O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI HUZURIDAGI PEDAGOG KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH MINTAQAVIY MARKAZI

LOGOPEDIK RITMIKA

MODULI BO‘YICHA

O‘QUV–USLUBIY MAJMUA

Buxoro – 2026

Mazkur o‘quv uslubiy majmua Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi buyrug‘i bilan tasdiqlangan oliy ta’lim muassalarining maktabgacha ta’lim, boshlang‘ich ta’lim, filologiya va psixologiya ta’lm yo‘nalishlarini bitirgan mutaxassislar **defektologiya(logopediya)** kasbiy qayta tayyorlash 5 oylik kursining Namunaviy o‘quv reja va dasturiga muvofiq ishlab chiqilgan.

O‘quv uslubiy majmua Buxoro davlat universiteti Kengashining 2025 yil 30-dekabrdagi 5– sonli yig’lish qarori bilan tasdiqlangan.

Tuzuvchi: - Buxoro shahridagi 123-son kar va zaif eshituvchi bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktab internat o‘qituvchisi **Umida Kaxramonovna Abdullaeva**

Taqrizchi: Respublika tashxis markazi, inklyuziv ilmiy amaliy tekshirish bo‘limi mudiri **Ubayda Yunusovna Fayzieva**

O`quv -uslubiy majmua Buxoro davlat universiteti Ilmiy Kengashining qarori bilan nashrga tavsiya qilingan (2025 yil 30-dekabrdagi 5–sonli bayonnoma)

MUNDARIJA

I. Ishchi dastur 5

II. Modulni ukitishda foydalaniladigan interfaol ta'lim metodlari. 16

III. Nazariy mashFulot materiallari 20

IV. Keyslar banki 1 1 7

V. Mustakil ta'lim mavzulari 119

VI. Glossariy 121

VII. Adabiyotlar ruyxati 127

ISHCHI DASTUR

Kirish

Maktabgacha ta’lim tizimi uzluksiz ta’limning birlamchi, eng asosiy 6yFUHugup. Mutaxassislarning ilmiy xulosalariga kura, inson uz umri davomida oladigan barcha axborot va ma’lumotning 70 foizini 5 yoshgacha bulgan davrda oladi. Shu bois bolalarning sogaom va bilimli, yetuk kadrlar bulib voyaga yetishida boFcha tarbiyasi juda - muxim urin tutadi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev bu tizimga aloxida e’tibor karatmokda. Shu masalaga doir bir necha yigilish utkazildi, tarixiy karorlar kabul kilinmokda.

Mazkur dasturda Maktabgacha ta’lim soxasi uzluksiz ta’lim tizimining birlamchi byFini, respublikada ta’lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yunalishi ekanligi. Uzbekistan Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrdagi “2017-2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari tyFrisida”gi P^-2707-sonli ^aror mazmun-moxiyati. Uzbekistan Respublikasini yanada rivojlantirish buyicha Xdrakatlar strategiyasining ustuvor yunalishlari. Ta’lim soxasidagi isloxotlar.

Uzbekistan Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev raxbarligida 2017 yil 16 avgust kuni bulib utgan yigilishda maktabgacha ta’lim tizimini tarkibiy jixatdan tubdan islox kilish, mazkur muassasalarga bolalarni tula xamrab olish buyicha muxim vazifalar kuyilgan edi. Bu boradagi taxlillar natijasida kiska vaktda uchta yirik xujjat — Uzbekistan Respublikasi Prezidentining 9 sentyabrdagi “Maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari tyFrisida”gi P^-3261-sonli ^arori, 30 sentyabrdagi “Maktabgacha ta’lim tizimi boshkaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari tyFrisida”gi PF-5198-sonli Farmoni xamda “Uzbekistan Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi - faoliyatini tashkil etish tugrisida’^gi P^-3305-sonli ^arori bayon etilgan.

Shu ma’noda Uzbekistan Respublikasi Prezidentining “2017-2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari tUFrisida”gi karori ushbu tizim faoliyatini yangi boskichga kutarish, soxani bugungi kun talablari darajasida modernizatsiya kilishga xizmat kilishi shubxasiz. Bunda maktabgacha ta’lim tizimi uchun yukori malakali tarbiyachi va murabbiy kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish masalasiga aloxida e’tibor karatiladi.

Maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirishda fakatgina uning moddiy-texnika bazasini mustaxkamlashgina emas, balki maktabgacha ta’lim muassasalari tarmoFini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta’minlash, bolalarni maktab ta’limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta’lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalarini tatbik etish, bolalarni xar tomonlama intellektual, axlokiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, ilgor xorijiy tajribani xisobga olgan xolda bolalarni xar tomonlama intellektual, axlokiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish, ta’lim-tarbiya jarayoniga jaxon amaliyotida keng kullaniladigan zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va uslublarni inobatga olgan xolda maktabgacha ta’lim muassasalariga pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirishning ukuv reja va dasturlarini takomillashtirish nazarda tutilgan.

Pedagogik kadrlarni tayyorlash tizimi, xususan defektologiya soxasi xam bundan istisno emas. Xar bir bolani uning rivojlanishda nuksonlar kuzatilgan takdirda maktabgacha yoshdanok ta'lim shaklini tugri tanlash, yakka ta'sir vositalarini aniklash uchun chukur psixologik-pedagogik urganish zarurligini kursatadi.

Shuningdek, xozirgi zamon maxsus pedagogika va psixologiyasida bolalarning rivojlanishidagi buzilishlarni, nuksonlarni erta aniklash va ularni bartaraf etishning zarurligi xakidagi fikrlar ta'kidlanmokda. Bunda aloxida axamiyat maktabgacha ta'lim muassasalari defektologlari, logopedlari bu toifadagi bolalar bilan ishlashga tayyorlash, ularda ta'lim jarayonida yuzaga keladigan va kelishi mumkin bulgan kiyinchiliklarni tuFri va uz vaktida aniklash xamda zarur bulgan psixologik-pedagogik yordamni kursatish ishlarini bilishlari muximdir.

Bolalarning xususiyatlarini e'tiborga olgan xolda ularga makbul bulgan ta'lim turini tanlash, ota-onalarga maslaxatlar berish ishlarini maksadga yunaltirilgan va malakali ravishda olib borish zarur. Shularga bogaik ravishda psixik va jismoniy rivojlanishida, xususan nutkida kamchiligi bulgan bolalarni differensial psixologik-pedagogik tashxis kilish kup jixatdan defektolog - kadrlarni, logopedlarni sifatli kilib tayyorlash zaruriyatini keltirib chikaradi.

Modulning maksadi va vazifalari

Modulning maksadi:

Logopedik ritmika kurs tinglovchilariga turli nutk buzilishlariga ega bulgan shaxslarning umumiy va nozik motorikasining buzilishlari xususityalari, reabilitatsiya metodikalari tizimidagi logoritmik (musikali ritmik) tarbiya tamoyillari va usullari xakida: shuningdek xarakat analizatorining faoliyati xakida umumiy tarzdagi bilim va tushunchalarni yoritib beradi.

Modulning vazifalari:

Kurs tinglovchilarini korreksiyalash maksadidagi musika, ritm va xarakat uYFunligining xususiyatlari va uziga xosligi xakidagi tasavvurlar, shaxsni rivojlantirish va tarbiyalashda musikali ritmikadan foydalanish malakalari bilan kurollantirishdan iborat.

Logopedik ritmika davolov ritmikasining asosiy bugini, korreksiyalash-tarbiyalashdagi ta'sir vositasi va ukuv fani sifatida kurib chikiladi.

Logopedik ritmikaning tabiiy-ilmiy asosi bir kator fanlar majmuasidan (anatomiya, fiziologiya, nevrologiya, gigiena, biomexanika, psixologiya, pedagogika, jismoniy tarbiya nazariyasi, musikali tarbiya nazariyasi va metodikasi , defektologiya) tashkil topgan. Bularning barchasi xarakat malakalarning shakllanish konuniyatlarini urganish va tarbiyalashda metodikasini tuFri tanlashga imkon yaratadi. Musika insonning funksional faoliyatiga ta'sir etib, unda xissiy kechinmalar, kayfiyat, xarakat reaksiyalarini vujudga keltiradi.

Modul buyicha tinglovchilarning bilimi, kunikma, malakasi va kompetensiyalariga kuyiladigan talablar

Tinglovchi:

- bolalarda uchraydigan nutkiy kamchiliklarning turli-tumanligi uziga xos jixatlari;
- maxsus adabiyotlarni taxlil kilish;

- nutk buzilishiga ega bulgan shaxslar psixomotorikasining xolatini tekshirish;
- logoritmika mashgulotlariga reja-matn tuzish;
- pedagogik va vaziyatni modellashtirish;
- nutk, xarakat nuksonlarini logoritmik vositalar orkali bartaraf etish yunalishlarini asoslay olish;
- nutk kamchiligiga ega bulgan bolalarga psixologik-pedagogik tavsiya bera olish;
- logopedik ritmika buyicha korreksion-pedagogik ish jarayonini taxlili kilish va baxolash;
- logopedik ritmika mashFulotlari uchun didaktik materiallar va didaktik uyinlarni tanlay bilish;
- logoritmik mashFulotlarda turli shakllarda foydalaniladigan suz (ashula, nutkiy topshiriklar, suz kursatmalari, nutkiy mashklar, vokeaband - roli uyinlar, xarakatli uyinlar matnlari, inssenirovka va x.k.) mashFulotning tarbiyaviy va korreksiyalovchi yunalganligini oshiradi. Nutk buzilishlariga ega bulgan shaxslarning yosh va individual, psixologik xususiyatlarini (tasavvurlari, idrok, dikkat, xotirasi, tafakkuri va x.k.) nutk buzilishlarning moxiyati va sistematikasini bilish logopedlariga nutk nuksonlariga ega bulgan shaxslarni tekshirish va ular bilan korreksion tarbiyaviy ish olib borish jarayonida logopedik ritmikadan kengrok foydalanish imkon beradi;
- respublikada maktabgacha ta’lim tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash masalasi davlat siyosatining asosiy ustuvor yunalishiga uz munosabatini bildira olish;
- Uzbekistan Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta’lim tizimiga taallukli normativ-xukukiy xujjatlarni ta’lim-tarbiya jarayonida foydalana olish;
- davlatimiz raxbarining mamlakatni ijtimoiy-iktisodiy rivojlantirishning ustuvor yunalishlariga baFishlangan maruzalarida ta’lim tizimini modernizatsiyalash bilan boa lik vazifalarni amaliyotga tatbik etish ***malakalariga ega bulishi lozim***.
- maktabgacha ta’limning kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiyalash jarayonida faol ishtirok etish;

- ta’lim-tarbiya jarayonlariga milliy manfaat nuktai nazaridan normativ-xukukiy xujjatlar asosida xulosalar chikara olish ***kompetensiyalariga ega bulishi lozim.***

Modulni tashkil etish va utkazish buyicha tavsiyalar

Logopedik ritmika moduli nazariy, amaliy va kuchma mashFulotlar shaklida olib boriladi.

Nazariy mashFulotlarda logopedik ritmikaning ob’ekti, predmeti va vazifalari. Musikali ritmik tarbiya tizimi. Musika va shaxsini xar tomonlama rivojlantirish. Duduklanishni bartaraf etishdagi kompleks psixologo-pedagogik ish tizimidagi va tibbiy tadbirlardagi logopedik ritmika. Fonetik-fonematik nutk nuksonini va ovoz buzilishlarini bartaraf etishdagi korreksion ish tizimida logopedik ritmika. Nutki tulik rivojlanmagan bolalar bilan olib boriladigan ish tizimida logopedik ritmikaning mazmun-moxiyatini singdirishdan iborat.

Amaliy va kuchma mashFulotlarda nafas olishni, ovoz artikulyatsiyasini rivojlantirish uchun mashklar. Mushaklar, xolatini boshkaruvchi va dikkat e’tiborni faollashtiruvchi mashklar. Sanok mashklari, musikasiz suz mashklari. Ritmik mashFulotlar, ularning bajarilishini ifodalash, musikiy asboblarda oynash. Uyin faoliyatidagi mustakil mashklar. Ijodiy tashabbuskorlikni rivojlantiruvchi mashklar. Nutk

nuksoniga ega bolalar bilan logoritmik vositasilardagi mashklar. Dizartrik bolalar uchun logoritmik va musikali ritmik vositalar. Bolalr va usmirlarda musika va shaxsni tarbiyalash. Kichik yoshdagi bolalarga musikiy ritmik ta'sir xakida V.M.Bexterev va boshka musikashunoslar fikrlarini singdirishdan iborat.

MashFulotlarda texnik vositalardan, ekspress-surovlar, "Konseptual jadval", "T-sxema", "Pinbord", "SWOT-taxlil" yoki "FSMU" metodlari bilan ishlash va boshka interaktiv ta'lim usullaridan foydalanish nazarda tutiladi.

Modulning ukuv rejadagi boshka bloklar bilan b(l likligi va uzviyligi

Modul mazmuni ukuv rejadagi "Logopediya", "Logopsixologiya", "Nutkida kamchiligi bulgan bolalarning psixologik-pedagogik diagnostikasi", "Logopedik uyin", modullari bilan uzviy bogaangan xolda logopedlarning kasbiy pedagogik tayyorgarlik darajasini orttirishga xizmat kiladi.

Modulning uslubiy jiuatdan uzviy ketma-ketligi

Mazkur modul "Umumiy tayyorgarlik" va "Umumkasbiy tayyorgarlik" bloklaridan keyin urganiladi. Undan oldin urganiladigan bloklarning mazmun yunalishlarini va Foyaviy jixatlarini maktabgacha ta'limga tatbik etish imkoniyatlarini ochib beradi.

Modulning ta'limdagi o'rni

Tinglovchilarga turli nutk buzilishlariga ega bulgan shaxslarning umumiy va nozik motorikasining buzilishlari xususiyatlari, reabilitatsiya metodikalari tizimidagi logoritmik (musikali ritmik) tarbiya tamoyillari va usullari xakidagi bilimlarini shakllantirish orkali ta'lim samaradorligini ta'minlashdan iborat.

Modul bo'yicha soatlar taqsimoti

1.1. Logopedik ritmika

№	Fan mavzulari	Hammasi	Auditoriya soati			Mustaqil ta' l ta' ta' lim
			Jumladan			
			Nazariy	Amaliy	ko' chma	
1.	Logopedik ritmikaning ob'ekti, predmeti va vazifalari. Musiqali ritmik tarbiya tizimi.	**2**	**2**	**2**	**-**	**-**
2.	Duduqlanishni bartaraf etishdagi kompleks psixologo-pedagogik ish tizimidagi va tibbiy tadbirlardagi logopedik ritmika	**4**	**2**		**-**	**2**

3.	Duduqlanadigan bolalar bilan logopedik ritmika bo‘yicha mashg‘ulotlarning mazmuni va korreksion ish	**2**		**2**	**2**	
4.	Fonetik-fonematik nutq nuqsonini va ovoz buzilishlarini bartaraf etishdagi korreksion ish tizimida logopedik ritmika	**4**	**2**	**2**	**-**	**2**
5.	Nutqi to‘liq rivojlanmagan bolalar bilan olib boriladigan ish tizimida logopedik ritmika.	**2**		**2**		
6.	Nafas olishni, ovoz artikulyatsiyasini rivojlantirish uchun mashqlar. Mushaklar, holatini boshqaruvchi va diqqat e’tiborni faollashtiruvchi mashqlar.6	**2**	**-**	**2**	**-**	**-2**
7.	Artikulyatsion apparatni, umumiy harakat ko‘nikmalarini, eshitish-talaffuz qilish differensiyalarini rivojlantirish	**4**		**2**	**-**	**2**
8.	Ritmik mashg‘ulotlar, ularning bajarilishini ifodalash, musiqiy asboblarda o‘ynash. O‘yin faoliyatidagi mustaqil mashqlar.	**4**	**2**			**-**
9	Ijodiy tashabbuskorlikni rivojlantiruvchi mashqlar.	**4**	**-**	**2**		**-**
10	Nutq nuqsoniga ega bolalar bilan logoritmik vositalardagi mashqlar			**2**	**-**	
11	Dizartrik bolalar uchun logoritmik va musiqali ritmik vositalar.	**2**	**2**	**2**	**2**	**-**
JAMI:		**40**	**10**	**18**	**4**	**8**

NAZARIY MASHG’ULOTLAR MAZMUNI

1- Mavzu: Logopedik ritmikaning ob’ekti, predmeti va vazifalari. Musikali ritmik tarbiya tizimi. Musika va shaxsini x,ar tomonlama rivojlantirish (2 soat ma’ruza)

Logopedik ritmika davolov ritmikasining bir 6yFUHu, nutriy patologiyaga ega bulgan shaxslarga nisbatan keng reabilitatsiya tadbirlar kompleksining bir vositasi, pedagogika institutlarning defektologiya fakultetlarida ukuv fani sifatida. Logopedik ritmikaning asosiy tushunchalari: ritm, logoritmika, musikali ritm, musikali xarakat tarbiyasi xarakatli uyinlar. Logopedik ritmikaning ob’ekti, predmeti, maksad va vazifalari. Boshka fanlar bilan bogaikdigi. Logopedik ritmikaning tabiiy asoslari. Ritmika tarixidan kiska ma’lumotlar. Logopedik ritmikaning xususiyatlari.

Musikali ritmik tarbiya tamoyillari. Maxsus, uziga xos tamoiyllar - logopedik ritmning nutkiy patologiyaga ega shaxslarning jismoniy imkoniyatlari bilan alokasi, nutkiy nuksonini e’tiborga olish: shaxsni rivojlantirish, xarakat faoliyatini rivojlantirish jarayonida u bilan bir vaktda akliy, axlokiy, estetik va sensor tarbiyani amalga oshirish: logopedik ritmikaning sogaomlashtirishga yunalganligi: logopedik ritmikaning musikali

faoliyatning boshka turlari: musikani eshitish, ashula aytish, musikali ritmik xarakatlar, bayramlar, raksga tushish, musika asboblarini chalish va boshkalar bilan boglikligi: logopedik ritmikaning nutkiy patologiyaga ega bulgan shaxslarga tibbiy-psixologo-pedagogik ta’sir kompleksi vositalari bilan bogaikligi.

Logoritmik ta’sir tizimining asosiy buginlari tavsifi. Nutkiy bulmagan jarayonlarni rivojlantirish: eshitish dikkati va eshitish xotirasi: kurish tasavvuri va malakalarini, umumiy xarakatlar koordinatsiyasi va ixtiyoriy nozik xarakatlarni rivojlantirish, yuz mimikasini rivojlantirish, xarakatda sur’at va ritm xislarini, ixtiyoriy dikkatni tarbiyalash, taklid kilish, faollik, mustakillik kabi shaxs xususiyatlarini tarbiyalash, xulk buzilishlarini korreksiyalash.

Musika bolalarni estetik tarbiyalash, akliy kobiliyatlarini faollashtirish va jismoniy jixatdan rivojlantirish vositasi, musika va xarakat. Nutk nuksonlariga ega bulgan shaxslarni musikali ritmik tarbiyalashning vazifalari:soElomlashtirish, ta’limiy, estetik, tarbiyaviy, korreksion.

Logopedik ritmika vositalari: ashula, turli yunalishidagi kadam tashlashlar (marshirovka), tonusini bushashtiruvchi mashklar, musikasiz nutkiy mashklar, musikali ritm xissini tarbiyalovchi mashklar, musikali mustakil faoliyat, uyin faoliyati.

Logopedik ritmika metodlari klassifikatsiyasi:

- Xarakat xislari va xissiy idrokning yorkinligini ta’minlovchi kurgazmali metodlar:
- Ongli uzlashtirishga karatilgan topshiriklarni anglashga va xarakatli mashklarni ongli bajarishga, turli xolatlarda ulardan mustakil ravishda foydalanishga yordam beradigan oFzaki metodlar.
- Amaliy faoliyat bilan boglik bulgan, uz muskul-motor sezgilarida xarakat idrokining tuFriligini ta’minlovchi amaliy metodlar: turli uyin va musobaka metodlari:

Kurgazmali, OFzaki va amaliy metodlarda kullaniladigan muammoli ukitish va tarbiyalash metodlari.

Amaliy metodga taallukli usullar: xarakatli uyinlardagi mashklarni, aloxida rollarini, yetakchining rolini kursatish, shuFullanuvchilarni frontal mashFulotlar utkazish uchun guruxlar va kichik guruxchalarga bulish: logoritmik mashFulotlarning vaktini belgilash: ijodiy izlanishni raFbatlantirish, uyinlarni, mashklarni uzgartirish, variantlarni tuzish, yangilarini uylab topish. Logopedik ritmika buyicha mashFulotlarni tashkil etish.

2- Mavzu: Logopedik ritmikaning vositalari (4 soat ma’ruza)

Logopedik ritmikaning vositalari kuyidagilardir: turli yunalishdagi yurish va xarbiylarcha yurish; nafas, ovoz va artikulyatsiyani rivojlantirish uchun mashklar; muskullar tonusini boshkaruvchi mashklar; dikkatni faollashtiruvchi mashklar; xisobli mashklar; musika kuzatuvisiz nutkiy mashklar; musikiy ulchov yoki metr tuYFusini shakllantiruvchi mashklar; musikiy temp tuYFusini shakllantiruvchi mashklar; ritmik mashklar; kuylash; musikiy asboblarda uyin mashklari; nutkiy buzilishi bulgan odamlarning mustakil musikiy faoliyatlari; uyinli faoliyat, ijodiy tashabbuslarni rivojlantirish uchun mashklar; yakuniy mashklar. Logoritmik vositalar musikiy tarbiya ishida uzining maxsus xususiyatiga egalik kiladi, birok ular asosan asabiy-psixiatrik va

logopedik tashkilotlarda davolash-pedagogik usul sifatida kurib chikiladi. Sanab utilgan barcha ish turlarining kurilishida asosiy tamoyil - xarakatning musika bilan zich alokasidir. Musika uning buyuk xissiy ta’siri, ifodalovchi vositalar boyligi bilan xarakat usullari va mashklarni tuganmas turli-tuman bulishi imkonini beradi.

Logoritmik vositalardan foydalanishning keyingi tamoyili ularga nutkiy materialni kiritish majburiyatini kuzda tutadi. Suz uta turli-tuman shakllarda kiritilishi mumkin: bu kushiklar matni, xorovodlar, kuylash bilan dramatizatsiya, berilgan mavzuda inssenirovkalar, xarakatli uyinlarda boshlovchining buyruklari, ssenariy olib boruvchi (rejissyor) ning kursatmalari va x.k. Suzni kiritish musikiy ritmda emas, she’riy kurilgan xarakatlarning ritmiy bulishiga yordamlashuvchi bir kator mashklar yaratishga imkon beradi.

Logopedik ritmika vositalarini nutkiy patologiyasi bulgan odamlarning mustakil xarakatli, musikiy va nutkiy faoliyati asosida yotuvchi sekin-asta murakkablashib boradigan ritmik, logoritmik va musikiy-ritmik mashklar xamda topshiriklar tizimi kabi tasavvur kilish mumkin.

3- Mavzu: Duduklanishni bartaraf etishdagi kompleks psixologo-pedagogik ish tizimidagi va tibbiy tadbirlardagi logopedik ritmika (4 soat ma’ruza)

Maktabgacha yoshdagi duduklanuvchi bolalarning nutki, xulki va motorikasini turli ish boskichlarida logopedik ritmika vositalari bilan korreksiyalash. Xar bir boskich vazifalarining kiskacha tavsifi.

Mashklar, uyin turlarning klassifikatsiyam, tavsifi:

a) kirish mashklari (boshlovchi mashklar);
b) yuz mimikasi va oral praksisini rivojlantirish uchun mashklar va uyinlar;
v) eshitish dikkati va xotirasini rivojlantirish uchun mashklar va uyinlar;
g) fazoda chamalashni rivojlantirish uchun mashklar va uyinlar;
d) taklid kilishni rivojlantirish uchun mashklar va uyinlar;
ye) irodaviy sifatlar, faollik, mustakillikni rivojlantirish uchun mashklar;
j) umumiy motorikani rivojlantirish uchun xarkatli uyinlar;
z) nutk prosodiyasini rivojlantirish uchun uyinlar;
i) xayolni, ijodiy kobiliyatlarni rivojlantirish uchun uyinlar;
k) musikali xotira va musika ijodiyotini rivojlantirish uchun uyinlar;
l) yakunlovchi uyinlar.

Duduklanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik mashFulotlarda nutk turlaridan foydalanish xususiyatlari. Katta yoshdagi duduklanuvchilar bilan olib boriladigan logoritmik mashFulotlarning uziga xosligi. Logopedik ishda ashuladan foydalanish. Voakl va xor malakalarini tarbiyalash. Korreksion ish uchun kushik materialini tanlash prinsiplari.

4- Mavzu: Fonetik-fonematik nutk nuksonini va ovoz buzilishlarini bartaraf etishdagi korreksion ish tizimida logopedik ritmika (4 soat ma’ruza)

Tovush talaffuzi nuksonlariga va ovoz buzilishlariga ega shaxslarga kiskacha tavsif.

Tovushlar talaffuzini korreksionlash uchun nutkiy uyinlar va mashklar. Tovush xoml kilish boskichlari mimikani, oral praksisni, umumiy motorikani, eshitish va kurish dikkatini, taklid kilishni rivojlantirish. Uyinlar va mashklar tavsifi. Tovushni mustaxkamlash boskichida. Artikulyatsiya, diksiya, intonatsion ifodalilikni, mantikiy uruFni rivojlantirish. Nutkiy uyin, kushikli uyinlar tavsiya tovushlarni differensiya kilish boskichida fonematik eshitishni rivojlantirish, tovushlar talaffuzi, nutkning sur'ati, oxangini rivojlantirish.

Nutkiy uyinlar va musika ritmik mashklar tavsifi.

Dizartrik bolalar uchun musikali ritmik mashklar, nutk ishtirok etgan va NTK ishtirok etmagan uyinlar. I Davr. Nutksiz didaktik uyinlar, xarakat statistikasi uchun mashklar, asta-sekin va extiyotkorlik bilan predmetlarda bajariladigan xarakatlarni (obruchlar, koptoklar, sharlar, tuFnoFichlar bilan) kiritish; umumiy va mayda motorikani rivojlantirish uchun mashklar, yuz muskullarini rivojlantirish, taklid kilishni tarbiyalash uchun mashklar; ovozni faollashtirish uchun kushikli uyinlar (inssenirovka, xorovodlar). Eshitish dikkatini rivojlantirish maksadida musika eshitish. Xarakat malakasini shakllantirishdagi asta-sekinlik: musikaning ishtirokisiz dastlabki kunikmalarni shakllantirish, xarakat malakasiga musikali ritmlarni kushib urgatish, malakalarni mustaxkamlash - ularni uyin faoliyatida va xayotiy vaziyatlarda kullash.

II Davr. Kushikdi uyinlar, koidali uyinlar (vokeaband, vokeaband bulmagan, sport elementlari bulgan), nutkiy didaktik uyinlar, bolalarning nutkini, xarakatlarini va uzaro munosabatlarini rivojlantirish uchun musikali uyinlar.

Rinolalik bolalar bilan olib boriladigan musikali-ritmik mashFulotlar.

Umumiy motorikani rivojlantirish uchun koidali xarakatli uyinlar. Yuz mimikasini rivojlantirish uchun uyin va mashklar. Tanglay ustunini faollashtirish uchun musika jurligidagi tovushga taklid tarzidagi uyinlar, xarakatli uyinlar. Rinolaliklardagi mankalanishni kushik vositasida bartaraf etish. Vokal mashklar va nutkiy materiallarni tanlashga kuyilgan talablar.

Ovoz buzilishiga ega bulgan shaxslar bilan olib boriladigan musikali- ritmik mashklar. Funsional va organik ovoz buzilishlariga ega shaxslarning kiskacha tavsifi. Kushik aytish kunikma va malakalarini rivojlantirish yuli bilan ovozni tarbiyalash: nafasni rivojlantirish, ovozning kuchi, tembri, balandligini rivojlantirish, ovoz diapozonini mustaxkamlash va kengaytirish. Vokal mashklar tavsifi.

AMALIY MAShFULOTLAR MAZMUNI

1- Mavzu: Nafas olishni, ovoz artikulyatsiyasini rivojlantirish uchun mashklar. Mushaklar, xolatini boshkaruvchi va dikkat e'tiborni faollashtiruvchi mashklar (2 soat amaliy)

2- Mavzu: Sanok mashklari, musikasiz suz mashklari. Ritmik mashFulotlar, ularning bajarilishini ifodalash, musikiy asboblarda oynash. Uyin faoliyatidagi mustakil mashklar (2 soat amaliy)

3- Mavzu: Ijodiy tashabbuskorlikni rivojlantiruvchi mashklar. Nutk nuksoniga ega bolalar bilan logoritmik vositasilardagi mashklar
(4 soat amaliy)

4- Mavzu: Dizartrik bolalar uchun logoritmik va musikali ritmik vositalar. Bolalr va usmirlarda musika va shaxsni tarbiyalash

(4 soat amaliy)

5-Mavzu: Kichik yoshdagi bolalarga musikiy ritmik ta'sir xakida V.M.Bexterev va boshka musikashunoslar fikrlari (2 soat amaliy)

KO'CHMA MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1- Mavzu: Sanok mashklari, musikasiz suz mashklari. Ritmik mashFulotlar, ularning bajarilishini ifodalash, musikiy asboblarda oynash. Uyin faoliyatidagi mustakil mashklar. (2 soat kuchma mashFulot)

2- Mavzu: Ijodiy tashabbuskorlikni rivojlantiruvchi mashklar. Nutk nuksoniga ega bolalar bilan logoritmik vositasilardagi mashklar
(2 soat kuchma mashFulot)

MUSTAQIL TA'LIM MAZMUNI

Fanga oid urganilgan materiallar asosida "Nutki tulik rivojlanmagan bolalar bilan olib boriladigan ish tizimida logopedik ritmika" mavzusida mustakil ish bajariladi. U asosida malaka ishining asosiy kismi tayyorlanadi.

O'QITISH SHAKLLARI

Mazkur modul buyicha kuyidagi ukitish shakllaridan foydalaniladi:

- ma'ruza mashFulotlar (ma'lumotlarni anglab olish, akliy kizikishni rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustaxkamlash);
- davra suxbatlari (ta'lim soxasidagi isloxotlar buyicha taklif berish, idrok kilish va mantikiy xulosalar chikarish);
- baxs va munozaralar (maktabgacha ta'lim tizimi rivoji buyicha dalillar va asosli argumentlarni takdim kilish, eshitish va muammolar yechimini topish kobiliyatini rivojlantirish);
- amaliy mashFulotlar (ma'lumotlarni tushunib olish, akliy kizikishni rivojlantirish, amaliy bilimlarni mustaxkamlash);
- kuchma mashFulotlar (maktabgacha ta'lim tizimi rivoji buyicha dalillar va asosli argumentlarni takdim kilish, eshitish va muammolar yechimini topish kobiliyatini rivojlantirish).

Modulni utsitishda foydalaniladigan interfaol ta'lim metodlari

MashFulotga jarayonida kullaniladigan «Akliy xujum» usuli

Akliy xujum	- (breynstorming - miya buroni), amaliy va ilmiy muammolarni yechishda jamoa bilan ma'lumot yetish
Usulni asosiy FOYaCI	**-** Foyalar tuplash, ularni baxolash va taxlil kilish, ajratish. "Asliy xujum"ni olib boruvchining xatti- xarakati uchun bu Foya asosiy kursatgich bulib, ishtirokchilarni imkoniyat sadar kup Foyalar taklif kilishga undaydi.
^oidalari	Imkoni boricha kupros Foyalarni taklif etish (jamlash), ularni talsin silish, muammolarni yechish va ularni doskaga yozib suyish.
Ta'lim beruvchi	^atnashchilarni 3-4 guruxga buladi va xar biriga muammolar taklif etadi **(Ilova 1)** - Ishtirokchilarni sullab-suvvatlaydi (imo-ishora, jilmayish, xa-yus suzlari bilan); - yumshos, ammo astoydil talabalarni boshkalarni tansid kilishdan kaytarib turadi; - xar bir fikrni uzgartirmasdan doskaga yozdirib suyadi; - talabalarni surovga kirishib ketishiga yordam berish va psixologik tuskinlikni yukotish uchun, oldingi yoki shu darsdan kutilmagan, original savollar berib mashs utkazadi (blis surov) **(Ilova 2).**
Fidbeyk	-xar bir Foyani muxokama silish; -eng tuFri Foyalarni sullab-kuvvatlash

Akliy xujumning maksadi va koidalari

Asliy xujumni utkazishdan massad:

- muammoni xal silish uchun Foyalarni topish;
- Foyalarni ularning axamiyatliligiga sarab tartiblash;
- faol fikrlash malakasini shakllantirish;
- kutilmagan Foyalarni paydo bulish jarayonini namoyish silish;
- topilgan Foyalardan foydalanish kunikmasini shakllantirish.

Axliy xujum xoidalari:

- Foyalarni ilgari surilishi bossichida tansid tatsislanadi;
- original xatto fantastik Foyalar raFbatlantiriladi;
- barcha Foyalar yozib boriladi yoki sayd silinadi;
- agar ma'sul topsa muallifning uzi xam yozib boradi;
- "asliy xujum" metodida satnashchilar bir-biri bilan yuridik va ma'muriy jixatdan boFlis bulmasligi zarur;
- taxlilchilar guruxi nisbatan samarali Foyalarni taxlil siladi, sintez siladi, baxolaydi va tanlaydi;
- ushbu tadbirni utkazishda Keynsning " istisodchilar adashsalar xam ularni Foyasi kelajak uchun xizmat siladi" degan soidasiga amal silish.

Natija:

- talabalar tomonidan muayyan nazariy bilimlarni puxta uzlashtirishga erishiladi;
- vast ajratiladi va silinadi;
- \ar bir talaba faollikka intiladi;
- ularda erkin fikrlash layosati shakllanadi.

"SWOT-taxlil" metodidan foydalanish

Metodning maksadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni ta\lil silish, tassoslash orsali muammoni \al etish yullarni topishga, bilimlarni musta\kamlash, takrorlash, ba\olashga, mustatsil, tansidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat siladi.

S - (strength)	• kuchli tomonlari
R **Ya**	• zaif, kuchsiz tomonlari
R **Ya**	• imkoniyatlari
R **Ya**	• tusislar

Namuna: Maktabgacha ta'lim tizimning kechagi va bugungi polati masalasida "SWOT-ta\lil" metodida ta\lil siling.

S	Respublikada maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalariga \amram olish kursatkichi 27 foizni tashkil etadi.	Maktabgacha ta'lim tizimini tarkibiy ji\atdan tubdan islo\ silish, mazkur muassasalarga bolalarni 100 foiz \amrab olishga saratilgan
W	Maktabgacha ta'lim muassasalarida moddiy-texnik bazaning nochorligi, malakali kadrlar yetishmasligi, sifatli ozis-ovsat ta'minotining pastligi.	Ushbu so\ada \ar tomonlama somom va barkamol avlodni voyaga yetkazishga uzining munosib \issasini sushib kelayotgan 57 mingdan ortis mutaxassislar me\nat silayotgan bulsa, shundan 85 foizini urta ma'lumotli kadrlar tashkil etadi.
O	Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi, eng asosiy buFinidir. Shu bois bolalarning somom va bilimli, yetuk kadrlar bulib voyaga yetishida boFcha tarbiyasi juda - mu\im urin tutadi.	Maktabgacha ta'limni boshsarishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish, tarbiya va usuv jarayonini takomillashtirish, MTMlar infratuzilmasi va moddiy-texnik ta'minotini yaxshilanadi.
T	Sunggi 20 yil davomida davlat tasarrufidagi maktabgacha ta'lim muassasalari 45 foizdan ziyodros kamaygan.	Kelgusi besh yillikda 2200 ta maktabgacha ta'lim muassasasining moddiy-texnika bazasini musta\kamlash masalasi oxiriga yetkazish.

«FSMU» metodi

Texnologiyaning maksadi: Mazkur texnologiya ishtirokchilardagi umumiy fikrlardan xususiy xulosalar chitsarish, tassoslash, siyoslash orsali axborotni uzlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustatsil ijodiy fikrlash kunikmalarini shakllantirishga xizmat kiladi. Mazkur texnologiyadan ma'ruza mashFulotlarida, mustaxkamlashda, utilgan mavzuni surashda, uyga vazifa berishda xamda amaliy mashFulot natijalarini taxlil etishda foydalanish tavsiya etiladi.

Texnologiyani amalga oshirish tartibi: satnashchilarga mavzuga oid bulgan yakuniy xulosa yoki Foya taklif etiladi; xar bir ishtirokchiga FSMU texnologiyasining bossichlari yozilgan kogozlarni tarsatiladi:

- ishtirokchilarning munosabatlari individual yoki guruxiy tartibda tasdimot silinadi.

FSMU taxlili satnashchilarda kasbiy-nazariy bilimlarni amaliy mashslar va mavjud tajribalar asosida tezros va muvaffatsiyatli uzlashtirilishiga asos buladi.

Namuna.

Fikr: "Uzbekistan Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish buyicha "Yul xaritasi" dasturi".

Topshirik: Mazkur fikrga nisbatan munosabatingizni FSMU orsali taxlil siling.

Nazariy mashFulot materiallari

1- mavzu: Logopedik ritmikaning ob’ekti, predmeti va vazifalari. Musikali ritmik tarbiya tizimi. (2 soat)

Reja

1.1. Logopedik ritmikaning predmeti
1.2. Logopedik ritmikaning ob’ekti, predmeti, maksad va vazifalari
1.3. Logopedik ritmikaning tamoyillari va usullari
1.4. Logopedik ritmikaning asosiy tushunchalari.
1.5. Musika va shaxsini x,ar tomonlama rivojlantirish

Tayanch iboralar: ritmika, logopedik ritmika, tamoyil, usul, korreksiya, kompensatsiya

1.1. Logopedik ritmikaning predmeti

Logopedik ritmika faol terapiyaning uziga xos shakllaridan bulib, ukuv fani va uslubining majmuiga ta’sir vositasi xisoblanadi.

Logopedik ritmikaning dastlabki tushunchasi suz, musika va xarakatning uYFunlashuviga asoslangan. Kursatilgan komponentlarning uzaro munosabati ulardan birining yoki ular orasidagi alokaning ustunligi bilan turli-tuman bulishi mumkin.

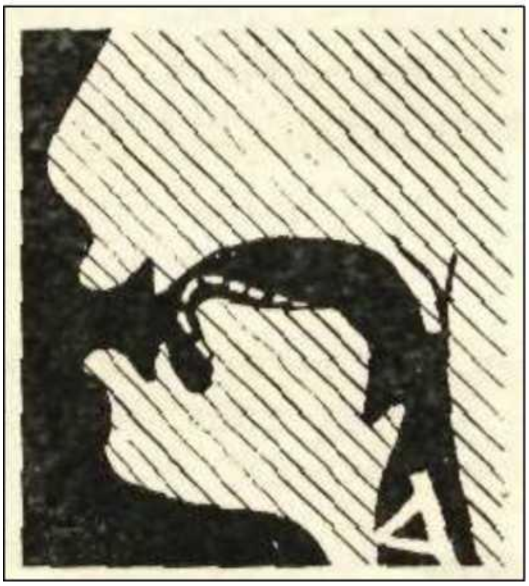

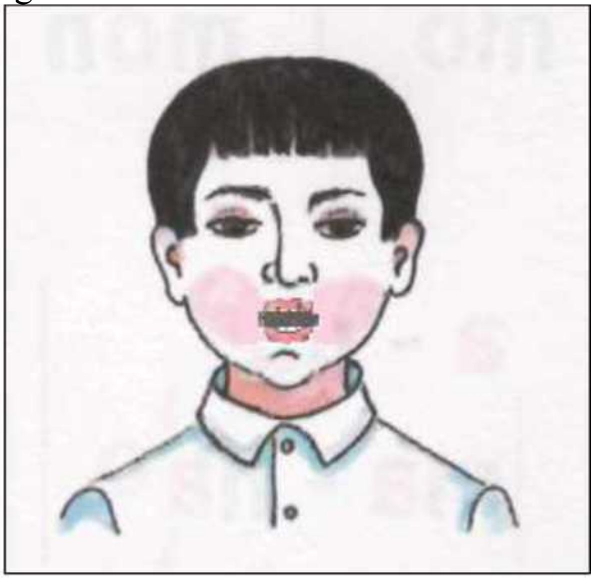

Logopedik ritmikaning ikkinchi tushunchasi uning istalgan reabilitatsion uslubiga tarbiya, ta’lim va turlicha anomaliyali rivojlanish xamda nutk buzilishi bulgan odamlarni davolashni kiritishni shart kilib kuyadi.

Logopedik ritmika ukuv fani sifatida talabalarning bilimini korreksion ishlar uslubi bilan boyitadi.

1.2. Logopedik ritmikaning ob’ekti, predmeti, maksad va vazifalari

Logopedik ritmikaning ob’ekti nutriy nukson, nutkida patologiyasi bulgan shaxslarda nutkiy buzilishlar va nutkka taallukli bulmagan psixik funksiyalar tuzilmalari xisoblanadi.

Predmeti - psixomotorli, sensor funksiyalar va xdrakat tizimining turli-tuman

buzilishlarini musika x,amda suz bilan uykunlashtirish.

Maksadi - nutkiy buzilishlarni nutkiy va nutkiy bulmagan psixik funksiyalar va yakuniy natijada insonning tashki va ichki mukitga moslashuvini korrektsiya kilish xdmda rivojlantirish yuli bilan bartaraf etish.

Logopedik ritmikaning vazifalari soklomlashtiruvchi, ta’limiy (anglash), tarbiyalovchi, korrektsiyalovchi sifatida belgilanadi.

Nutkida buzilishi bulgan odamlarda sogaomlashtiruvchi vazifani kal kilish natijasida suyak-muskul apparatlari mustakkamlanadi, nafas olish, motor, sensor funksiyalar rivojlanadi, muvozanat tuYFusi, tuFri kad-komat, kadam tashlash, chiroyli xdrakat tarbiyalanadi.

Ta’lim beruvchi vazifaning amalga oshirilishi xdrakat malakasi va kunikmasining shakllanishiga, makon tasavvurlari va kobiliyati ixtiyoriy ravishda borlikda boshka odamlar va predmetlarga nisbatan siljish, epchillik, kuch, chidamlilik, bir xdrakatdan boshkasiga utish, xdrakatlarning uykunlashuvi, tashkilotchilik kobiliyatining rivojlanishiga imkon beradi. Ta’limiy vazifalarni amalga oshirishda nutkiy patologiyasi bulgan odamlar metroritmika, musikiy madaniyat, musikiy idrok va ta’sirchanlik sokasidagi nazariy bilimlarni uzlashtiradilar. Tarbiyaviy vazifalarni kal kilish nutkiy patologiyasi bulgan odamlarda akliy, ma’naviy, estetik va meknat tarbiyasida yordam kursatadi. Tarbiyaviy vazifalarni kal kilish aynan kuyidagilarga kumaklashadi:

oxdngni sezish, musikada, xdrakatda va nutkda oxdng ta’sirchanligini kis kilish kobiliyatini rivojlantirish;

musikiy obrazlar va malakani ushbu obraz bilan mos ravishda ox,angli, ta’sirchan xdrakatlantira olish kobiliyatini rivojlantirish, ya’ni yangicha shakl olishni uddalash, badiiy-ijodiy kobiliyatni kursata olish;

ijobiy shaxsiy sifatlar, jamoatchilik tuYFusi, turli faoliyat turlarining koidalarini urganish va boshkalarni tarbiyalash.

MashFulotlarning korreksion yunalishi nutkiy buzilishlar mexanizmi va tuzilmalarini, logopedik ishning boskichliligi va majmuaviyligini xisobga olishni shart kilib kuyadi. Logoped patsientning yoshi va shaxsiy xususiyatlarini, uning xarakat tizimi kolatini, nutkiy va nutkiy bulmagan jarayonlarning buzilish xarakteri va

darajasini: praksis, gnozis jarayoni, eshitish va kurish idroki, dikkati, xotirasi va k.k. larni inobatga oladi.

Bu barcha topshiriklar maxsus muassasa turiga boklik: nutkiy bolalar bokchasi; ommaviy bolalar bokchalaridagi nutkiy guruk, bolalar uyida - maktabgacha muasasa, maktab; ommaviy umumta'lim maktablaridagi logopedik punkt; bolalar, kattalar poliklinikalarida, psixonevrologik dispanserlardagi logopedik kabinetlar; statsionar, yarimstatsionar, sanatoriya.

1.3. Logopedik ritmikaning tamoyillari va usullari

Logopedik ritmika pand-nasikat va uziga xos tamoyillarga kuriladi. Ular uzaro bogaangan va tarbiya, rivojlanish va nutkida buzilishi bulgan odamlarning funktsional tizimi korrektsiyasining yagonaligini belgilaydi.

Umumdidaktik tamoyillar. Tizimlilik tamoyili logopedik ritmikaning butun kursi materialini, nazariy kolatlar va ularning amaliy ishlanganligini ketma-ket bayon etishni shart kilib kuyadi, kurs mavzularini yortish va uning ichidagi materiallarni taksimlashni belgilaydi. Bu tamoyil turli-tuman nutkiy patologiyasi bulgan shaxslarga nisbatan foydalaniladigan tadbirlarning barcha logopedik va logoritmik majmui uchun majburiy xisoblanadi. Tizimlilik uzluksizlikda, muntazamlikda, turlicha nutkiy buzilishlarda (xarakatlanish doirasi, mimikaviy muskullari, nozik ixtiyoriy motorika, eshitish dikkati, nutkiy eshitish kobiliyati, nutkning prosodik komponentlari va k.k.) u yoki bu funksiyalarni tarbiyalash va kayta tarbiyalash, rivojlantirish uchun ma'lum bir korreksion jarayonning rejalashtirilganligida uz aksini topadi.

Uz xarakteri buyicha logoritmik mashklar (ertalabki xarakatli nafas- ovozli zaryadka, relaksatsiyaga mashklar, unli tovushlar va kiska kushiklarni kuylash, xarakat va nutk ritmining uykunligiga mashklar va k.k.) bolalar va kattalarni belgilangan avaylaydigan-soklomlashtiruvchi tartibga urgatadi. Muntazam ravishda olib borilgan logoritmik mashFulotlar ta'siri ostida organizmda va psixomotorikada turli tizimlarning ijobiy kayta kurilishi sodir buladi, masalan, yurak-kon tomir, nafas olish, xarakatlanish, nutkiy xarakatlanish, sensor va boshkalar.

Logoritmik korrektsiya ishlab chikilgan xarakatlanish malakalarini takrorlab turishni talab kiladi. Fakatgina sistematik ravishda kup marotaba takrorlash orkaligina soklom xarakatlanishning dinamik stereotiplari yuzaga keladi. Samarali takrorlash uchun uzlashtirilganlarni takrorlash jarayoni variativ xarakter olishi: mashklarni, bajarish shartlarini, usullarning turli-tumanligi, mashFulotlarning mazmunidagi farklarni uzgartirish uchun yangilari bilan uykunlashtirish zarur. Mashklarning variativligi muljalli- tadkikot refleksini, kizikish, kissiyotni uYFOtadi, e'tiborni oshiradi. Ishlab chikilgan dinamik stereotipga yangi kuzkatuvchilarni kiritish asta-sekinlikka amal kilish sharti bilan, shiddatli uzgarishlarsiz amalga oshirilishi darkor. I.V.Pavlov ta'kidlashicha, pedagogika (demak, logopedik ritmikada xam) asta-sekinlik va mashk kilish (trenirovka) ni asosiy fiziologik koida deb xisoblash zarur.

Onglilik va faollik tamoyili. Nutkiy buzilishi bulgan shaxslarni logoritmik tarbiya va kayta tarbiya jarayonida bolalarning, kattalarning (maktab yoshidan boshlab duduklanuvchi bolalarga nisbatan) uz faoliyatiga ongli va faol munosabatigatayanish mukim. Bolaning mustakil, faol xarakati berilgan topshirikning unda kizikish

uYFOtishiga, uning ongli idrokiga, maksadni tushunishi va bajarish kobiliyatiga boklikdir. Logoritmik mashFulotlarda maktabgacha yoshdagi bolalarning faolligi pedagogning kissiyotchanligi, musikaning obrazliligi, turlicha uyinlar yoki uyin usullari va mashklari bilan rakbatlantiriladi. Maktab va undan katta yoshda esa, bundan tashkari, tukridan-tukri yuriknoma (buyruk, musobaka elementlari, mukofotlash va k.k.) lardan foydalaniladi.

Aniklik tamoyili insonni bevosita atrofdagi borlik bilan boklab turuvchi barcha analizatorlar kursatkichining uzaro keng ta’sirini shart kilib kuyadi. Istalgan bilim xissiy idrokdan boshlanadi. Suz va musika bilan uykunlikda xarakatlarning shakllanishi, ularning uzaro boklikligini urganish barcha retseptorlar: kurish, eshitish organlari vestibulyar, propriotseptiv, xarakatlanish apparatlari va boshkalar kursatkichi bilan amalga oshiriladi. Funksiyalarning buzilishida korrektsiya maksadida aniklik tamoyili pedagog tomonidan xarakatlarni kursatish yuli bilan amalga oshiriladi. Bevosita kurish anikligi estetik idrok, xarakatning anik tasavvuri, tukri xarakatlanish kissi va uni yuzaga chikarish istagining tukilishiga muljallangan. Bevosita aniklikdan tashkari, bevosita idrokdan (masalan, afaziyali kasallar, duduklanuvchi kattalar bilan ishlashda kinofilmlar, xarakatlanish grafigi, magnitofon yozuvlari, musikiy asarlardan foydalanish) yashirin bulgan xarakatning alokida detallari va mexanizmlarini tushuntirish zarur bulganda bilvosita aniklik xam katta rol uynaydi.xarakatlanish tasavvuri bilan boklik bulgan va xarakatning anik bir obrazini tukdiradigan obrazli suz xam katta axamiyatga ega. Aniklikning bunday uzaro aloka shakli anglashning xissiy va logik boskichining birligi, birinchi va ikkinchi tizimning uzaro xarakati bilan ta’riflanadi.

Tushunarlilik va individualizatsiya tamoyili nutkida buzilishi bulgan shaxslarning yosh xususiyatlari va imkoniyatlarini xisobga olishni kuzda tutadi. U kattalar va bolalarning fiziologik va biomexanik jikatdan turlicha rivojlanishlari, logoritmik mashFulotlar kurilishiga turlicha uslubiy yondoshuvlar, turlicha vositalar, shakllar ta’siri va k.k. Tushunarlilikning makbul chorasi nutkiy buzilishi bulgan shaxslarning yosh va xarakatlanish imkoniyatlari, nutriy buzilishning ular shaxsiga ta’siri va topshirikning murakkablik darajasi bilan aniklanadi.

Tushunarlilikning shartlaridan biri xarakatlanish, nutkiy va musikiy topshiriklarning vorisligi xisoblanadi. Bunga amaliy jikatdan korreksion kurs davomida materialni tukri taksimlash bilan erishiladi. Turlicha okzaki- musikiy-xarakatlanish uykunligini ketma-ket uzlashtirish va patsientlardagi kiyinchiliklarni bartaraf etishda barcha xarakatlanish va nutkiy xarakatlanish tizimini uykunlashtirish va takomillashtirish kobiliyati rivojlanadi. Patsient unga boklik vazifalarga kuchi yetsa, bu vazifalar organizmning funktsional imkoniyatlaridan oshib ketmasa, ya’ni yosh va individual xususiyatlariga mos kelsa, unda talabni kuchaytirish ijobiy natijalarga olib keladi.

Individualizatsiya tamoyillariga amal kilish uchun zaruriy shart patologik jarayon xarakterini: etiopatogenetik, simptomatik, tashkisiy tekshiruv, shuningdek, shukullanuvchining reabilitatsion imkoniyatini aniklash daslabki oydinlashtirishdan iborat. Individual yondoshuv yukori asab tizimi faoliyati, yoshi, jinsi, kasbi, xarakatlanish makomi turlarini xam xisobga olishni kuzlaydi.

Talabni asta-sekin oshirish tamoyili shukullanuvchilar oldiga birmuncha

murakkab bulgan yangi topshiriklar kuyishni belgilaydi: xarakatlanish, musikiy, okzaki. Ularni bajarish jarayonida xarakatlanish malakasi va kunikmasi kengayadi va boyiydi, ixtiyoriy va nutkiy motorika takomillashadi, nutk tempi va oxangi berilgan musikiy temp va oxangga muvofik ravishda normallashadi. Yangi topshirikka utish shakllangan malakalarning mustakkamlanishiga kura asta-sekinlik bilan amalga oshiriladi. Bola (kattalar) ning xarakatlanish doirasida unga nutkiy faoliyatni xam boshkarishga yordamlashuvchi moslashuvchan kayta kurish ruy berishi uchun muayyan vakt talab kilinadi.

Barcha kurib chikilgan umumdidaktik tamoyillarni ularning uzaro alokasi bulgan sharoitdagina amalga oshirish mumkin.

Uziga xos tamoyillar. Rivojlanish tamoyili kupgina parametrlarni inobatga olishni kuzda tutadi: nutkiy buzilishi bulgan inson shaxsining rivojlanishi; patologik nutkiy bulmagan va nutkiy jarayonlarning uzini; saklangan funktsional tizimlar va nutkida buzilishi bulgan odamning organizmida, xarakatlanish doirasida va nutkida buladigan uzgarishlar. Rivojlanish tamoyili akliy, ma’naviy, estetik va sensor tarbiyaning xarakatlanish faoliyati jarayonida bir vaktning uzida amalga oshirilishini shart kilib kuyadi.

Kar tomonlama ta’sir tamoyili butun organizmga ta’sir kursatadi. Ritmik va logoritmik vositalar organizmning umumiy malaka kosil kilishini kutaradi, organizmning funktsional tizimlariaro yangi uzaro munosabatni yaratgan kolda asab reflektorlari mexanizmini boshkarishni takomillashtiradi.

Etiopatogenetik tamoyil nutkiy buzilishning patogenezi va sababiga boklik ravishda logoritmiy mashgulotlarning differentsiatsiyalangan kurilishini tushuntiradi. Duduklanishda, dislaliya, dizartriya, rinolaliya, afaziya va boshka buzilishlarda mashFulotlar turlicha tuziladi. Masalan, duduklanishda logoritmik mashFulotlar motor buzilishlarini korrektsiyalashga, dikkatni, tormoz kurilmalarini, ixtiyoriy axlokni, nutkiy va umumiy motorika aro alokani, duduklanuvchining nutkiga tegishli maxsus vositalar ta’sirini tarbiyalashga yunaltirilgan; rinolaliyada esa eshitish dikkatini, okiz va burun nafas olishni differentsiatsiyalash, burunlashishni olib tashlash va k.k. larni tarbiyalashga alokida e’tibor karatiladi.

Simptomatikani xisobga olish tamoyili nutkiy patologiyasi bulgan odamlarning jismoniy imkoniyatlarini, dudukligi, alaliya, paralich va parezi (yoki boshka asabiy simptomatikasi) bulgan, alaliyada, afaziyada, dizartriyada, tayanch-xarakat apparatida buzilishi bulgan bemorlarning xarakatdagi cheklanishi kisman yoki urtacha darajada namoyon bulgan bolalarning darmonsizlanishini aniklaydi.

Komplekslilik tamoyili logopedik ritmikaning tibbiy-psixologik- pedagogik ta’siri va musikiy faoliyatning asosiy turlari (musikani tinglash, kuylash, musikiy-ritmik xarakat va k.k.) bilan alokani kuzda tutadi. Masalan, duduklanuvchilar bilan logoritmik mashFulotlarda psixoterapiya seanslari vaktida va logopedik mashFulotlarda ular olgan kursatmalarga tayanish yoki dizartriyasi bulgan bolalarda dorilar terapiyasi yoki fizioterapiyadan keyin me’yorga yakinlashuvchi muskullar tonusi kolatidan foydalanish lozim.

Logopedik ritmikaning usullari

Logopedik ritmika urganadigan savollar doirasi yetarli darajada kengdir. Shuning uchun tadkikotda pedagogik usullar bilan bir katorda tutash fanlar - sotsiologiya, psixologiya, fiziologiya va boshka fanlarda foydalaniladigan usullar xam kullaniladi.

Logopedik ritmikada adabiy ma’lumotlar, pedagogik tekshiruv va tajribalarni umumlashtirish xamda taklil kilish usulidan foydalaniladi.

Adabiy ma’lumotlarni umumlashtirish va taklil kilish usuli. Logopedik ritmika buyicha kar kanday tadkikot bibliografiya bilan tanishishdan boshlanadi. Tadkikotchi muammolar buyicha adabiy manbalarini tizimlashtiradi, kar bir muammoning ichida material muayyan bulim buyicha bulib chikadi. Adabiy manbalarni umumlashtirish va taklil kilish nafakat nazariy, balki eksperimental tadkikotlarda xam kullanadi. Nazariy tadkikotda bu usul yagona bulishi mumkin, chunki aynan uning yordamida masalan, u yoki bu korreksion usul, u yoki boshka reabilitatsion uslub kanday shakllanishini kuzatish mumkin. Eksperimental tadkikotda bu usul ushbu muammo kanchalik urganilganligini, maxsus adabiyotlarda kay darajada yoritilganligi, kaysi savollar tekshiruvni talab kilishini aniklashga yordam beradi.

Logopedik ritmika uchun mukim bulgan kupgina ma'lumotlarni logopedlar, maktabgacha tarbiya muassasalari va maktab tashkilotlari xodimlari tomonidan tuzilgan kujjatlardan olish mumkin. Bunday kujjatlarga kaftalik ish rejasi, musikiy va logopedik mashFulotlarning reja-konspektlari, bolalar ertaligining reja-stsenariyalari, metodist, logoped, tarbiyachilarning kundaligi, pedagogik yikilishning bayonnomalari, kurib chikilgan logopedik, musikiy-ritmik mashFulotlar taklilining bayonnomasi, bolalar va kattalarning jismoniy rivojlanishi, soklik kolatini xisobga olish jurnallari, nutkiy xaritalar, kuzatish kundaliklari, korreksion ta'sir va boshkalar dinamikasining jurnallari. Shu kabi kujjatlar taklili natijasida aniklangan ma'lumotlardan tadkikot gipotezasi sifatida foydalanish mumkin.

Usmirlar va kattalarning psixomotor, nutkiy rivojlanishi kakidagi dalillarni olish uchun savol-javoblar, surovnomalar, sukbatlardan foydalanish mumkin. Ularni tadkikot boshlanishida ishlatish mumkin. Birmuncha anikrok materiallar oldindan ishlab chikilgan reja buyicha sukbat davomida yikilishi mumkin. Sukbatni rejalashtira turib, tadkikotchi sinalayotgan shaxsning yosh, shaxsiy, psixologik xususiyatlarini nutk, motorikaning xarakteri va buzilish darajasini, patsientning nuksonga munosabati va boshka kupgina jikatlarni inobatga oladi.

Pedagogik tekshiruv asoslari. Eng avvalo, ular maxsus tashkil etiladigan va kiskacha kilib anglatilgan vazifa, kuzatish predmeti, shuningdek, omillarni kayd kiluvchi tizimga ega bulgan pedagogik kuzatuvni uz ichiga oladi. Bunda tadkikotchi pedagogik jarayon okimiga aralashmaydi. Ishchi gipotezani aniklab kuygach, tadkikotchi uning farazlarini tasdiklovchi yoki rad etuvchi dalillarni yikadi. Pedagogik kuzatuvning shunisi bilan kimmatliki, u ob'ektni urganishni tabiiy sharoitda urganish imkoniyatini beradi. Fakat dalillarni kayd kilishning anik usulidan keng foydalanish zarur: fotos'emka, kinos'emka, magnitofon yozuvlari, stenografiyalash va boshkalar. Xronometrirovaniya usuli bilan xarakatni, xarakatli uyinni, raksni bajarishga sarflangan vaktning mashFulotni bir kismi yoki butun mashFulotni egallagani aniklanadi. Kuzatuv natijalari jurnalga, bayonnomaga, kundalikka kiritiladi.

Olingan ma'lumotlarga ishlov berishda tasodifiy dalillar tushirib koldiriladi, konunchilik aniklanadi, xulosalar va umumlashtirishlar kilinadi. Agar dalillar yetarli bulmasa, unda kayta pedagogik kuzatuv utkaziladi.

Tadkikotchining topshiriki buyicha uz-uzini kuzatish katta kizikish tukdiradi. Uz-uzini kuzatishga, masalan, "suggestiv taassurot" deb nomlanuvchi jarayonda, kachonki oyna oldida artikulyator mashklarni, kushik kuylash, osoyishtalik va xarakatda nutk jurligisiz va nutk jurligida va k.k. da bajarishda kurish, taktil, kinestetik kislarni kiritish zarur bulganda murojaat kilinadi. Fakat bir narsani yodda tutmok lozim, uz-uzini kuzatishni kattalardagina kullash mumkin; uz-uzini kuzatish asosan faoliyat va xarakatlar - ularning osonligi, kiyinligi, natijalari ustidan olib boriladi; uz-uzini kuzatish bilan shukullanayotgan shaxs uz-uzini kuzatish va uning natijalarini kayd kilish uslubi kakida atroflicha yuriknoma olishi zarur. Uz-uzini kuzatish ma'lumotlarini umumlashtirishda patsientning shaxsiy xususiyatlari bilan birgalikda sinaluvchining uz-uzini kuzatishning mokiyati va tashkil etilishi yuzasidan mulokazalarini xam inobatga olish zarur.

Logopedik ritmika buyicha tadkikotlarda ochik va yashirin kuzatuvni uykunlashtirish maksadga muvofikdir.

O ch i k k u z a t u v kizikayotgan kurinishning xamma tomonlarini xamrab olish imkoniyatini kuprok namoyon etadi, birok shu bilan birgalikda tadkikotchining ishtiroki samaraning salbiy ta’siriga kuprok duchor buladi: musikiy-ritmik mashFulot, kushik kuylash, logopedik ritmika va k.k. utkazilyaptimi, begona odamning ishtiroki shukullanuvchilarni, ayniksa, usmirlar va kattalarni, xarakat va nutkiy mukitida yakkol nuksoni bulgan shaxslarni tang akvolga solib kuyadi. Shukullanuvchilarning faoliyati ustidan ya sh i r i n k u z a t u v esa ularning nazorat ostida ekanligi tuykusidan xalos etadi va kupincha kushimcha ma’lumotlar beradi.

Kuzatuvning turli-tumanligiga axlokning bitta aktini yoki xarakat malakasini egallashning butun jarayonini uzluksiz va diskret tekshirib turish kiradi. Kuzatuv uzluksiz, agar u masalan, xarakatli uyinlarda bulsa kurinishning boshlanishi, rivojlanishi va yakunlanishini aks ettiradi. Shuning uchun uzluksiz kuzatuvni kiska vakt oralikida xam olib borish mumkin. Masalan, dramatik uyinlarni utkazish, xor kuylash usullari va k.k. Logoritmik mashFulotning kurilishini urganishda kuzatishning tugallanish vakti 45-50 dakikani tashkil etadi. Birok uzluksiz kuzatuvni uning predmeti birmuncha davomli jarayonlar bulgan kollarda olib borish mumkin emas. Bunday kollarda diskret (bulinadigan) kuzatuvga murojaat kilinadi. Tadkikotchi guyoki sharoitni “poylab turadi” yoki uni maxsus yaratadi va urganilayotgan jarayon “kadri”ni kuzatadi. xarakatning turlicha turlari: muskullarni umumiy mustakkamlovchi yoki rivojlantiruvchi alokida guruklar, logoritmik atamalar bilan shukullanuvchilarni tanishtirish, nutk bilan xarakat uykunligini egallash va boshkalarda diskret kuzatuvsiz bulmaydi.

Uziga xos kuzatuv - izlash. U yoxud oz yoki kuprok uzaro boklik bulgan pedagogik kurinishlarni keng xamrab olish, yoxud kuzatuvchining bir ob’ektdan ikkinchisiga kuchishi bilan olib boriladi. Masalan, turli tashkilotlarda (nutkiy guruk, nutkiy statsionar, nutkiy sanatoriya, nutkiy maktab, poliklinika va k.k.) turli yoshdagi duduklanuvchilar bilan logoritmika buyicha mashFulotlar urganiladi yoki bir xil yoshdagi, birok turlicha nutkiy buzilishlari (dislaliya, dizartriya, alaliya) bulgan bolalar bilan logoritmik mashFulot kurilishi urganiladi. Ushbu kolda bolalarning yosh

psixilogik xususiyatlari bilan aniklanuvchi turlicha nutkiy nuksondan, masalan, dizartriya va duduklanishdan kelib chikuvchi maxsus farklar, mashFulot kurilishining umumiy konunchiligini yuzaga chikarish zarur.

Kup vakt va katta analitik ishni talab kiluvchi izlovchi kuzatish kuplab topilmalarni berishi va logoritmik tarbiya uslubini sezilarli tarzda boyitishi, logoritmikani tutash fanlar, musikiy tarbiya bilan murakkab alokasini ochib berishi, ularning nutkiy buzilishga ta’sirini yuzaga chikarishi mumkin.

Korreksion ishlar natijalari ustidan muddati uzaytirilgan kuzatuvni amalga oshirish uta mukimdir. Ushbu kolatda gap nafakat kuzatuv turli- tumanligining usul sifatidaligi, balki uning urganilayotgan ob’ekt bilan vakt asosidagi alokasi kakida boradi. Tadkikotchi doimiy ravishda muddati uzaytirilgan kuzatuv olib borishi zarur, shunda u reabilitatsion uslub va uning bulimi - logopedik ritmika samaradorligini xolisrok bakolaydi.

Logoritmik tadkikotda dalillarni ijtimoiy usulda: intervyu va surovnomalar utkazish, uzaro ta’sir, reyting, uz-uzini bakolash, juftlab kiyoslash taklili yordamida xam yikish mumkin.

Intveryu va surovnomalar fakat tadkikotning dastlabki davrida (muammoni ifodalash, ishchi gipotezani ilgari surish, tadkikot rejasini yaratish) tuziladi. Intervyu, koidadagidek, surovnomalardan oldin utkaziladi. Nostandart, standartlashtirilgan va yarim standartlashtirilgan intervyular fark kiladi. Birinchi kolatda savollarni ifodalash va ketma-ketligi sukbat davomida uzgarishi mumkin. Ikkinchi kolatda savollar muayyan ketma-ketlikda takdim etiladi. Bunday intervyularning natijalari ruyxatga, mikdoriy ishlov berish va kiyoslashga oson tushadi. Ushbu usulning kamchiligi sifatida egiluvchanligi, vaziyatga chukur kirish imkoniyatining yukligini aytish mumkin. Yarimstandartlashtirilgan intervyular esa uzgartirish kiritilmaydigan, anik ifodalangan savollar bilan birgalikda tadkikotchi erkin uzgartira oladigan savollarni uzi ichiga oladi.

Surovnoma jarayonida tadkikotchini bilvosita nima kiziktirishini, ya’ni kator shaxsiy savollar, ikki ma’noli suzlar va uta uzok ifodalashlardan kochgan kolda aniklab olish lozim. Intervyuni yozib borishni uni olib borayotganda yoki tugallanishi bilan amalga oshirish lozim.

Surovnoma bir vaktning uzida tadkik etilayotgan shaxslarning katta mikdoriga karatiladi. Birok surovnoma utkazishning kamchiligi intervyu utkazishdan kra kuprokdir. Chunki bunda vaziyat noanik, responden savollarga javob kaytaradi, u bilan bevosita aloka urnatib bulmaydi, surovnomaning kancha kismi tuldirilgan kolda kaytarilishi ma’lum bulmaydi.

Uzaro ta’sirni taklil kilish yordamida tadkik etilayotgan nutkida patologiyasi bulgan shaxslar xarakatli potentsialining tashki kurinishi, ularning axloki, aloka imkoniyati va usullari, rozilik va norozilik kurinishi, jamoa va nogironlarga munosabati urganiladi.

Tadkikotchi nutkida patologiyasi bulgan odamlarni turlicha faoliyatda (shu jumladan, xarakatli, nutkiy) kuzatarkan, faollik darajasini, jamoada uzaro xarakatning mazmuni va maksadini, uzaro ta’sir vositalarini, ishtirokchilar faoliyatining chegarasini, ularning jismoniy va ijtimoiy-psixologik tusiklari, simpatiya va antipatiyalari, vaziyatning davomliligi, ushbu vaziyatda odatdagi axlokdan okishni urganadi.

R ye y t i n g - bakolash usuli, bilvosita kuzatish - bevosita uni kuzatuvchi odamning kar tomonlama bakolashi orkali kurinishni urganishdan iborat, bu ba’zida uzok yillar davomida bulishi mumkin. Shunday kilib, patsient tukrisidagi ma’lumotlarni reyting usuli bilan uni davolovchi shifokordan, tarbiyachi, ota-ona va boshkalardan olish mumkin. Usulning kamchiligi shundaki, xulosalar sub’ektiv fikrlar asosida chikariladi, axir tadkikotchining uz kuzatuvi xam sub’ektivlikdan xoli emas. Reyting sharoitida kuzatishning natijasini ma’lumotlarni xisoblash va taklil kilishda matematik apparatni keng kullash imkoniyatini beruvchi turli bakolash shkalalaridan foydalangan kolda son xisobida aks ettirish mumkin.

Uz-uzini bakolash usuli nutkiy patologiyasi va xarakat buzilish bulgan odamlarning real axlokini kursatadi, xarakat potentsiali, umumiy va nutkiy motorikaning buzilish darajasini, bu buzilishlarning axlokka, atrofdagilar bilan uzaro munosabatga ta’sirini yuzaga chikaradi.

Juft kilib kiyoslash usuli ijtimoiy belgilar va ob’ektlarni takkoslash mavjud bulgan ikki kator buyicha juft-juft kilib olib borishni uz ichiga oluvchi alokida texnikani kuzda tutadi. Agar ular uzaro “teng” bulsa, bir bilan belgilanadi, agar kaysidir element ustunlikka ega bulsa, unda ikki ball bilan belgilanadi. Sifat kursatkichi darajasi buyicha yon beruvchi ob’ekt nolni oladi. Juft kilib kiyoslash usulida asos kilib insonning bittagina tavsifnomasi olinadi, masalan, umumiy motorikaning kolati. Asosiy belgilar aniklanadi: xarakatning statik va dinamik uykunlashuvi, xarakatning ravonligi va boshka xarakatga kuchishi, tonusi. Bu sifatlar boshka bir odamning xuddi shu sifatlariga solishtiriladi. Juft kilib kiyoslash usuli anchagina sodda usul, vakolatli sudlardan foydalanish imkonini beradi, material yikishda vakt masalasida iktisod, uning natijalariga statistik ishlov berish mumkin, kullashning keng mukitiga ega (vazifasi yoki kolati buyicha shaxslarni guruklash, tajribani kurish uchun umumiy va nutkiy motorika orasida turlicha boklikliklarni aniklash, e’tibor va xarakatning biridan ikkinchisiga utishi, nutkning kolati bilan logoritmik ta’siri urtasidagi va k.k. interval shkalalarini yaratish uchun).

Tadkikotning eksperimental usullari. Tabiiy eksperimentda mashFulot logopedik ritmikaning odatdagi mashFulotlaridan chekinmagan kolda utkaziladi. Laboratoriya eksperimenti sun’iy sharoit yaratish va ikkinchi darajali ta’sirlarni bartaraf etishdan iborat. Eksperimentlar muayyan dalillar yoki ularning boklikligini yuzaga chikarish maksadida (absolyut eksperiment) yoki kandaydir kursatkichlarni takkoslash uchun (kiyosiy eksperiment) utkazilishi mumkin. kiyosiy eksperimentda ikki yoki bir kancha bir turdagi guruklar (jinsi, yoshi, nutkiy buzilishi, xarakat makomi va k.k. buyicha) ishtirok etadi. Ulardagi mashFulotlar kaysidir birgina belgisi bilan fark kiladi, masalan, ma’lum bir gurukdagi muskullarni mustakkamlovchi mashklarni kiritish. Eksperiment, odatda, bir necha boskichda olib boriladi. Natijalarning yanada ishonchli bulishi uchun “kar tomonlama eksperiment” deb nomlanuvchi sxemalar kullaniladi. Masalan, birinchi eksperimentda bitta guruk birinchi usul buyicha shukullanadi, boshkasi - ikkinchisi buyicha. Ikkinchi eksperimentda guruklarda uslublar uzgaradi.

Eksperimental tadkikotlarning turli-tumanligi test - test - tajriba, sinov, tadkikot xisoblanadi.

Logopedik ritmikada testlardan nutkida buzilishi bulgan odamlarning xarakatli, xarakatli-nutkiy topshiriklarni belgilangan vakt (yoki chegaralanmagan vakt) da

bajarganlaridagi natijalarni kiyoslash uchun foydalanish mumkin. Logopedik ritmikada testlashtirish namunalari bulib N.I.Ozeretskiyning bolalar va kattalarda motor kobiliyati xamda motorikani ommaviy bakolash tadkikoti uchun metrli shkalalari, M.V.Serebrovskiyning bolalar motorikasining yosh xususiyatlarini yuzaga chikarish vazifalari, G.A.Volkova, A.Yu.Panasyuk maktabgacha muassasa yoshidagi me'yorda gapiruvchi va duduklanuvchi bolalarning shaxsiy xususiyatlarini aniklash uchun "test-nizo" uslubi va boshkalar xizmat kilishi mumkin.

Tadkikot va amaliy ishlarning boshka kar kanday uslublari kabi test xam uz yutuki va kamchiligiga ega. Testning yutuki shundan iboratki, unda ifodalangan dastlab chukur uylangan va eksperimental tekshirilgan barcha vazifalar eng kam darajadagi kiska muddatda xamda tadkikotchini kiziktirayotgan kompakt shakldagi belgilarni ochib beradi. Shu urinda test aynan shunday belgi va xususiyatli tekshiruvlarning istalgan boshka usulidan ustundir.Testning yana bir boshka mukim yutuki - bu uning xolisligi. Uz ishida testlardan ilk bor foydalanishga karor kilgan tadkikotchi: a) uzi test ishlab chikishi; b) testning konikarli ishonchliligiga erishishi; v) testning konikarli natijasini olishi zarur.

Testning vazifalari kiska, lunda va ikki ma'noda mukim, chunki ularning kech birida boshkasining javobi bulmagan kolda ifodalanishi zarur. Testlashtirishda ishonchlilik tushunchasi ikki akamiyatga ega: bir tomondan muayan instrument sifatida testning ishonchliligi nazarda tutiladi. Boshka tomondan, ulchash lozim bulgan usha predmetning nisbatan uzgarmasligi. Testning ishonchliligini bakolashda uning bir turliligidan kelib chikiladi. Albatta, ulchashda foydalanilgan bir kism boshka bir kismdagi kabi natijani beradi. Testni tekshirish uchun shunday usul kullanadi: testni kandaydir tanlov buyicha utkaziladi. Keyin juft va tok topshiriklar alokida ishlanadi. Natijada kar bir sinaluvchi yuzasidan juft va tok topshiriklar karori olinadi. Ikki kator ma'lumotlari uzaro korrelyatsiya kilinadi. Testning ishonchliligi olingan koeffitsientga boklik ravishda bako oladi. Test K 0,75 k K0,80 dan past bulmagan koeffitsientda yetarli darajada ishonchli deb tan olinadi. Ishonchlilik buyicha eng yaxshi testlar korrelyatsiyada K0,90 va yukorirok koeffitsientni beradi.

Validlik testning uz vazifasiga muvofikligi darajasi kakida gapiradi. Validlik fakat testning natijalarini undan tashkarida bulgan, odatda, "tashki mezon" deb nomlanuvchi kandaydir mezon, kaysidir bako bilan takkoslashda chikarilishi mumkin. Validlik va ishonchlilik orasidagi aloka kurib chikiladi. Past ishonchli bulgan test yukori validlikka egalik kilishi mumkin emas. Shuning uchun tashki mezonni tanlash mukim kisoblanadi. Mezon kuyidagicha bulishi kerak: a) ishonchli (testga nisbatan kam shu atamaning ayni mazmuni buyicha); b) "toza", ya'ni test vazifalarini bakolashda gap fakat testda yuzaga chikariladigan belgi kakida masalan, umuman karakat funksiyalarining rivojlanishi kakida emas karakatlarning statik uykunlashuvi kakida borishi kerak; v) tulik, ya'ni tashki bako test yordamida ayon buladigan bilimlarning doirasini kerakli tuliklik bilan kamrab olishi zarur.

Albatta, testning tuzishda e'tiborni eng yukori darajada tadkik etiladigan predmetga karatish va bu mazmunni test topshiriklarida birmuncha tula aks ettirish kerak.

Testlar defektologik tadkikotlarda, shu jumladan, nutkiy patologiyasi bulgan shaxslarning logoritmik urganishda kali sezilarli joyni egallagani yuk va ularni joriy

kilish sokalarini kandaydir cheklab kuyishga erta bulardi. Bizning nazarimizda testlar karakat potentsiali, psixik funkitsya, shu jumladan, dikkat-e'tibor, shaxsiy xususiyatlarni tadkik etishda, shuningdek, turli uslublar samarasini aniklashda foydali buladi. Masalan, turli uslublar samaradorligini aniklash uchun reja kuyidagicha bulishi mumkin: ikkita bir xil nutkiy buzilishi bulgan shaxslar guruki olinadi: biri - nazorat, boshkasi - eksperimental buladi. kar ikki guruk karakatli mukitining kolatini aniklovchi testdan utkaziladi. Shundan sung bitta guruk yangi uslub buyicha shukullanadi, boshka guruk bilan esa mashFulotlar
odatdagidek olib boriladi. Korreksion kursdan keyin yana test utkaziladi va kar ikki gurukning natijalari takkoslanadi. Olingan materiallarga ishlov berish guruklarni mikdoriy solishtirish va aynan kaysi bulimlarda guruklar urtasida sezilarli farkka ega ekanligini aniklash imkonini beradi.

Testlarni nisbatan cheklangan logoritmik vazifalarni kal kilish uchun kam kullash mumkin, masalan, umumiy motorika kolatini yoki kul va barmoklarning ixtiyoriy motorikasini, yoki mimik karakatlarni aniklashda. Nikoyat testlardan karakat va nutkiy materialni uzlashtirishning individual tavsifnomasini taklil kilish uchun foydalanish mumkin. Masalan, nutkiy patologiyasi bulgan ba'zi shaxslarda korreksion maksadda shakllanuvchi karakat malakasi va kunikmalarini egallashda otrda kolishi yuzaga chikadi. Testlashtirishni utkazish foydalidir. Logoped va logoritmist testlashtirilgan alokida vazifalarnini bajarilishini taklil kilib, uzlashtirilmaganlikning taxminiy sabablarini aniklashadi. Natijada kar bir kolatda bunyodga keluvchi real kolatlarga asoslangan individual ish rejasi teziladi.

Testlar yordamida mikdoriy kisob tadkikotchiga turli nutkiy buzilishlardan azoblanuvchi shaxslarning karakat potentsialini kiyoslash, umumiy va nutkiy motrika buzilishlari urtasidagi mumkin bulgan alokalarni yuzaga chikarish, yetarlicha karakat imkoniyatini aniklash, logoritmik korrektsiya yullarini belgilash imkonini beradi. Mikdoriy ma'lumotlarga ishlov berishda statistik usullarni kullash tadkikot natijalarining xolisligini oshiradi.

Matematik-statistik usullar, birinchi navbatda, dalillarning mukimligiga karab, ya'ni kandaydir xususiyatni usishi (yoki kamayishi) tartibi buyicha joylashishiga, ularning nisbiy akamiyatini aniklashga asoslanadi. Masalan, karakatlar uykunligini statik yoki dinamik bakolash, ritmikalashtirish kobiliyati, eshitish dikkatining kolati.

Logoritmik mashFulotlarda korreksion ta'lim va tarbiyada kurgazmali, okzaki va amaliy usullardan foydalaniladi.

Kurgazmali usullar kissiy kabul kilish va karakatli kis-tuykuning yakkolligini ta'minlaydi. kar bir usul vazifaning umumiyligi va uning yechimiga yagona yondoshuvni birlashtiruvchi turli-tuman yullarning bir butun majmuiga ega. karakat kiluvchi karakatlarga urgatish jarayonida uslubiy yullar karakatli materiallarni uzlashtirish darajasini, bolalar va kattalarning umumiy rivojlanishi, ularning jismoniy kolati, yosh va tipologik xususiyatlarini kisobga olgan kolda tanlanadi.

Shunday kilib, karakatga urgatishda turlicha yullardan foydalaniladi:

a) yakkol-kurish - pedagog tomonidan karakat namunasi yoki uning alokida karakatli elementini kursatish, atrofdagi kayotiy namunalarga taklid kilish, kurgazmali kullanmalar (kinofilmlar, fotografiyalar, telekursatuvlar, kartinalar va k.k.), borlikni yengishda kurish orientiridan foydalanishni kursatish;

b) taktil-muskul - turlicha kullanmalarga karakatli faoliyatni kiritish. Masalan, yurishda yulga oyokni baland kutarish uchun tusik kuyiladi. “Tusikka tegib ketmaslik” yuriknomasi patsient ongida xatolikka yul kuyganida uzining suyak-muskulida kis kilishiga bogaanadi. Agar tusikka tegib ketsa patsientning uzi karakatlarining xato ekanini aniklaydi. Taktil-muskul anikliklari kam badanning alokida kismlaridagi kolatni aniklaydigan pedagogning bevosita yordamida yuzaga chikadi, masalan, pedagog kulini tegizish bilan komatni tukrilaydi;

v) yakkol-eshitish - karakatni tovushlar orkali boshkarish. Eng yaxshi eshitish anikligi instrumentli musika yoki kushik kisoblanadi. karakatlarni boshkarish uchun xalk pichinglari, ikki-turt katorli shakldagi she’rlar, doira, kunkirokcha tovushi va k.k.

Okzaki usullar shukullanuvchining ongiga murojaat kiladi, ular kuyilgan vazifani fikrlash va karakatli mashklarni ongli ravishda bajarishga yordam beradi.

Okzaki usulda kuyidagi yullardan foydalaniladi:

shukullanuvchida mavjud bulgan kayotiy tajriba va tasavvurga tayanib yangi karakatni kiskacha tushuntirish;

karakat yoki uni aniklashtiruvchi alokida elementlarni anik kursatish orkali tushuntirish;

shukullanuvchilar bilan mashklarni mustakil bajarishda yoki pedagog tomonidan kursatilgan karakatlarni yuzaga chikarishda zarur buladigan kursatmalar;

yangi mashklar va karakatli uyinlarni kiritishda karakatlantiruvchi karakatlarni tushuntirish talab kilinganida, karakatli uyinlar syujetini aniklashtirishda sukbatlashish;

ular tomonidan karakatning ketma-ketligini anglash uchun karakatni bajargunigacha yoki karakatli uyinlar syujetining obrazlari tukrisida ularning tasavvurlarini tekshirgunigacha mashkul buladigan masalalar, koidalarni, uyinli karakatlarni aniklash va k.k.;

pedagogdan talab kilinuvchi turli intonatsiya va dinamikali buyruklar, kursatmalar va signallar. Buyruk, signal sifatida uzbek xalk ijodi juda boy bulgan sanok uyinlari, uyinli boshlanmalardan foydalanish mumkin;

okzaki yuriknoma yordamida avvalgi taassurotlar izlarining yangi uykunlashuv va kombinatsiyalarda jonlanishi yuz beradi, okzaki kursatmalar va tushuntirishlar yordamida yangi vaktinchalik alokalar vujudga kelishiga, yangi bilim va malakalar shakllanishiga imkon tukiladi.

Bolada karakatlanuvchan malakalarning shakllanishi uning mashklar mazmuni va tuzilmasini kanchalik anglashi darajasiga boklik.

Amaliy usullar shaxsiy muskul-motorli kissiyotlarda karakatni kabul kilishning tukriligini kakikatda tekshirishni ta’minlaydi. Turli-tumanlik uyinli va musobakali usullar kisoblanadi.

U y i n li - maktab yoshidagi bolalarning uyinli faoliyatiga yakin, birmuncha maxsus va kissiy-samarador, tafakkurning anik-obrazli va anik- karakatli elementlarini inobatga oladi, turli-tuman karakatlanuvchan kunikmalarni takomillashtirishga imkon beradi, karakatlar mustakilligini, uzgaruvchan sharoitga javob reaktsiyasi tezligini, logoritmik mashFulotlarga ijodiy tashabbusni rivojlantiradi.

M us o basal i - ishlov berilgan sarakatlanuvchan malakalarni, jamoatchilik tuysusini takomillashtirishda foydalaniladi. Tusri rasbarlik silinganda musobasalardan sarakatlanuvchan malakalarni takomillashtirish, shaxsning ma’naviy-irodaviy

tarbiyalash uchun tarbiya vositasi sifatida foydalanish mumkin.

Amaliy usulga taallusli yullar anislik (kurgazmalilik) va suz bilan boklis. Pedagog ta'limning butun jarayonini mashFulotning vazifalari, mazmuni, tuzilmasi bilan mos ravishda reglamentga soladi. U mashslarni, sarakatli uyinlarda alotsida rollarni, olib boruvchining rolini namoyish siladi, vazifalarni kim eng yaxshi va juda tusri bajarayotganini kursatadi, sudya, komanda kapitani rolida chitsadi.

MashFulotlar oldinga saratilgan tarzda utkaziladi, pedagog tanish bulgan mashslarni takomillashtirish uchun guruslarga buladi va mustatsil sarakat silishni taklif etadi, ijodiy izlanishga rasbatlantiradi. Masalan, musitsa xarakterining uzgarishi bilan boslis ravishda mashslarni sanday uzgartirish, boshsa soidalar bilan sarakatlanuvchan uyinlarni olib borish, uyinlar variantlarini tuzish, yangilarini uylab topish.

1.4. Logopedik ritmikaning asosiy tushunchalari

Logopedik ritmikaning motsiyatini tushunish uchun sarakat, sarakatlanish kunikmasi, sarakatlanish malakasi, osang, ritmika, musitsiy osang, musitsiy- osangli sissiyot, musitsiy-sarakatlanuvchan tarbiya, sarakatli uyinlar, kineziterapiya, davolash ritmikasi, logopedik ritmika nima ekanligini tushuntirish zarur. Turli kurinishlarni aks ettirgan ushbu tushunchalar uzaro zich alosada. Ular jamiyatning turli rivojlanish davrida yuzaga kelgan. Ularning mazmuni chusurlashadi, inson tusrisida turli-tuman fanlar rivojlanishi doirasida anislanib boradi.

Biz fasatgina ushbu kursni urganish uchun zarur bulganlarinigina kurib chitsamiz, xolos.

X a r a k a t tirik materiyaning asosiy biologik sifati sisoblanib, u jonli tabiatning evolyutsiyasi bilan birgalikda mukamallashadi. sarakat eng oliy mukammallikka "organizm-mutsit" tizimidagi tizimosti uz-uzini boshsarish sisoblanuvchi organizm, insonning filogenetik rivojlanishida erishadi. Xarakat - bu tizimda muvozanatlashtiruvchi asosiy mexanizmlardan biri. Inson organizmi nafasat mutsit bilan muvozanatga kirishadi, balki faol moslashadi, kunikadi va bu moslashuv jarayonida bir tomondan, tuzilmaviy va funktsional tarzda takomillashadi, boshsa tomondan esa - mutsitni faol uzgartiradi va moslashtiradi. Ushbu jarayonda sarakat insonda uziga xos, sifat jitsatidan inson faoliyatining ongli, ijtimoiy-biologik xarakteriga sabab buladigan yangi xarakterga ega buladi. sarakatdan profilaktika, davolash va reabilitatsiyaning ulkan omili sifatida sam foydalaniladi.

X a r a k a t l a n u v ch a n m a l a k a karakatning tarkibiy kismlari va karakatlanuvchan vazifani kal kilish usullariga dikkatni kutarinki jamlash bilan farklanuvchi faoliyatning texnikasini egallash darajasi sifatida belgilanadi.

X a r a k a t l a n u v ch a n k u n i k m a - karakat texnikasini shunday egallash darajasiki, unda karakatlarni boshkarish avtomatik tarzda sodir buladi va karakat yukori ishonchlilik bilan farklanadi. Ishlab chikilgan karakatlanuvchan malakaning mavjudligi karakatlanuvchan aktning butunlay anglashni yuk kilmaydi. Anglash kuyilgan karakatlanuvchan vazifani bajarish uchun, karakat ustidan nazorat va katto ba'zi kollarda karakatlanuvchan vazifalarni bajarishda kutilmaganda uzgaruvchan sharoitga boklik ravishda malakani kisman avtomatlashtirmaslik uchun zarurdir.

karakatlanuvchan malakaning shakllanishi uzida birinchi va ustunlik kiluvchi akamiyatga ega bulgan ikkinchi signal tizimining uzaro ta'sirida dinamik stereotipning vujudga kelish jarayonini aks ettiradi.

Psixomotor rivojlanish motor rivojlanish bilan mustakkam bokliklikda boradi. Bu aloka shunchalik kuchliki, psixik rivojlanishning buzilishi esa shunday kup mikdorli va turli-tuman karakatlanuvchan buzilishlar bilan uzaro alokalarni yuzaga keltiradiki, “psixomotor rivojlanish” ta'rifi fakat me'yordagiga emas, balki patologiyaga nisbatan kam kullaniladi.

Rivojlanishning boshlaetich boskichlarida badanning karakati va turlicha kissiyotlar (kurish, etishish, taktil, ta'm, muvozanat, kinestetik va boshkalar) ning anglanishi inson uchun atrofdagi dunyoni tanish vositasi kisoblanadi - bu intellektual bilishga karaganda birmuncha elementar daraja. Psixomotor rivojlanish buzilishida turlicha modallikni kis kilishning tulik bulmagan va notukri kis kilish taklili amalga oshiriladi. Bitta analizator olib tashlash bilan boklik ravishda kolganlarining sezgirligi pasayadi. Masalan, past akli zaiflik bilan kiynaluvchi bolalar bilan ishlovchi shaxslar kup e'tiborni bolalarning ushlab olishiga, maksadli yunaltirilgan va ixtiyoriy karakatlarga, maksadli yunaltirilgan artikulyatsion karakatlar va k.k. larga urgatishga karatadi. Kar va past eshituvchi bolalar bilan shukullanuvchi pedagoglar ularni yuzdan ukishda kuzdan foydalanishni yoki unli va undosh tovushlarning tukri artikulyatsiyasini urgatadilar. Kurlar va zaif kuruvchilar bilan ishlaydigan pedagoglar patsientlar karakatlanuvchi turli yuzaliklarda va binoda mavjud bulgan predmetlar, mebellar va k.k. larning joylashishiga karakatlanishga, komatni kuruvchi odamdan fark kilmaydigan kolda tutishga, shuningdek, yukori taktil kobiliyatni talab kiluvchi Brayl buyicha ukishni, makon orientatsiyasi, karakatli nozik tuykularni egallashga moslashish malakasi va kobiliyatini ishlab chikadilar.

Psixomotor rivojlanishi nisbatan me'yorda bulgan bola bir necha boskichni utaydi. Psixomotor rivojlanish predmetlar bilan maxsus bulmagan manipulyatsiyadan boshlanadi va maksadli yunaltirilgan, rejalashtirilgan anglash kamda karakat yordamida kakkoniylikning bunyodga kelishi deb tushuniluvchi aklli, anglangan faoliyatgacha davom etadi. Anglangan faoliyat shaxsiy tajribada bilib olgan predmetlar va kurinishlarning muayyan mikdoriga, motorikani takomillashtirmaydigan va atrofdagi borlik kurinishlariaro sabab-okibatli alokalarni bilishga tayanadi. Shaxsning psixomotor rivojlanishi jarayonida ongli faoliyatga bola rivojlanishi va faoliyatini takomillashtiruvchi ikkinchi signal tizimi kushiladi.

Xar bir xarakat ma'lum bir ritmda sodir etiladi. Ritm (oxang) tushunchasi keng xamrovga ega va she'rga, proza, yurak nafas olish, tabiat, i shva k.k. larga nisbatan kullaniladi. Ritm universal kosmik kategoriya sifatida xam yuzaga chikadi. «Makon va vakt mangu ritm konuniga buysunuvchi materiya bilan tuldirilgan”, - deb yozgandi E.Jak-Dalkroz.

Ritmning barcha kurinishlariga mos tushadigan ta'rifini topish mushkul. “Ritm” tushunchasi kupincha kurinishlarning vaktda almashinishi xususiyatlari bilan boklik, birok makon san'ati - balet, rassomlik, kaykaltaroshlik, arxitekturaga nisbatan “makon ritmi” kakida xam gapirish mumkin.

Ritmning asosiy belgisini birmuncha kamrok yoki kuprok takrorlashning kat'iy davriyligida kurish kabul kilingan. Birok vaktinchalik san'atlarda, ya'ni “ritm”

tushunchasi birmuncha yukori rol uynaydigan joyda bu belgi yuk bulishi mumkin, masalan, spektakl, proza ritmi, ba'zida musika ritmi takrorlanishning davriyligi bilan xarakterlanmaydi.

Ritm kup narsani uz ichiga oladigan tushuncha sifatida fakat bitta, noanik belgisi bilan farklanadi: bu predmetlar, kurinishlar, jarayonlarning vaktinchalik yoki makoniy tartibi. Psixolog B.M.Teplov ritm ba'zi bir muayyan jarayonni vaktda tashkil etish deb xisoblaydi. Ritm bir-birining ketidan keluvchi u yoki bu guruk vakt katorining ba'zi bulinishlarini zaruriy shart sifatida kuzda tutadi. Ritm kakida fakatgina bir tekisda ketma-ket keluvchi kuzkatuvchilarning ma'lum bir guruklarga bulinganidagina gapirishimiz mumkin, shu bilan birga, guruklar bir xil (2-3 a'zodan va k.k.) yoki bir xil bulmasligi xam mumkin. Birok kar kanday guruk va vakt katorining bulinish xam ritmni kosil kilmaydi. Ritmik gurukning, albatta, umuman ritmning majburiy sharti urFuning mavjudligi, ya'ni birmuncha kuchli va kandaydir ajralib turadigan kuzkatuvchiga munosabat xisoblanadi. UrFusiz ritm yuk. Shunday kilib, ritm urFu atrofida birlashuvchi guruklarda kuzkatuvchining vaktinchali ketma-ketligidagi konuniy bulinmasidir.

Ritmni psixologik va pedagogik fanlar nuktai nazaridan aniklash mumkin. Psixologik aspektda ritm - bu metroritm yoki shu suzni keng olganda ritmika. Masalan, metronomni tinglab odam bir xil ovozlar ketma-ketligini guruklarga buladi, bunda u alokida tovushlarga urFu beradi, ya'ni ularni birmuncha baland ovozlarga ajratadi. Uziga xos “ritmni boshdan kechirish” yoki sub'ektiv ritmikalashtirish tukiladi. Sub'ekti ritmikalashtirishni sekinlatishning chegarasi Bolton buyicha (1894) - bir dakikada 38 ta udar, Setson buyicha - dakikasiga 40-20 udar, sub'ektiv ritmikalashtirishning tezligi chegarasi Bolton buyicha - bir dakikada 520 ta udar, Setson buyicha - dakikasiga 240-280 udar. Sub'ekti ritmikalashtirish uchun birmuncha kulay tezlik dakikasiga 100 udardan 200 udargachani tashkil etadi. Sub'ektiv ritmikalashtirish agar tezlik 30 dan kam va dakikasiga 500 udardan kup bulsa boshlanmaydi.

Bu raxdmlar pedagogik kizikish uYFOtadi, chunki ular ritmik jikatdan oxirgi xdrakatlar kaysi tezlikda oson kabul kilinishini kursatadi.

Pedagogik aspektda ritmika (grekcha rxytxmikos suzi ritmga taallukli, ravon, bir me'yordagi kabi ma'nolarni beradi) - bu karakatning musika bilan bokliklikda kurilgan jismoniy mashklar tizimi. Ritmika, ayniksa, bola yoshida jismoniy va badiiy tarbiyaning tarkibiy kismi kisoblanadi. U bolalarning uykunlashgan jismoniy rivojlanishiga, musikiy eshitish, musikiy xotira, karakat anikligining rivojlanishiga yordamlashadi, bolalarni musika, raks, kushik bilan tanishtiradi, karakatda musikiy asarning xarakteri va jadalligini aks ettirishga urgatadi. Ritmika mashFulotlarida sakrash, uyinli mashklar, yugurish, badiiy gimnastika elementlari, raksli va imitatsiyali karakatlardan foydalaniladi.

Ritm kissi uz asosida motorli, faol tabiatga ega va motorli reaktsiya bilan olib boriladi. Bu reaktsiyalarning mokiyati ritmni kis kilishda kup obrazli kinestetik kislarni uYFOtishdan iborat. Bu til, miya, jak, oyok barmoklari muskullarining kiskarishi, kikildok, miya, kukrak kafasi va kul- oyokda vujudga keladigan kuchlanish, bosh va nafas muskulaturasining boshlankich kiskarishi va nikoyat, organning makoniy kolatini uzgarishsiz kuchlanish va bushashish fazalarining almashinuvini chakiruvchi bir-biriga karama-karshi (bukuvchi va rostlovchi) muskullarning bir vaktni uzida

rakbatlantirilishidir.

Birmuncha faol motor reaktsiyalari urFuni anglashda kuzga tashlanadi. Bunda karakat kakkoniy va faraz kilingan bulishi mumkin. kakkoniy karakatlar boshlankich va tulik sifatida namoyon buladi. Boshlankich karakatlar tovush burmasidagi va tovush apparatining yordamchi kismlari, shuningdek, barmok muskullari, lab va boshka muskullar innervatsiyasi okibatida yuzaga keladi.

Boshlankichda bulgani kabi tulik karakat kam anglanmagan buladi: odam uzi sezmagan kolda oyoki yoki kuli bilan chertib makomga soladi. Faraz kilingan karakat tashki tomondan kurinmaydi, eshituvchi uni xayolan tasavvur kiladi.

E.Jak-Dalkrozning tasdiklashicha, kar kanday ritm karakat demakdir va ritm kissining vujudga kelishi kamda rivojlanishida bizning butun vujudimiz ishtirok etadi. U ritmni badanda kis kilmay turib musikiy ritmni kabul kilish mumkin emas, deb kisoblaydi. Musika doimo kissiy mazmunni ifodalaydi, ritm esa musikaning ta’sirli vositalaridan biri kisoblanadi. Albatta, musikiy ritm kam ba’zi bir kissiy mazmunni ifodalash kisoblanadi va motorli kamda kissiy tabiatga ega. Musikasiz musikiy ritm tuyku si tukilishi kam, rivojlanishi kam mumkin emas.

Ritmli tuyku musikiy-ritmli deb nomlanuvchi musikiy ritmni tushunish bilan boklik musikani faol boshdan kechirish va vaktinchalik musikiy karakatni kissiy ifodalashni nozik kis kilish kobiliyati sifatida xarakterlanadi.

Musikiy-ritmik tuYFuni rivojlantirish asosida shaxsni musika va ritm ta’sir etishi yuli bilan shakllanishiga kumaklashuvchi musikiy-ritmik tarbiya kuriladi.

Shunday kilib, musikiy asarlar mavzulari, musikiy uyinlar, xorovodlarning turli-tumanligi natijasida bolalarning bilim kobiliyati, iroda sifatlari, missiy mukitlari rivojlanadi. Musikiy-ritmik tarbiyaning mazmuni kushik, uyin, ritmik meknatli jarayon, bayramlar kisoblanadi.

Musikiy-ritmik mashFulotlarda kupincha mashFulotdan tashkarida kam utkazilishi mumkin bulgan karakatli uyinlardan foydalaniladi.

Ritmni kis kilish ob’ektiv ritmning sub’ektiv aksi sifatida tukildi va mazmuniy faoliyat jarayonida rivojlandi, shuning uchun uni umuman rivojlantirish mumkin emas. Bunda inson faoliyatining xarakteridan kelib chikish zarur. Savol tukiladi: ritm tuykusi kakida umuman kandaydir psixik reallik sifatida gapirish mumkinmik Mumkin. Birok bunda kator anik ritmik kobiliyatni rivojlantirish natijasini ularni uzicha umumlashtirishda deb tushunish kerak, bu rivojlanish uchun shart sifatida emas. Bu savolda E.Jak- Dalkroz ritmni avval mustakil mokiyat sifatida tarbiyalash kerak, undan keyin shu asosda musikiy, poetik ritmni, karakat ritmini va k.k. larni deb kisoblab yanglishdi.

Xarakat inson organizmiga kadimdan, kali tibbiyot endi kuz ocha boshlayotgan davrda profilaktik va davolash vositasi sifatida energiya ta’sirining natijasi kabi kullanildi.

Xarakat vositasida davolash uning kamma turlari va shakllarini davolovchi omil sifatida foydalanishni kuzlaydi. Bolgar olimlari L.Bonev, P.Slinchev, St.Bankov terapiyaning ushbu turini ta’riflash uchun karakatning turli shakllarini, karakat faolligi va insonning tabiiy motorli funksiyalarini kullashda birmuncha umumiy ta’rif sifatida “kineziterapiya” atamasini kullashni taklif kiladilar. Kineziterapiya ular tomonidan nomaxsus ta’sir etuvchi terapevtik omil gurukiga kiritiladi.karakatning turlicha

shakllari va vositalari organizmning umumiy reaktivligini uzgartiradi, uning uziga xos bulmagan mustakkamligini oshiradi, kasallik natijasida tukiluvchi patologik dinamik stereotiplarni barbod kiladi va zaruriy moslashuvni ta'minlovchi yangilarini yaratadi.

Davolash ritmikasi kineziterapiyaning kismi kisoblanadi. Uning vazifasi musika ostida jismoniy mashklar tizimi yordamida ritm tuykusini rivojlantirish va uni davolash-korreksion maksadda foydalanishdan iborat. Logopedik ritmika uning tarkibiy bukini kisoblanadi.

E.Kilinska-Evertovska logoritmikani keng ma'noda korreksion logopediya ektiyoji uchun musikiy-karakatlanuvchan mashklar tizimi sifatida ta'riflaydi. Logoritmika, uzining tashkiliy tizimiga karamasdan, logopedik mashFulot tizimining fakat tuldiruvchisi kisoblanadi, chunki logoritmik mashklar doimo logopediya maksadlariga buysunadi. A.Rozental logoritmikani suzni kullagan kolda musikiy ritm uykunligiga tayanuvchi nutk korrektsiyasining yangi usuli deb kisoblaydi.

Ritmik va logoritmik ta'sirning odamlarga auamiyatini kuplab tadkikotchilar ta'kidlaganlar. V.M.Bexterev ritmik tarbiyaning kuyidagi maksadlarini ajratadi: ritmik reflekslarni aniklash, bola organizmini muayyan kuzkatuvchilarga (eshitish va kurish) javob kilishga kuniktirish, bolaning asab tizimi faoliyatida muvozanatni urnatish, uta kayajonlangan bolalarni tinchlantirish va tormozlangan (rivojlanishda kechikkan) bolalarni uarakatga solish notukri va ortischa uarakatlarni boshkarish. V.A.Gilyarovskiy logopedik ritmika umumiy tonus, motorika, kayfiyatga ta'sir kursatishini yozadi. U markaziy asab tizimidagi asabiy jarayonlarning siljishini mashk kildirishga, kobikni faollashtirishga kumaklashadi.

Ye.V.Chayanova, Ye.V.Konorova logopedik ritmika dikkat (uning kontsentratsiyasi, kajmi, mustakkamligi, tarkatish) ni, xotirani (kurish eshitish, motorli, mantikiy, majmuaviy) rivojlantiradi deb uisoblaydilar. V.A.Griner va nemis tadkikotchilari K.Koler (Sr.Kouler) K.Shvabe (Chr.Schwabe) logopedik ritmika psixoterapevtik usul (jamoaviy-psixologik usul, musikaterapiya) sifatida foydalanish mumkinligini kursatadilar. Odamlar nutkini korrektsiyalar jarayonida logopedik ritmikani kullash zaruriyati tukrisida V.A.Griner, N.S.Samoylenko, N.A.Vlasova, D.S.Ozeretskovskiy, Yu.A.Florenskaya uam yozganlar. Ular ritmning umumpedagogik auamiyati, shaxsning psixofizik mukitida turlicha okrikli okishlarida uning ta'sirini ta'kidlaganlar, logopedik ritmika insonning jismoniy, axlokiy, intellektual va estetik tarbiyasiga ta'sir kursatishini kursatib utganlar.

Nazorat savollari:

1. Logopedik ritmikaning predmeti, maksadi va vazifalari
2. Logopedik ritmikaning dastlabki tushunchalari kanday uarakatlar bilan uYFanlashgan?
3. Logopedik ritmika fanining fanlar tizimidagi urni kanday?
4. Logopedik ritmikaning usullarini yoritib bering.
5. Ritm (ouang) tushunchasi keng kamrovga ega tushuncha ekanligini yoriting.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. Darslik. T.: Uzbekistan Faylasuflari milliy jamiyati, 2007.

2. Ayupova M.Yu., X.M.Pulatova. Logopedik ritmika. Darslik. T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2007.

Elektron ta'lim resurslari

1. http://www.edu.uz - Uzbekistan Respublikasi Oliy va urta maxsus ta'lim vazirligi sayti.
2. http: www.uzedu.uz - Uzbekistan Respublikasi Xalk ta'limi vazirligi sayti.
3. http://www.president.uz - Uzbekistan Respublikasi Prezidenti portali.
4. http://www.gov.uz - Uzbekistan Respublikasi xukumati portali.

5. http://www.xs.uz - "Xalk suzi" gazetasi sayti.
6. http://www.lex.uz - Uzbekistan Respublikasi ^onun xujjatlari ma'lumotlar milliy bazasi sayti.
7. http://www.kun.uz - Uzbekistan va jaxon yangiliklari, eng sunggi xabarlari sayti.

2- mavzu: Logopedik ritmikaning vositalari

(4 soat)

Reja

2.1. Logopedik ritmika vositalarining tavsifnomasi
2.2. Turli yunalishlarda yurish va xarbiycha yurish
2.3. Muskullar tonusini tartibga soladigan mashklar
2.4. Mushaklar xolatini boshkaruvchi uyinlar

Tayanch iboralar: nafas, ovoz va artikulyatsiyani rivojlantirish uchun mashklar; muskullar tonusini boshkaruvchi mashklar; dikkatni faollashtiruvchi mashklar; xisobli mashklar; musika kuzatuvisiz nutkiy mashklar; musikiy ulchov yoki metr tuYFusini shakllantiruvchi mashklar; musikiy temp tuYFusini shakllantiruvchi mashklar.

2.1. Logopedik ritmika vositalarining tavsifnomasi

Logopedik ritmikaning vositalari kuyidagilardir: turli yunalishdagi yurish va xarbiylarcha yurish; nafas, ovoz va artikulyatsiyani rivojlantirish uchun mashklar; muskullar tonusini boshkaruvchi mashklar; dikkatni faollashtiruvchi mashklar; xisobli mashklar; musika kuzatuvisiz nutkiy mashklar; musikiy ulchov yoki metr tuYFusini shakllantiruvchi mashklar; musikiy temp tuYFusini shakllantiruvchi mashklar; ritmik mashklar; kuylash; musikiy asboblarda uyin mashklari; nutkiy buzilishi bulgan odamlarning mustakil musikiy faoliyatlari; uyinli faoliyat, ijodiy tashabbuslarni rivojlantirish uchun mashklar; yakuniy mashklar. Logoritmik vositalar musikiy tarbiya ishida uzining maxsus xususiyatiga egalik kiladi, birok ular asosan asabiy- psixiatrik va logopedik tashkilotlarda davolash-pedagogik usul sifatida kurib chikiladi. Sanab utilgan barcha ish turlarining kurilishida asosiy tamoyil - xarakatning musika bilan zich alokasidir. Musika uning buyuk xissiy ta’siri, ifodalovchi vositalar boyligi bilan xarakat usullari va mashklarni tuganmas turli-tuman bulishi imkonini beradi.

Logoritmik vositalardan foydalanishning keyingi tamoyili ularga nutkiy materialni kiritish majburiyatini kuzda tutadi. Suz uta turli-tuman shakllarda kiritilishi mumkin: bu kushiklar matni, xorovodlar, kuylash bilan dramatizatsiya, berilgan mavzuda inssenirovkalar, xarakatli uyinlarda boshlovchining buyruklari, ssenariy olib boruvchi (rejissyor) ning kursatmalari va x.k. Suzni kiritish musikiy ritmda emas, she’riy kurilgan xarakatlarning ritmiy bulishiga yordamlashuvchi bir kator mashklar yaratishga imkon beradi.

Logopedik ritmika vositalarini nutkiy patologiyasi bulgan odamlarning mustakil xarakatli, musikiy va nutkiy faoliyati asosida yotuvchi sekin-asta murakkablashib boradigan ritmik, logoritmik va musikiy-ritmik mashklar xamda topshiriklar tizimi kabi tasavvur kilish mumkin.

2.2. **Turli yunalishlarda yurish va uarbiycha yurish**

Logopedik ritmikaning bu vositasini V.A.Griner “kirish mashklari” deb ataydi. Ular bolalarni doira buyicha bir uzi, juft bulib va gurux bilan yurish, turli predmetlarni aylanib utish, ruparadan yurish vaktida tuknashmaslik, berilgan yunalishga amal kilish, muljal buyicha xarakatlanish, yurayotganlar orasida masofani saklash, shuning saf, chizik, kolonna va x.k. tuzishning boshlaetich kunikmasiga urgatadi. Bola makon va jamoada, xarakatning ung-chap tomonli yunalishida, aylanishlar, yelka orkaga, chexra bilan markazga xarbiycha yurish va x.k. larda muljal olishni urganadi. Xdrakatning makoniy tavsifnomasi dastlabki xolat, xarakatda vujud va uning kismlari xolati, xarakat traektoriyasidan iborat.

MashFulotning boshidan boshlab kirish mashklari xarakat va nutkning turli-tuman tempiga kursatma beradi, shuning uchun bola (katta) lar dikkatini musikaning

boshkaruvchi roliga yunaltirish lozim.

Yurish xar bir mashFulotga kiritiladi. U xarakatning tabiiy kurinishi xisoblanadi va shu bilan birgalikda, muvofiklashuvi buyicha yetarlicha murakkabdir. Nutkida buzilishi bulgan bolalar, ayniksa, kichik yoshda (4-5 yoshgacha) yurish paytida xarakatlarni muvofiklashtirishda orkada kolish bilinadi. Ular oyoklarni keng kuyadilar, ularni shikirlatadilar, yurishda noturFunlik, xarakatlarning sekinlashishi kuzatiladi. Birinchi mashFulotdanok pedagog bolalarda mustaxkamlikni, oyoklarni yon tomonga chaykalishni kamaytirgan xolda urta chizikka yakinrok kuyish kunikmasini, yurishda oyoklarni kutarishni shakllantirishni boshlaydi. Buning uchun predmetlar: tayok, yuFOn arkon, kubiklar, zinalarning yupka, ingichka taxtachalari va x.k. lardan sakrab utish buyicha mashklardan foydalaniladi. Mustaxkamlik mashklari amaliy xayotda zarur bulgan predmetlararo yurishni muljalga karatilgan xolda tarbiyalashga imkon beradi. MashFulotlarda yurishning kuyidagi kurinishlaridan foydalanish mumkin[I]:

- ikkita yuFOn arkonda belgilangan yulak buyicha aloxida;
- gurux bilan;
- zalning karama-karshi devorlariga baraban sadosi ostida gurux bilan
- zal buylab gurux bilan;
- doira buyicha yotkizilgan yuFOn arkon buylab “tuda bulib”: bolalar baraban (yoki marsh tovushi) ning anik, siyrak zarblari ostida boradilar, tuxtagach yuzlari doiraga karab buriladi va yuFOn arkonni olib tashlaydilar;
- zalning karama-karshi devoriga gurux bilan zalga kundalang kuyilgan yuFOn arkondan xatlab utish bilan;
- doira buyicha yuFOn arkon buylab birining ketidan boshkasi (bu bolalarni kolonnada bittadan yurishga tayyorlaydi);
- chap kuli bilan arkondan tutgancha birining ketidan boshkasi. Baraban tovushi ostida pedagog (keyin bola) bolalarning doira buyicha olib boradi, xarakatlar tovushlar bilan uzatiladi [“u-u-u”];
- kullarini ushlagancha birining ketidan boshkasi. Bolalar shu tarzda chapdan ungga yurishda doira ichida biroz kayrilgancha, xar bir bolaning ung kuli oldida, chap kulini orkasidan kelayotganga uzatgan xolda ulanadilar;
- polga yotkizilgan doska buyicha. Doskadan sakrab tushish oyok uchida, yumshok bajariladi;
- polga parallel kuyilgan tayok orkali xatlab utish. Bir biridan 35-40 sm oralikda besh yoki oltita tayok taxlanadi. Pedagog xarakatni kursatgan xolda tayoklardan tizzani yukori kutarib, xatlab utadi, keyin buni bolalar bajaradilar. Bitta bola xatlashni tugatganida ikkinchisi uni boshlagan buladi. Pedagog bolalar e’tiborini tayokni bosmaslik va uni aFdarmaslikka karatadi;
- gimnastik devorning pastki taxtachasi buyicha kushimcha kadamlar bilan yonlamasiga (1 yoki 2 marta). Bola pastki taxtachada oyoFi bilan turadi, kuli bilan taxtachani kukrak darajasida ushlaydi. Gimnastik devorning uzunasiga xarakatlanib, u oyoFini kichik bir tekis kadamlar bilan almashtiradi va bir vaktning uzida kadam taktida kuli bilan taxtachani kukrak darajasida tutib koladi;
- doira buyicha tuxtash bilan birining ketidan boshkasi. Bolalar pedagog ortidan tovushli signalga (baraban, kisob va k.k. ostida) kat’iy muvofik kolda boradilar.

[I] Трофимова Г.В. Развитие движение у дошкольников с нарушениями слуха. - М., 1979.

Yurishning vaktinchalik bulinishi shuFullanuvchilar tovushka reaksiya kilishlari uchun turlicha bulishi kerak;

•oyok uchida. Bolalar kullarini belda boshlarini baland tutadilar. Pedagog bolalar e'tiborini komatga karatadi, doira buyicha birining ketidan boshkasi yuradi, bir marta aylanib chikkach tuxtaladi, tulik tovonda turiladi. Keyingi mashFulotlarda 2 yoki 3 marta doira aylanishi mumkin;

•birining ketidan boshkasi kulida bayrok tutgan kolda. Bolalar kadamlar taktiga bayroklarni erkin va keng silkitadilar;

• kuli bilan arkonni tutgancha, yunalishni uzgartirib, birining ketidan boshkasi. Pedagog yunalishni uzgartirish bilan bolalarning burilishi ravon, sokin, yurish tempi esa sekin bulishiga e'tibor kiladi;

• chekkasi biroz kutarilgan doska buyicha. Bolalar kullarini kar tomonga yoygan kolda avvaliga pedagogning kulidan tutgan kolda, keyin mustakil ravishda doskaning boshidan oyok uchida sakraydilar;

•kubiklar orkali katlash bilan. Besh yoki oltita kubik bir biridan 35-40 sm. masofada kuyiladi. Bolalar navbati bilan 2 yoki 3 marta kubiklar orkali katlaydilar;

• zinaning taxtachasi orkali birvarakay katlash bilan birining ketidan boshkasi. Xar bir bola uziga kulay tarzda bajaradi;

• urindiklar buyicha, kullarini kar tomonga yoygan xolda. Urindiklar uchida bolalar kullarini tushiradilar va pedagogning kulini tutgan kolda sakraydilar;

• yuFOn arkon buyicha kushimacha kadamlar bilan yonlamasiga birining ketidan boshkasi. Yurishda oralik 3 m atrofida buladi;

• arFimchok buyicha. Mashk muvozanatni mashk kilishga muljallangan. Mashkni boshlashdan avval pedagog argimchokni bola arFimchokka oyogini kuyishi uchun bola tomonga kiyshaytiradi. Keyin pedagog bolani kulidan tutgan kolda argimchok buyicha utishga yordamlashadi va boshka tomonga olib borib, joyiga utkazadi. Bu vaktda keyingi bola arFimchok oldida uz navbatini kutib turadi, birok juda yakin emas;

• kullarida bayrokni ushlagan kolda, oldin kul kolatini uzgartirib, keyin bayroklarni silkitib. Xar bir bolada ikkitadan bayrokcha. Bolalar bayroklarni vujud buyicha oldinga-orkaga silkitadilar, tuxtagach kul panjalarining karakati bilan bayrokni yukoriga silkitadilar (2 yoki 3 aylana); keyin bayrokni keng kesishtirgan kolda silkitadilar, ularni polga kuyadilar, ular bilan polni takillatadilar va k.k.;

• polga yotkizilgan zina taxtachalari orkali birining ketidan boshkasi xatlab utadi;

• stullararo birining ketidan boshkasi. Bolalar aylana buylab pedagog (yoki boshlovchi) orkasidan zalning urtasiga biri boshkasidan 1 m ga yakin oralikda kuyilgan 5 yoki 6 ta stulni chetlab utib boradilar, shu xolatda 2 yoki marta utadilar;

• polga yotkizilgan yuFOn arkonni xatlab "ilonizi" bulib birining orkasidan boshkasi yuradi. YuFOn arkon shundok polga tushaladi. Pedagog (yoki boshlovchi) bolalarni uzlarining orkalaridan yuFOn arkon buylab uni "ilonizi" bulib kesib utgancha olib boradilar. Xatlab utishda tizzani baland kutaradilar va kulni erkin silkitadilar. "Ilonizi" bulib yurishda aylanani 2 yoki 3 marta aylanib utadilar;

• oyok uchida va tovonda kullar xolatini uzgartirgan xolda. Bolalar uz komatlariga e'tibor kilgan xolda kullarini yukoriga kutaradilar, oyok uchida 15 sekund yuradilar, kechin tuxtaydilar, kulni belga tushiradilar va tovonda 10 sekund davomida yuradilar;

• polga tushalgan doska buyicha. Bolalar komatni tutgan xolda boshni baland tutib,

kullarni xar tomonga yozgancha yuradilar. Doska tugaganida kullar tushiriladi, tizzalar biroz bukiladi va polga yumshok sakraydilar;

• kushimacha kadamlar bilan yonlamasiga yuFOn arkon buyicha birining ketidan boshkasi. Bolalar kichik kadamlar bilan oyoklarni sezilarli kutargan, kullarini erkin tushirgan xolda 3 yoki 4 m yuradilar;

• tizzalarini yukori kutargan xolda birining ketidan boshkasi (15 sekundgacha). Yurish barabanning siyrak zarbalari (odatdagi yurishdan kura ancha siyrak) ostida davom etadi. Bolalar kullarini bellarida tutadilar, tirsaklar orkaga olingan, yelka tuiri, bosh kutarilgan buladi;

• polga yotkizilgan zina taxtachasi va 5 yoki 6 ta kubik orkali bir tomonga xatalsh bilan birining ketidan boshkasi (2 yoki 3 aylana);

• kiya doska buyicha yukoriga sakrash. Mashk 2 marta takrorlanadi.

Yurishning turlicha kurinishlari nafakat musika bilan, balki suz bilan xam uYFunlashadi. Masalan, yurish:

A) tovonning ichki, tashki tomonlarida:

B) muvozonat xolatida:

B) oyok uchida:

G) tovonda:

M a sh k

• OFirlikni tovonga tashlash (Oyokni tovonga kuyish)

Bolalar aylana buyicha kullaridan tutgancha turadilar. 1-8 taktlar: ung (chap) ga yuguradilar. 8-taktda ikki deganda aylanaga yuzlarini kilib tuxtaydilar va kullarini kuyib yuboradilar. 9-takt: kullarini belga kuygancha, “bir” deganda yarim utiradilar, “ikki” deganda komatni tiklaydilar. 10-takt: “bir” deganda ung oyokni oldinga kuygancha tovonda turadilar, “ikki” deganda chap oyokka utadilar. 11-takt: xuddi shu xarakatni chap oyok bilan bajaradilar. 12- takt: joyida turgancha uch kadam tashlanadi, keyin aylana markaziga yelka bilan ugiriladilar. 13-15 taktlar: 9-11 taktlar xarakatlari takrorlanadi. 16-takt: bolalar yuzlari bilan aylana markaziga ugiriladilar.

Mashk golenostopli buvinlar xarakatining anikligini rivojlantiradi, bolalarni xalk rakslarining elementlarini bajarishga tayyorlaydi, musikiy shakllar (musikaning ikkita nouYFun bulgan kismini farklash) ni rivojlantiradi.

• Tuxtash bilan yugurish (faraz kilingan tusikdan sakrash).

Bolalar aylana buyicha turadilar. 1-4-taktlarda yuguradilar. 6 kadam tashlagach, 4-taktda “bir” deganda bir oyokdan ikki oyokka sakragancha tuxtaydilar (“kulmak”, “tosh”, “arik” - tusikdan sakrab utdilar”). Prujinali yugurish: kadam - %. Yugurish vaktida kullar erkin xarakatlanadi: bittasi oldinga, boshkasi orkaga, tuxtagach kullar xar tomonga yoziladi. 5-8, 9-12, 13-16, 17-20, 2124 : usha xarakatlarni takrorlash.

Mashk ritmik yakkollik va xarakatlar chakkonligini rivojlantiradi, oxiri anik sakrashda belgilanuvchi musikiy frazalar xissiyotini beradi.

2.3. **Muskullar tonusini tartibga soladigan mashklar**

Bu mashklar shuFullanadiganlarga uz muskullariga egalik kilishga, xarakatlarini boshkarishni urganishga imkon beradi. Bu bulimning mazmuniga muskullar tarangligi kuchining kam yoki kupligiga nisbatan tushuncha sifatida “kuchli”, “kuchsiz”

tushunchalarini bilib olish kiradi. Maktabgacha yoshdagi va kichik sinf ukuvchilari musika asbobining baland va past ovozi bilan avval turgan xolatda yoki uning oldida utirgan xolatda tanishadilar, past ovozda yumshok xarakatlar bilan bayrokchalarni pastga, baland jaranglashda bayrokchalar bilan boshlari ustida ancha kattik silkitishni bajaradilar. Bayrokchalar urniga baraban, dumbira, chambarak, lentadan foydalanish mumkin. Sungra mashklar kiyinlashadi. Bolalar narsalar bilan vazifalarni yurish, chopish, sakrash jarayonlarida bajaradilar. Masalan, bolalar asbobning kuchli sadolarida aylana buylab bayrokchalarni silkitib yuradilar, past tovushda tuxtaydilar, ularni orkalariga yashiradilar. Xar xil jaranglashni kadam tashlash bilan xam belgilash mumkin: bolalar baland jaranglashga tulik tovonda, past ovozda - oyok uchida yuradilar. Nixoyat, jaranglar kuchini almashtirish bilan bogaik bulgan oyoklar uchun bir jaranglash, kullar uchun boshka jaranglashlar taklif kilinadi. Turlicha kurilishli mashklar beriladi. Bu bolalarni jamoada ishlashga urgatadi.

Z.E.Punina taklif kilgan mashklar.

• Bolalar aylana bulib polda turkcha utiradilar. Baland musika ovoziga ikkala kullarining kafti bilan polga uradilar, past ovozdagi musikaga yengilgina chapak chaladilar.

• Bolalar aylana bulib chap kullarida chirmanda bilan turadilar, baland musikaga ung kullari bilan chirmandaga uradilar, past musikaga esa chirmandani ung kullariga olib yengil silkitadilar.

• Bolalar baland musikaga aylana buylab yuradilar, past musikaga esa oyoklari uchida uz atrofida aylanadilar, baland musikaga bayrokchalarni silkitib aylana buylab yuradilar, past musikaga esa tuxtaydilar va bitta tizzaga utiradilar va boshkalar.

• Bolalar juft bulib baland musikaga aylana buylab yuradilar, past musikaga esa juftlar bulinadilar va bittadan bir-birining orkasidan yuradilar.

• Bolalar 3-4 tadan bulib guruklarga bulinadi. Ular uz uylari tomon tarkaladilar (zalning burchaklari). Xar birida otni tasvirlovchi tayokcha buladi. Bolalar baland musikaga otlarida bir-birlarining orkasidan aylana buylab chopadilar, past musikaga esa uz uylariga boradilar. Baland musika yangrashi bilan yana aylana buylab chopadilar.

Yukori sinf ukuvchilari, usmirlar va kattalar uchun mashklar xarakteri tuzilish shakliga karab murakkablashadi (jaranglash kuchining almashishida galma-gal va gurukli kirishlar).

• Uchtadan bulib saf tortib baland sadoda aylana buylab yurish, past ovozga tuxtash. Uchliklardan urtadagilari oyok uchida eng chetdagi kullardan tashkil topgan darvoza orkali utadilar. Baland jaranglash tiklanishi bilan kamma yana uchtadan bulib aylana buylab yuradi.

• Ikkita aylana bulib saf tortadilar: tashki (4-5 odam) va ichki (7-8 odam) (ichkida soni kup). Tashki aylanaga katta rezina yoki kul tupi koptogi, ichki aylanaga esa kichkina rezina koptogi beriladi. Tashki aylana baland musikada uzining katta koptogini irFitadi. Past musikaning ovozida kichik koptokni ichki aylana buylab uzatadilar, bu vaktda tashki aylanadagilar esa koptok irgitishni tuxtatadilar. Musika jaranglashi tuxtashi bilan shuFullanayotganlar urinlarini almashadilar.

• Xamma aylana buylab turadi. “Birinchi-ikkinchi” deb sanaladi. ShuFullanayotganlar musikaning baland jaranglashiga kullarini ushlab aylana buylab yuradilar, musikaning past ovoziga ikkinchi rakamlar ichki aylanani shakllantirib urtaga

kiradilar. Ikkala aylanadagilar oyoklarining uchida turli yunalishda yuradilar. Musikaning baland jaranglashiga ichki aylana tashki aylanaga kushilib katta aylana kosil kiladi.

• Xamma ikki sator bulib, oyoxdarini yelka kengligida ochib bir biridan 67 sadam oralikda sarama-sarshi tarzda turadi. Xar birining ung sulida, ung tomondagi sushnisi chap suli bilan ushlab turgan chambarak buladi. Kullaridagi chambaraklar bilan odamlarning uzilmaydigan zanjiri tashkil topadi. Musitsaning oxista jaranglashiga satorlar ungga, keyin chapga,

tanalari OFirligini bir oyosdan ikkinchisiga utkazib tebranadilar. Musitsa baland jaranglashga utishi bilan shuFullanayotganlar chambaraklarni bir satordan boshsasiga xdvoda irFitadilar, lekin shunisi xam borki xar biri ung suli bilan ushlab turgan chambarakni otadi. Musitsaning past ovozida tebranish saytadan boshlanadi.

• Musitsani xamma sarama-sarshilik bilan jaranglash kuchining sismlari buyicha tinglaydi. ShuFullanayotganlar musitsa tinglab bulganidan keyin musitsaning baland ovozida sullarini kuchli, past ovozida esa kuchsiz silkitib dirijyorlik siladilar.

Muskullar tonusini tartibga solishni uddalashni tarbiyalash buyicha ishni *umumiy rivojlantiruvchi* va *korreksion* mashslarga ajratish mumkin.

Umumiy rivojlantiruvchi mashslar organizmga xar taraflama ta’sir silishdan tashsari orsa, sorin, yelka kamari, oyos, sul muskullarini rivojlantiradi. Bu mashslar turli tumandir. Ularni bajarish xarakteriga kura predmetlar bilan (bayroschalar, kopotoklar, lentalar va boshsalar) va predmetlarsiz mashslarga ajratish mumkin. Predmetlar bilan mashslarda xarakatlar kuchi, chassonlik, anislik, ta’sirlanish tezligi, chamalash rivojlanadi. Koptok bilan mashslarga aloxida e’tibor saratish kerak. Xamma kattalikdagi koptoklardan foydalaniladi: kattalari (itarib yuborishda osib suyilgan koptok), urtachalari (dumalatishda va ilib olishda), kichkinalari (sakrash mashslarini bajarishda, sator buyicha uzatish va utkazishda). Bu xarakatlarda zur berish va bushashtirish navbati bilan silinadi, mashs xarakat kunikmalari darajasida uzlashtirilganida muskullardan ortischa taranglik olinadi.

Korreksion mashslar gavda va tovon muskullarini mustaxkamalash uchun, muvozanatni rivojlantirish, tugri somatni shakllantirish uchun sullaniladi. Kullarda, yotgan xolatda sorinda, gimnastika skameykasida va siya doskada tortilish buyicha mashslar; gimnastika devoriga tirmashib chitsish, skameykadan oshib utish, zinapoyali piramida yoki minoraning taxtachalari orasidan sutsilib kirish yelka kamari va orsa muskullarini mustaxkamalaydi, somatni tugrilaydi. Muvozanatni xis kilish yurishda, yugurishda, sakrashda, irFitishga va boshka mashklarning borishida rivojlanadi. Ularga kichraytirilgan maydondagi tayanch mashklari tegishli buladi (arkondan, doskadan yasalgan yulka); tayanchni balandlik buyicha (kiya doska, skameyka), xarakatchanlik buyicha (tebratma kuprikcha), makonda tutgan urni buyicha (gorizontal yoki kiya skameyka) uzgartirish mumkin. Bu mashklar xarakatlarning boshlanishi va tugashini kursatadigan ifodalangan urFu bilan oxista, urtacha musika ostida bajariladi. Muvozanatni

mashk kilish uchun maxsus vositalar sifatida kuyidagilardan foydalaniladi: kelgusida ovoz signaliga chukka tushish bilan joyida turib kadam tashlab aylanish, xamda yurish paytida tuxtash va ovoz signaliga yugurish, joyida aylanib sakrash, narsalar ustidan xatlab utish (kubchalar, tayokchalar, taxtachalar, arkon).

Mashk va uyinlar. Kul panjasini tepada aylantirish (3-5 soniya) - kul muskullarini va yelka kamarini tarang kilib kelgusida kullarni pastga tushirish - bushashtirish. 2-3 marta takrorlash.

Kullar belda, joyida turib gir aylanish (4-6 aylanish).

Oyoklar bilan depsinish, kullar orkada - muskullar taranglashgan (5-8 soniya), kullar tushirilgan, dastlabki xolat - asosiy tik kotib turish, muskullarni bushashtirish.

YuFOn arkonga kundalang turib uni bosish (15-20 soniya), - oyoklar taranglashgan, arkondan polga sakrab tushish - bushashtirish.

Ikkala oyok bilan joyida turib sakrash, ikkkinchi chorakning 8- va 16- taktlarida bosh ustida karsak chalish.

Aylana bulib turib, kullarni oldinga va orkaga erkin tebratish (8 ta takt). Ung oyokni tebratish - kullar yonda (4 ta takt), chap oyokni - kullar yonda (4 ta takt).

• *Suv bilan uyin* (Kadimgi fransuz kuyi).

Bolalar chukka tushib tovonlariga utiradilar, kullari tizzada, yuzlari bilan bir yunalishga karab erkin joylashadilar. (Urgatilgan bolalar korinlarida yotgan xolatda (balikchaga uxshab) mashkni bajarishlari mumkin). 1-2-taktlar: bolalar kuraklarini kuchirib va gavdani yengil orkaga tashlab kullarini oxista orkaga oladilar. 3-4-taktlar: bolalar xuddi suvni kul panjalari bilan ushlab olgandek kullarini dastlabki xolatga olib keladilar. 5-8-taktlar: xarakatlarni takrorlash. 9-12- taktlar: bolalar galma galdan ung va chap kul panjalari bilan tasavvurdagi suvni uradilar, bunda suv tomchilari xar tomonga sochiladi. 13-16-taktlar: xuddi mashkning avvalidagi kabi kullar xarakati oldinga va orkaga.

• *Sakrab chopish va yukoui yugurish* (D.Kabalevskiy musikasi)

Bolalar kichik guruxlarga bulinadilar. 1-8-taktlar: bolalar yengil va shiddatli sakrab chopadilar. 9-16-taktlar: bolalar gavdani ozgina orkaga tashlab va oyok tizzalarini baland kutarib yukori yugurish bilan xarakat kiladilar. Kadam bir chorakka teng. 17-24-taktlar: yana shiddatli sakrab chopish. Oxirida - bir oyokdan ikkinchisiga sakrab anik tuxtash. Xarakatlar xarakteri musikali jaranglashning dinamik va yengilligini namoyon kilishi kerak.

• *Kapalaklar.* 1-3-taktlar: kapalaklar uchib keldilar - bolalar xarakatlari bilan kapalakni tasvirlaydilar: kaftlarini orka tomonini tepada birlashtirib kullari bilan pastdan yukoriga kilib aylanani tasvirlaydilar (1-takt), keyin kullari bilan yukoridan pastga kilib aylanani tasvirlaydilar (2-takt) va kaftlarini yukoriga kilib kullarini oldinga oxista chuzadilar - bu kapalak uzining muylovini kursatadi. 4-6 taktlar: ikkinchi kapalak uchib keladi (1-3-taktlarning xarakatlari takrorlanadi). 13- 14-taktlar: kullar asta-sekin kutariladi, kul panjalari silkinadi: kapalaklar kanotlarini kutaradilar. 15-takt: kullar oxista tushiriladi. 16- 18-taktlar: 13-15-taktlar xarakati takrorlanadi. 19-takt: kullar oxista kutariladi, panjalar biroz orkada koladi. 20-takt: kullar oxista tushiriladi. 21-22-taktlar: 19-20-taktlar xarakati takrorlanadi. 23-26-taktlar: bolalar kullarini kutaradilar va tushiradilar, sung xar tomonga chopib ketadilar - kapalaklar uchib ketdilar. Musika takrorlanadi, bolalar xar tomonga tarkalib turib xam xarakatlarni takrorlaydilar. Bolalar 23-26-taktlarda

aylanadilar. Musika tugallanganda, bolalar utiradilar - kapalaklar aylanib, gullarga kunadilar.

• *Prujinachalar* (katta yoshlilar guruxi uchun) (Rus xalkining «Kizlar zitir ekishdi» nomli kushigi. MashFulot muallifi - S.Rudnov).

Boshlangich xolat: Kullar belga kuyilgan 1-4 taktlar: pianinodagi xar bir taktning «bir» va «ikki» sanogida bolalar katta bulmagan yarim utirishni bajaradilar, keyin «va» deyilganida esa tizzalarini tiklaydilar. Yukoriga va pastga yunaltirilgan xarakatlar orasida tanaffus kilmaydilar. Xarakat yengil, prujinasimon va raks xarakterida buladi. 5-8 taktlari (forte). Bolalalar turgan joylarida ikki oyokda yengil sakrab kuyadilar (bir taktda ikki marta sakrash). Sakrab yerga kunishda tizzalar biroz bukiladi.

MashFulot bolalarga yugurish, sakrash, ildamlab sakrash va raks xarakatlarini tuchri bajarish (prujinasimon xarakatlar) malakasini beradi.

Tarbiyachi mashklarni kursatish va bajarishda bolalarning dikkat- e'tiborini yengil, raks xarakteridagi musika va xarakatga, shuningdek, musika oxangining kuchayishi bilan xarakat kuchining xam ortib borishiga karashadi.

• Y*engil va oFup kullar.* (Venger xalk kuyi)

Bolalar kator bulib turadilar. Boshlanaich xolat: tik komat, kullar orkada-kurakda. Musikaning birinchi kismi va uning takrorlanishi: 1-2 taktlar: xuddi suzib yurganday yumshok xarakatlar bilan kullar oldinga yelka balandligiga kadar kutariladi va sekin pastga tushirilib, orkaga olib boriladi. 3-4, 5-6 va 7-8 taktlarda 1-2 taktida bajarilgan xarakatlar takrorlanadi. Musikaning ikkinchi kismi va uning takrorlanishi: 9-12 taktlar: kullarini oldinga kuchli tebratish va orkaga yelka balandligiga kutarish.

Tizzalar yengil prujina, kullar musht kilib tugiladi. 13-16 taktlar: musikaning birinchi kismidagi kabi kullar yengil xarakat bilan oldinga kutariladi va pastga tushirilib orkaga utkaziladi. Musika oxangining kuchayishi va susayishiga mushaklar zurikishining kuchayishi va susayishi mos keladi.

Bunday mashFulot bilan mushak xolatini uzgartirishni uddalay bilish tarbiyalanadi.

Kullarni tebratish va tegirmon. (Ingliz xalk kuyi. Mannulot muallifi

- Ye.Dubyanskaya).

Bolalar xona buylab erkin xolatda va kul xarakatlarini bajarganda bir- birlariga tegib ketmaydigan darajada joylashib oladilar. Boshlaetich xolat - kullar yon tarafga ochilgan. 1-8 taktlar: kullar gavda oldida tebratiladi, tok taktlarda ochiladi. 9-16 taktlari: «tegirmon» - xar bir taktda bolalar xavoda katta doiralar chizadilar. Oldinga -yukoirga orkaga pastga.

MashFulot kullarni xavoda uynatish xarakatlari malakasini takomillashtiradi. Bolalarning dikkat-e'tibori musika kuyining birinchi va ikkinchi kismlaridagi turli xil ritmlarga karatiladi. (MashFulot muallifi

- S. Rudneva. T. Lomovaning «Tegirmon» musikasi). 1-variant topshiriklarga kushimcha: bolalarga musika oxangining kuchayishi bilan kul xarakatlari kuchi va kulochini xam sekin-asta uzluksiz orttirib borish urgatiladi.

Bolalarning joylashish xolati yukoridagiday. 1-8 taktlari: bolalar kullarini yengil tebratadilar: tok taktlarda oldinga, juft taktlarda orkaga. 9-12 taktlar:bolalar kullarini aylana shaklida oldinga va yukoriga xarakatlantiradilar, shu bilan birga, tizzalar yengil prujinasimon egilishda buladi. 13-15 taktlar: kullarni xar bir bola xarakat kuchini orttirib boradi, bir vaktning uzida prujinasimon xarakatlar bilan oyok uchiga kutariladilar. Kullarni oxirgi marta tuFriga - yukoriga kutargandan sung (16-taktning «bir» sanoFi) asta-

sekin mayin xarakatlar bilan pastga tushiriladi.

2.4. Mushaklar xolatini boshkaruvchi uyinlar

Suv bilan uynash. (6/8 ulchovdagi xarakatlantiruvchi ixtiyoriy kuy).

Bolalar polda xuddi kirFOk buyida utirganday utiradilar, kullar tushirilgan suv bilan uynashadi: kullar mayin xarakatlar bilan yon tarafga va kuraklarni yakinlashtirgan xamda gavdani bir oz orkaga oudirgan xolda orkaga ochiladi sungra xuddi suvni kamrab olganday bilaklar boshlannich xolga kaytaradilar.

Kullar bilaklar bilan sekingina suvga uradi. Mayin xarakatlar jadalligini bolalarning uzlari belgilaydilar. Tarbiyachi bolalarga yozda ilik suv bilan uynashishning juda yokimliligini va suvning kuyosh nurlarida yarkirashini eslatib, ularning tasavvurlarini faollashtiradi shu bilan birga ichki xolatni yumshatadi. Xarakatlar ifodali va samimiy bajarilishi kerak.

Shabada va shamol (L.Betxoven musikasi).

Kushnilarning yon tomonga ochib kutarilgan kullari bir-biriga tegib ketmasligi uchun barcha bolalar bir tomonga yuzlangan xolatda xona buylab erkin joylashadilar.

1) «Shabada daraxt shoxlarini oxista silkitadi» - bolalar ikkala kullarini oldinga bir ungga, bir chapga olib boradilar va sekinlik bilan ularni tuFriga va yukoriga kutaradilar. Xarakatlar mayin bajariladi.

2) Xuddi shu xarakatlar kullarning yukoriga kutarilgan xolatida xam bajariladi.

3) «Shamol kutarildi» - bolalar kullarini bir gal ungga, bir gal chapga kuchli silkitadilar.

4) «Shamol bosilyapti» - bolalar kullarini sekin-asta pastga tushrib borib 1-rakamli xarakatni bajaradilar.

Bunday mashklar yelka, tirsak, panja va barmoklardagi zurikishni yumshatishga karatilgan.

«Yaprok-barmoklar shamolda yengil tebranishlari lozim».

Kuvnok oyokchalar (Ixtiyoriy raks kuyi).

Bolalar kullarini bellariga tiragan xolda stullarda utribdilar, tirsaklar kutarilgan, ung oyok kutarilishda yengilgina bukilib, tovon yerga tiraladi, oyok uchi tepaga karatilgan, barmoklari erkin xolda; keyin pod'em tiklanadi, oyok barmoklarning uchigacha polga tegib turadi va ikkinchi oyokga tegib turadi; endi barcha xarakatlar chap oyok bilan va nixoyat ikkala oyok bilan birgalikda bajariladi.

G olenostop buFinlarini bushashtirish mashklari

Kumga rasm chizamiz.

Bolalar zal buylab erkin xolatda joylashadilar va polda oyoklarini kovushtirib utiradilar, kullar pastga tushirilgan. Ung va chap kul barmoklarining uchi bilan bolalar kumda uzun tuFri chizik chizadilar (yoki pol ustida). Mayin xarakatlanish bilan ung kul ung tarafga ochiladi, keyin boshlangich xolatga keltiriladi, aynan shu xarakatlar chap kul bilan xam bajariladi; endi ung kulni ungga va orkaga ochib borib, kumda, iloji boricha uzokrok masofada, aylana chizigini chizadilar, bunda tana va bosh ung tomonga burilgan, kuzlar esa kul xarakatini kuzatib turadi. Bajarilgan barcha xarakatlar endi chap yunalish bilan takroran bajariladi, bolalar uzlari tanlaganday mayda doirachalar chizadilar. Rasm chizilib bulganidan sung kullar pastga osilib turadi.

Bunday mashklar yelka, tana va buyin kismlardagi zurikishni yukotadi.

Dikkat-e'tiborni faollashtiruvchi mashklar. Bu mashklar kurish va tinglashni kuzFatuvchi tezkor va anik reaksiyalarni tarbiyalaydi, xotiraning barcha shakllarini: nigoxdagi, tinglangan va motor kurinishlarini tarbiyalaydi. ShuFullanuvchilar dikkat-e'tiborni mujassamlashtirishni urganadilar xamda iroda mustaxkamligini namoyon etadilar. Doimiy xarakatda buladigan muxit barpo kilish orkali tarbiyachi shuFullanuvchilarda anik yunalish buyicha ma'lum bir tarzda faoliyat kursatishga tayyorgarlikni shakllantiradi. Bunday tayyorgarlikning tarbiyalanishi dikkat-e'tiborning mustaxkamligini ta'minlaydi, berilgan ketma-ketlikdagi faoliyatlarni amalga oshirish malakasini, bir xarakatdan boshka bir xarakatga utish kobiliyatini xamda amallar ketma-ketligini xotirada saklab kolishni shakllantiradi.

Dikkatni shakllantirishda suz, musika va saloxiyat asosiy omillar bulib xisoblanadi. Ayniksa, musika keng kulamda kullaniladi. Musikiy ruxiyatning, oxang parchalari, ritmlari, registrlar yorkinligi, xarakteri xamda tovush kuchi va ijro etish shaklining almashinuvi mashklarni tashkil etuvchi xarakatlar almashinuvini boshkarishga imkon beradi, shuningdek, shuFullanuvchilar e'tiborini musikani uzgartirishga, demak xarakatni xam uzgartirishga jalb etadilar.

Logoritmik mashFulotlar vaktida, odatda, dikkat-e'tiborni faollashtiruvchi ikki mashFulot utkaziladi. Yugurish yoki yurish bilan bod dik bulgan xarakatlanuvchi mashFulotni yoki bulmasa statistik mashFulotni tanlashni tarbiyachi uylab chikadi. Bunday tanlov mashFulot sxemasiga kiritilgan bulib, utilgan va navbatdagi mashklar jarayonidagi ruxiy motor zurikishlariga bogais buladi.

Xarakatni almashtirsh mashklari.

Bolalar bir-biriga yuzma-yuz xolatda ikki kator bulib tizilishibb turadilar va D.Kobalevskiyning «Masxarabozlar» nomli musikasi ostida xar bir taktning boshlanishida birgalikda karama-karshi mashklarni bajaradilar. Bir kator avval utirgan keyin oyok uchida turgan xolatda bulsa, ikkinchi kator esa avval oyok uchida turgan, keyin utirgan xolatlarda buladi.

Dikkstshi mustaxkamlosti mashklar *(improvizatsiya).*

Bolalar zanjir buylab turli xil yunalishlar buyicha xarakatlanadilar. Musikadagi kutilmagan oxangda zanjir boshlovchisi bitta tizzasi bilan utirishi kolganlar esa uni davom ettirshlari lozim. Navbatdagi oxangda boshlovchi bir tizzaga turadi. Bunday xolat xamma bolalar bir tizzalarini pastga tushirgunlaricha davom etadi. Keyingi oxangda birinchi bola turadi va boshka bolalar orasida ularni bittadan yana zanjirga ysh tan xolda (musikadagi oxang ostida) yura boshlaydi.

Dissatni tassimlovchi mashklar.

Bolalar (kattalar) aylana shaklida turadilar va «birinchi, «ikkinchi» xamda «uchinchi»ga sanok sanaydilar. Birinchi rakam ostidagilar D. Kobalevskiyning «Kuvnok sarguzashtlar» nomli musikasida aylana buylab ung tomonga yuradilar. Bir vaktning uzida birinchilar bilan birgalikda ikkinchi rakamli bolalar chap tomonga yura boshlaydilar. Uchini rakamli bolalar esa bu vaktda turgan joylarida kaftlari bilan chapak chala boshlaydilar. Sungra xarakatlar almashadi, ya'ni ikkinchilar ungga tomon yuradilar, uchinchilar chapga tomon yura boshlaydilar va birinchilar esa karsak chaladilar. Va nixoyat uchinchi rakamli bolalar ung tomonga, birinchi rakamlilar esa chap tomonga yuradilar va ikkinchi rakamlilar esa karsak chaladilar. Xarakatlarning almashinuvi xar 8 taktning oxirida 4 marta buladi.

Koptokli mashklar (S.Maykaparning «Polka» asaridan parcha).

Bolalar aylana shaklida turib ketma-ketlikda sanaydilar. Musikasiz koptokni bir-birlariga navbatma-navbat uzata boshlaydilar va xar kim koptokni kimga uzatganini eslab koladi. Boshka variant: koptok rakamlar ketma-ketligi buyicha irFitiladi - birinchi bola koptokni ikkinchi bolaga, ikkinchi esa koptokni avval yukoriga bir marta dumalatib, keyin uchinchi bolaga irvitadi. Uchinchisi esa shu tarzda turtinchiga, turtinchi beshinchiga irFitadi va xamma bolalar turgan joylarida aylanadilar (10 ta takt). Koptokni otish yana boshkatdan boshlanadi, bunda bolalar joylarini bir necha marta almashinishlari mumkin.

«1\ushiz» mashki.

Bolalar maydoncha buylab erkin xolatda turadilar. Tarbiyachi «kungizlar uchdi», deb signal berishi bilan xar tomonga kochadilar. Sungra «kungizlar chalkanchasiga yotibdilar va tura olmaydilar» degan signal aytilishi bilan bolalar bir zumda tuxtab koladilar va ular xam chalkanchasiga yotib kul- oyoklarini xavoda uynata boshlaydilar. Tarbiyachining signali bilan darrov urinlaridan turadilar.

Tinglash kobiliyatini rivojlantirish mashklari. Bu mashklar bolalarga musikaning major va minor tugallanishlar orasidagi farkni aniklashga, tinglashga va oxanglar orasidagi kiska musikiy parchalarni xarakatga uzata bilishda yordam beradi, xarakat sillikligini takomillashtidi. Bolalar musika tugallanishi major yoki minorda ekanligini ajratib olishlari uchun tarbiyachi ularga «Musika kanday tamomlandi, kuvnokmi yoki Famginmi?» degan savolni beradi. Keyinchalik bolalarning farklashni urganganliklarini tekshirish maksadida musika kismlari ketma-ketligida urin almashtirish bajariladi. Masalan, major yakuniga ega bulgan kism ikki marta eshittiriladi, undan sung kuvnok yoki minor yakuniga ega bulgan kism va beshik allasi beriladi.

“Uxlab ol va uynab ol» (T.Lomova “Kugirchok uyini»).

Bolalar aylana buylab tizilishib turadilar va ulardan birortasining kulida kugirchok buladi.

M u s i k a n i n g b i r i n ch i k i s m i. Xar bir taktning oxirida bola kulidagi kugirchokni oxista xarakatlar bilan ung tomondagi (chap tomondagi) kushnisiga uzatadi, uz navbatida bu jarayon navbatdagi taktning boshlanishiga tugri keladi. Minor bilan yakunlanuvchi mazkur takt davomida bola kugirchokni allalab uxlatadi.

M u s i k a n i n g i k k i n ch i k i s m i. «Beshik allasi». Oxirgi bulib kugirchok-ni olgan bola aylana ichida yurib uni tebratadi. Musika tugagandan sung aylanada uz joyini egaylladi.

M u s i k a n i n g u ch i n ch i k i s m i. Uxlayotgan kugirchokni bolalar aylana buylab bir-birlariga uzata boshlaydilar. Major oxangi bilan musika tugaydi. KuFirchok uYFOnadi, ushlab turgan bola esa uni tik xolatga keltiradi.

T u r t i n ch i k i s m. «Raksga tushish». Kugirchokni oxirgi bulib olgan bola davraga kirib, kugirchok bilan raksga tusha boshlaydi. Kolgan bolalar ea sekin karsak chaladilar. Musikaning turtinchi kismi baland tovushda kayta takrorlanadi. Bolalar raksga tushadilar, kugirchok «karsak chaladi».

She’rlar...

Sanok mashklari. Bu mashklardan biror-bir topshirik, xarakatlar ketma-ketligi va ayniksa, murakkab tuzilishlarni bajarishda, bolalar va kattalarda intizomli xulkni tashkil etish maksadida logoritmik mashFulotlar vaktida foydalaniladi.

Korreksion kursning boshlanishida sanok mashki mashFulotning shakllanish

lakzasiga kiritiladi: navbatchi mashFulotga kancha bola (kattalar kam) kelganligini aytadi. Sungra shuFullanuvchilar ketma-ket tartib rakamini sanaydilar. Shuningdek, mashgulotning maksadidan kelib chikib, shuFullanuvchilar birinchi va ikkinchiga yoki birinchi, ikkinchi va uchinchi rakamlar bilan kayta sanaladilar.

Sanok bolalarga juft-jufti bilan, ikki katorga, ikki kolonna bulib tuFri turib olishlariga yoki uchtadan kamda turttadan turishlariga yordam beradi.

Sanok mashklari badantarbiya mashFulotiga kam kiritiladi. Masalan navbvatchi «bir» deyishi bilan kamma kulini yukoriga kutaradi («snop»), «ikki» deyilganda kullar yon taraflarga ochiladi («archa»), «uch» deyilishi bilan tizzalar bukiladi - chukkalab utiriladi («tunka»). Shuningdek, navbatchi turli xil karakatlarni bildiruvchi rakam, yoki suzlar aytadi.

Sanok mashklari navbatdagi mashkni bajarish uchun berilgan buyruk signali sifatidagi she’r shaklida kam utkazilishi mumkin. Masalan utin yorish mashkini nomlashda «Bir-utin, ikki-utin, chopildi xuddi metin! Bulsa kars-kurs yoFOchlar, bular bizga utinlar». Yoki «rakslar tamom buldi, aylanamiz jam buldi. Bir, ikki, uchda kamma bolalar Alena atrofida.

«Bir va ikki» uyni.

ShuFullanuvchilar tarbiyachi tomon karab turadilar va «bir-ikki, bir- ikki» sanok ostida chirmandalarini boshlari ustida silkitadilar. Keyin kamma ung tomonga burilib tuxtaydi va yana «bir-ikki, bir-ikki» sanok ostida chirmandalarni silkitadilar. Bolalar ung tomonga yana bir marta buriladilar, bu kolatda ular tarbiyachiga orka ugirib turgan buladilar va yana ikki marotaba unga burilish bilan boshlaetich kolatga kaytadilar. Xar bir kolatda shuFullanuvchilar chirmandani boshlari ustida silkitadilar va «bir-ikki» deb sanab turadilar.Uyinni takrorlashda burilishlar chap tomonga buladi. Sanok mashFulotlari jarayonida bolalar she’r aytadilar.

She’r ....

Uyindagi faoliyat. Xarakat muolojasida uyinlardan mustakil tarzda yoki turli xil ritmik, logoritmik va musikiy-ritmik majmualar uYFunligida foydalanish mumkin.

Uyinlar davolash muolajasida rang-baranglik va kis-kayajon kiritadi. (dizartriyada, rinoliyada va afaziyada). Davolash muolajasi shaklidagi uyin uslubi amalda tobora kuprok uz tatbikini topmokda. Rukiy-fiziologik rivojlanishga mos kolda bolalar uyin vositalarining ta’siriga osongina beriladilar. Ammo bolalarning dikkat-e’tiborlari mukobil emas, uzgaruvchan bulganligi sababli, ularning bir buyum bilan uzok vakt shuFullanishlari kiyinchilikda kechadi, tugri nafas olishni unutadi yoki karakat topshiriklarini bajarish jarayonida bir necha dakikaga tuxtatib kuyadi.

Shu sababli bolalar amaliyotga murakkab uslubli, karakatli, katta kuch va tezlik talab etuvchi xalda murakkab tuzilishga ega bulgan uyinlar tugri kelmaydi.

Tarbiyachi bolalar bilan ishlashda uyinlardagi jismoniy va xis- tuYFularning yuklamasi ortikcha yoki uyinning xarakatiga, unga kuyilgan boshlanvich rakobatlashuvga, uning davomiyligiga, utkazish sharoitlariga, uyinchining reaksiya darajasiga, ularning xarakatlanish madaniyati va oldingi xarakatlanish mashvulotlariga, uyinchilar soniga, shuningdek, ularning turli xil kismlari va guruxlariga, xar bir uyin koidasi va unga rioya kilishlikka xamda boshlanvich xolat va uyining rivojlanishiga bovlik ekanligini unutmasligi lozim. bola organizm funksiyasiga uyinning darajalangan ta’siri maksadiga

asoslanib, koidalarni va birini urniga ikkinchisini kiritish orkali uni utkazishni uzgartirish mumkin.

Davolash muolajasidagi uyinlar tasnifi kup sonli topshiri klarga va ularning shartlariga bovlik bulib, bu shartlarga davolash jarayonida javob berishi lozim. Uning maksadi va vazifalari turlichadir. Shu tarzda kiziktiruvchi va chalFituvchi xarakterdagi uyinlar bolaning dikkatini chalFitadi, uziga jalb etadi, maxsus yunaltirilgan uyinlar uyin tashkil etuvchi mualaja davrida bajarilayotgan ish yaxshilaydi, ayrim tibbiy topshiriklarni bajaradi (tayyorlov sifatidagi dizartriyaga ega bulgan bolalarda bolalik serebral paralich xolatida umurtka poFanani korrigiratsiya kilish); duduklanish va turli xil ruxiy-asab kasalliklari bilan xastlangan kattalar va bolalar tinchlantiruvchi xarakterdagi uyinlar foydalidir, ustki va ostki kismlar rivojlanishda ishtirok etish afvzalligiga ega bulgan uyinlar.

Uyinlar unda ishtirok etuvchi uyinchilar soniga bovlik xolda yakka xoldagi va guruxli uyinlarga bulinadi. Guruxxli uyinlar komandalarga bulingan va bulinmagan buladilar.

Uyin shartlarining bajarilishiga va uyinchi xolati xamda buyumlarning atrofdagilarga nisbatan uzgarishiga mos xolda guruxli uyinlar kuyidagilarga bulinadi:

- turgan joyida uynash (statistik uyinlar) bu uyinda kasal atrofdagi buyumlarga nisbatan uz xolatini uzgartirmaydi xolos. Bunday uyinlarda (utirgan, turgan, ba'zida esa yotgan xolatda) xarakat mikdorr jixatdan chegaralangan buladi va asosiy ta'sir kiluvchi element xis-tuYFu omilidir.

Jismoniy yuklanish mazkur uyinda boshka uyindagilarga nisbatan eng kam buladi.

- kam xarakatli va yarim xarakatli uyinlar, bu uyinlarda bir-birlariga nisbatan turlicha munosabatda bulgan xarakat elementlari va statistika mavjud.

Odatda bunday uyinlarni utkazishda boshlanvich xolat utirgan yoki tik turishdan iborat buladi.

Ulardagi jismoniy va ruxiy yuklanish belgilangan bulib, kuprok xis- xayajondan iborat. Shuningdek, bu uyinlar xarakatdagi uyinlar bilan joyda turib uynaladigan uyinlar orasidagi utuvchi uyinlar xisoblanadi. - Xarakatdagi uyinlarda ishtirokchi tanasining xolatini atrofdagi buyumlarga nisbatan uzluksiz uzgartirib turadi. Ularning xis-xayajonlarning kupligi bilan xarakterlaydi va xarakatning turli xil shakllariga ega buladi:

- yugurish, sakrash, yurish va shunga uxshash; shuningdek, bunday uyinlar takrorlikni, kuchlilikni, kuchlilikni, xarakatni muljallay bilishni chidamlilikni talab etadi va mushaklarning funksiyasida, nafas va yurak tomir tizimida sezilarli uzgarish xosil kilib, organizm faoliyatiga xar tomonlama ta'sir kursatadi. Uyin davomida jismoniy yuklanish kup bulganligi sababli ular bemorlardan yukori funksionallik va kuprok jismoniy imkoniyatlarga ega bulishlikni talab etadi.

Shu bilan birga xarakatlantiruvchi uyinlar nutkida va xarakatlanishida buzilishlarga ega bulgan shaxslarga juda katta korreksiyalovchi ta'sir kursatadi.

Xarakatlantiruvchi uyinlarning 1-3 yoshgacha bulgan bolalar organizmiga ijobiy ta'siri xakida kupgina mualliflar yozganlar. Masalan, R.I. Yevdokimova, O.R. Kostenko va P.E. Rudovskayalar xarakatlantiruvchi uyinlarning yurak-kontomir va nafas olish tizimlariga nisbatan ijobiy ta'siri ustida bir kator izlanishlar olib bordilar. Bola bunday uyinlar ta'sirida yaxshi rivojlanadi: tanasining vazni, buyi, eni kukrak kafasidagi xavo aylanishi yullari va mushaklari ortib boradi; umutka poFOnadagi nuksonlar kamayadi,

uxlash va ishtaxasi yaxshilanadi. Bunday uyinlarni musika bilan birga utkazishga esa yanada samaralirok ta’sirida ega bulib, bunda bolaning rivojlanishi, foydali xisoblarning mustaxkamlanishi, akl va akl ortadi; xarakat, tezlik va davomiylik buyicha tobora moslashib boradi, ritm tuygusi tarbiyalanadi, asab jarayonlarining mutadillshuviga olib keladi xamda bola arganizmdagi turli xil taxlillar funksiyalar bilan mushaklar zurikishi boshkaruvini yaxshilashga imkon yaratadi. Shuningdek, xarakatlantiruvchi uyinlar nutkida nuksonlari bulgan kichik yoshdagi bolalar organizmga juda samarali ta’sir kursatadi.

Xarakatlantiruvchi uyinlar kichik, urta va katta maktab yoshidagi bolalar organizmlariga ijobiy ta’sir kursatadi.

Bunday uyinlar jarayonida bolalarda dikkat-e’tibor, tashabbuskorlik, Fayratlilik urtokli tuYFulari, tartib intizom jamoada uzini tuta bilish, tezkorlik, kuch, chidamlilik, epchillilik va kirishuvchanlik tarbiyalanib boradi.

Bunday uyinlar bolalarning salomatlik xolatiga, yoshga, jismoniy tayyorgarliligiga, ruxiy rilvojlanishiga va shaxsning aloxida xususiyatlariga mos xolda foydalaniladi.

Xarakatlantiruvchi uyinlarning yagona tasnifiy guruxi bulmaganligi sababli ular uchun turli xil tasnifiy sinflar mavjud. Masalan: M.M. Kontorovich, L.I. Mixaylovalar xarakatlantiruvchi uyinlarni bolalarning yoshi buyicha guruxlashdan tashkari ularda xosil buladigan mushak zurikishlari darajasi buyicha xam taksimlaydilar ya’ni katta va urta kichik xaraktdagi uyinlar N.N. Kilpio badan tarbiya kullanmasida foydalaniladigan xarakatlantiruvchi uyinlar tuplamini asoslaydi (bayrokchalar, koptoklar, tayok va obrachlar) L.V. Strakovskaya xarakatlantiruvchi uyinlar barschasini kabul bulgan ruxiy jismoniy yuklanishni xisobga olgan xolda 4-guruxga bulishni tavsiya etadi.

1-gurux sezilmas yuklanishda, 2-gurux mujjallangan yuklanishda, 3-gurux yojimli bulgan, 4-gurux tarang kiluvchi yuklanishda; Masalan:

1- guru^. “Kulos- burun” (7-14 yosh).

Bolalar yoki utiradilar yoki turadilar oldida karsak chalib, ung kul bilan chap kulokni, chap kul bilan burunni ushlash lozim. Keyin yana karsak chalib, ung Kul bilan burunni, chap kul bilan esa ung kulokni ushlaydi. Bu xolat bir necha bor takrorlanadi. Kim kamrok adashsa, shu yutgan buladi va navbatdagi uyin boshlovchisi kilib tayinlanadi.

2- guru^ “Sopchalarni otishi” (7-14 yosh).

Bolalar stullarda utiribdilar, navbat bilan stullardan 3-4 metr masofada chizib kuyilgan chizik buyicha tizilishib turadilar.

Bolalar stullarga birin-ketin mujjallab kopchalarni otadilar, bunda kopchalar stullarga yotishi lozim. Keyin navbatdagi uyinchiga kopcha uzatiladi.

Kim kuprok mujjallay olgan bulsa, shu ishtirokchi yutgan xisoblanadi.

3- guru^. “Itoatkor koptok” (6-11 yosh).

Bolalar gilamga chalkancha xolatda yotadilar, oyoklari orasiga koptokni kistirib oladilar. Koptokni tushirib yubormay aFdarilib olish (korin bilan yotish) kerak. Bu uyin 4-6 marta takrorlanadi.

Karang kanday koptok, gapga kiruvchi koptok!

AFdarilib ol, sekin koptok tushmasin lekin.

Kushcha kafasda (bolalar kushiklari eski tuplamdan kuy, V.A.Griner) kayta bastalagan.

Bolalar boshlovchini “mushukni” tanlab olishadi. Mushuk uzokrokda turadi, bolalar esa 3-tadan guruxlarga bulinishadi.

Xar bir guruxda 2-tasi (kafas), uyinchisi esa kushcha bilan dialog suxbat ketadi. “Sen kanday kushchasan?” - “Men snigerman” - kushcha javob beradi.

1- kism 2-marta takrorlanadi.

“Kafas”lar musika oxangida aylanadilar, ular tuxtaganlarida esa kushchalar kuylaydilar.

“Kafas biz uchun kanday zerikarli - kuyib yuboring uchaylik”. “Kafaslar” ularga javob beradilar. “Kushchalar, kushchalar, extiyot bulinglar, mushuk sizni tutib olishi mumkin”

2- kism: (kushchalar) zalda chikib yurishibdi. Musika oxirida “mushuk” yugurib chikib, “kushchalarni” ovlashni boshlaydi. Kulga tushgan “kushcha” (kafasga) kiritiladi, undan ozod bulgani esa “mushuk” buladi.

4- guru^. “Sakrash-sakrash-sakrash “ (3-8 yosh)

Bolalar avval bir oyokda, keyin ikkinchisida navbat bilan sakraydilar, sungra bir oyoklarini laylak kabi bukib turadilar, undan keyin esa turtoyoklab turib kurbaka kabi 5-6 metrga sakraydilar,. Uyin oxirida kullarini belga kuygan xolda ikki oyoklab sakrash kerak.

Bolalarning bir kismi matn aytib turadilar, boshkasi xarakat bajaradilar, sungra rollar almashtiriladi.

Xdrakatlantiruvchi uyinlar ulardagi xarakat va nutk materiali mazmuniga karab, sport uyinlari elementlariga ega bulgan syujetli va syujetsiz uyinlarga bulinadi.

Syujetli xarakatlantiruvchi uyinlar shartli formada xayotiy yoki ertak kaxramonlarini aks ettiradilar. Maktabgacha yoki maktab yoshidagi bolalar mamnuniyat va katta kizikish bilan uyin kiyofasini namoyon etadilar, buri va urtaglarga, yoki maymun va ovchiga aylanadilar.

Syujetsiz xarakatlantiruvchi uyinlar esa xarakat topriklaridan iborat bulib, shu topshiriklarga вoыik xolda guruxlarga bulinadilar; musobakalashish elementlariga mavjud bulgan uyinlar: kimning zvenosi tez tizilib oladi? “Kim avvlrok bayrokcha yoniga chopib boradi? Va shunga uxshash; murakkab estafeta uyinlari: “kim koptokni tezrok uzatadi?”; Buyumlar bilan uynash: Koptoklar, obrachlar, arkon, serso; eng kichkinalar uchun kiziktiruvchi uyinlar: “Karsak chalish”, “Chittak”, «Shoxdor echki» va boshkalar. Masalan:

«Koptok bilan belgi suyish».

Bolalar (katta koptok) zalda erkin xolda yuradilar. Ulardan bittasi voleybol koptogini ushlab, tarbiyachiga yuzlangan xolatda, uyinchilarga teskari karab turadi. Kutilmagan signalda koptok ushlagan uyinchi bolalar tomon ugirilib, ulardan ixtiyoriy bittasini bandlab kuyadi. Agar koptok muljalga kelsa, uyinchilar rollarini almashadilar.Uyinni yugurib xam bajarish mumkin.

«Joy egallash».

Bolalar katordagi stullarda utiribdilar, oralaridagi masofa 1 kadam. Uyinchilardan bittasi katorda 4-5 kadam masofada unga teskari karab, oldida turibdi. Royalning bass kaliti bilan berilgan signalda xamma urnidan turadi va ung tomonga yunalishadi kushni stulga utiradilar. Katorning boshida birinchi bulib utirgan bola kator oxirida bushagan stulga utirish uchun katorning ikkinchi uchi tomon yuradi bu vaktda kator oldida turgan uyinchi xam aynan shu stolga utirish uchun xarakat kildi. Birinchi yetib kelgan stulga

utirdi, kech kolgan esa kator oldida turdi.

«Obruch bilan uynash».

Bolalar ikki kator bulib turdilar xar ikkala katordan birinchi uyinchilarga obruch berildi. Tarbiyachining shartli signali bilan obruch ushlab turilgan uni kator oxiriga bumalatadi. Oxirgi turgan bola uni tutib olib va obruch bilan katorning boshiga karab yuradi. Sungra birinchi bulib turib oladi.

U xam uz navbatida obruchni kator oxiriga karab dumalatadi.Bu amal obruch uyini boshlangan ishtirokchi kuliga takroran kelib tushganiga karab davom etadi. Uyin musobakasi katorlardan kaysi biridan eng avvalgi uyinchi obruchga ega bulsa shu kator Folib xisoblanadi.

«Kim birinchi».

Ikki stul bir biridan 10-12 kadam nazoratida tribdi ularning orkasida polga arkon chuzib kuyilgan stullarda utirgan ikki uyinchi kutilmagan, lekin oldindan belgilangan signalda urinlaridan sakrab turadilar va polga tortib kuyilgan arkonni tortib olishga xarakat kiladi. Arkonni birinchi bulib tortib olgan uyinchi yutgan xisoblanadi.

«Bayroxcha estafetasi».

Bolalar kullarini ikki tomonga chuzgan uolda masofasida koridor uosil kilib ikki sator bulib turadilar, barchaga turli xildagi bayrokchalar tarsatiladi. Ikkila satordan xar bir juftga bir xil rangdagi bayroschalar uzatildi. Tarbiyachi kator oldida undan 4-5 kadam masofa turadi.Uning orkasida turgan stulda bayrokchalar yotibdi - xar bir rangdan bittadan uyinchilarga belgilangan bayrokchalar. Tarbiyachi bayrokni kursatishi bilan, masalan yashil rangdagi bayrokni kursatsa, yashil rangdagi bayrokcha ushlagan uyinchi koridor buylab yuguradi va tarbiyachiga uz bayroFini uzatadi. Bundan sung uyinchi kator aylanib utib, koridar buylab tarbiyachi tomon yuguradi. Uzining bayroFiga birinchi bulib ega bulishi uchun birinchi bulib yetib kelgan uz katoriga bir ochko yozdirgan buladi. Uyin barcha rangdagi bayroklar uynalgunga kadar davom etadi. Kansi kagor kup ochko yigsa shu kagor yutgan uisoblanadi.

Sport elementlariga ega bulgan uyinlariDa boshka uyinlardagiga nisbatan kuprok epchillik, kuchlilik, e’tibor va kuzatuvchanlik talab kilinadi.

«Uysusirama!» Zal urtasiga mel bilan aylana chizib kuyilgan. Uning ichiga esa turli joylariga uyinchilar sonidan bittaga kam bulgan kichik aylanachalar chizilgan. Xamma katta aylana ichiga kiradi. Signal berilishi bilan uyinchilar bittadan kichik aylanalarni egallashga xarakat kiladilar. Joysiz kolgan yutkazgan xisoblanadi va uyindan chikadi. Bunda kichik aylanalarning biri uam ugiriladi, yana uyinchilar sonidan bittaga kam buladi.

Yukorida sanab utilgan barcha uarakatlantiruvchi uyinlarda uyinchilarning uarakatlari takomillashib boradi, kurish va eshitishga bulgan dikkat-e’tiborlari rivojlanadi, makon uamda vakt buyicha muljallashga nisbatan uarakat reaksiyasining tezligi, kuchlarini uisoblashdagi aniklik, uarakat uYFunligidagi epchillik va tezkorlik ortadi, shaxsning jur’atlilik, kat’iyatlilik, uojatbarorlik, uyin ishtirokchilariga nisbatan dustona munosabatlar va jamoatchilik kabi fazilatlarga tarbiyalanib boradi.

Mos keluvchilar koidalari bilan maxsus tashkillashtirilgan uarakatlantiruvchi uyinlarga rakslarni misol keltirish mumkin. Turlicha kurinishlariga bol lik xolda rakslar ma’lum bir kat’iy koidalarga ega bulib, ularning bajarilishi musika ishtirokida amalga oshiriladi. Rakslar uynovchilarda chukur uis-uayajonni uosil kiladi. Rakslardagi jismoniy yuklanish uam turlichadir, u davomiyligi va takrorlanishi chastotasi buyicha darajalanadi.

Turli xil rakslarda zurikish yoki butun organizmga, yoki fakatgina pastki kismlarga yunaltirilgan buladi. Rakslardan maxsus xarakat koordinachiyasi buzilgan uolatda foydalaniladi. (sekin ritm va tempdagi rakslar), turli genezdagi nutkning buzilishida (raksning tempi va davomiyligi patsientning yoshi va nutk bilan birga uarakatining xam buzilishiga aniklanadi), asab sistemalari funksiyalarining shkastlanishiga (tez va sekin rakslar) logoritmik mashFulotlarga eng turli xil mavzu va syujet sheri yoki prozdik matinni saxnalashtirish uyinlarini kullash foydalidir. Xarakatlar, pantomimo, mimika uamda irodali nutk orkali uyinchilar uyin mazmuni va undagi kiyofalarni namoyon etadilar. Saunalashtirish uyinlari butun kyin davomida musika bilan birgalikda yoki musika uning ayrim kismlariga akkomponement sifatida beriladi va shuningdek, musikasiz utkaziladi. Bunday uyinlar turli xil yoshdagilarga kizikish uYFOtadi; yoshga va korreksiya ishining egaligiga bovlik xolda uyinning nutk materiali kiyofaning xarakatda shakllanishini murakkablashtiradi.

«Tovus, jujalar va lochin».

Uyinchilardan biri tovukni, ikkinchisi lochin, kolganlari esa jujalarni aks ettiradilar. Jujalar «tovuk» boshchiligida zalda yugurib yurishadi, va ozukani «chukilashadi». Shartli signalda «lochin» uchib chikib, «jujalarni» ovlay boshlaydi. Kurkib ketgan jujalar xar tomonga kochadi «tovuk» jujalarni ximoya kilib, lochinga tashlanadi, ularni esa uyiga (mel bilan chizib kuyilgan joy) boshlaydi. Agar lochin biror bir jujani tutib olsa, uchib ketadi. Kulga tushib kolgan juja uyindan chikadi va «jujalarni» ikkita «lochin» ovlaydi. Uyin musika ostida utkaziladi yoki musikasiz. «Tovuk, kurkib ketgan jujalar, xamla kiluvchi va ovlangan juja bilan uchib ketayotgan lochin mavzusi».

«Ayik» (M.Krasiv musikasi, xalk suzi)

Uyinchilar kullaridan ushlashib, aylana bulib turadilar, aylana urtasiga ayik chikadi, uning boshidagi katta kalpok kuziga tushib turadi.\amma birinchi kupletini kuylaydi.

She’r:

Aylana buylab yuradilar va oxirgi suzini aytishda ayik tomon kul chuzadilar.

Tarbiyachi signal berishi bilan uyinchilardan birortasi «aykni» chakiradi, tovushni uzgartirish mumkin. Agarda «ayik» uni kim chakirganligini topib olsa, uning boshidan kalpovi olinadi, uzi esa biror bir shirinlik bilan (konfet yoki fanta) mexmon kilinadi. Uyinni uch marotaba takrorlashda xam ayik uni kim chakirganligini topa olmasa, aylana chetiga boshka bolalar yoniga borib turadi.

«Men kimga uxshayman».

Uyinchilarning biriga xarakatlar orkali uzi yaxshi bilgan xayvonni kursatib berishi taklif kilinadi. Kolganlar esa xarakatlarning turiga karab kanday xayvon ifodalanayotganligini topishlari zarur. Birinchi bulib topgan xam biror-bir xayvonni kursatib berishga erishadi. Eng muvaffakiyatli chikkan namoyishni boshka uyinchilar xam takrorlaydilar.

Ijodiy tashabbuskorlikni rivojlantirish mashklariyu Bunday mashklarga dirijyorlik kilish, musika ostida erkin xarakatlantiruvchi improvizatsiya, kushiklarning xarakatlar orkali saxnalashtirilishi, asosiy planda ijod kilish ilgari surilgan musikaviy xarakat mashklari. Tuzatish kursining boshidan ularni yengillashtirilgan variantlarida xamda bolalar va kattalarning tasavvur va fantaziyalarini raFbatlantirish bilan utkazish muximdir. Shuningdek, bunda xarakatda turlicha shakllantirilishi lozim bulgan musikaga va uzining ifodalanishida aloxida xamda individual (yakka) xarakatni talab etuvchi

kushiklardagi, saxnalashtirish uyinlaridagi ba’zi bir kaxramonlarning xususiyatlariga xam axamiyat berish kerak.

B o l a l a r u ch u n m a sh k l a r.

Puflangan sharlar bilan birgalikda raksga tushish (M.Rauxvergr musikasi).

Bolalar mustakil ravishda ikki kismli musikani farklaydilar, musika sifati uzgarishi bilan bolalar xarakatlarini uzgartiradilar. Puflangan sharlarni xavoda silkitadilar va otib yuboradilar.

«Xayrlashish-salomlashish» (Chex xalk kushigi).

Bolalar xarakatlarini musika bilan boshlab, musika bilan tamomlaydilar. Fazoda tugri muljal olgan xolda raksli-uyin xarakatlarni ifodali bajaradilar. Improvizatsiya ikki kullab ushlangan xolda yoki yakka xolatda saxnadagi Foyani xarakatlarda aks ettirib, juftlikda bajarish mumkin.

Bolalar aylana buylab turadilar, aylana markazida esa Bilmasvoy va Buratino kiyimidagi ikki bola turadi. Xar bir kaxramon musikasiga bolalar unng raksini ijro etadilar. Aylana turgan bolalardan biri xarakatlarini takrorlaydi va Bilmasvoy bilan Buratinoni improvizatsiya kilishni boshlashda va davom ettirishda uzinikini kushadi.

U s m i r l a r v a k a t t a l a r u ch u n m a sh k l a r.

Ritmni erkin xarakatlar bilan ifodalash. Bu shunday bulishi mumkin:

$\frac{3}{4}$ (^J7) - sakkizliklar belga urilgan ikki karsak bilan (ung va chap kullarda); choraklarda ikki oyoklab ikki marta sakrash bilan.

$\frac{4}{4}$ (J7^) - birinchi chorakda «bir» sanoFiga ung oyok bilan ung tarafga kadam tashlash, ikkinchi chorakda ikki sanoFiga chap oyokni ung tarafga kushish. Sakkizliklar uzining atrofida turt marotaba sakrash bilan belgilanadi.

Turt xil xarakat uylab topib, ularni 2-4 taktning boshida bajarish.

Marsh musikasi: yuzma-yuz xolatda ikki kator bulib tizilib turadilar. Xar bir katorda birinchi bulib turgan uyinchi bir kadam oldinga chikib turishi lozim. Kirish kismining ikki taktida xarakat bulmaydi. Katorlardan birining boshlovchisi boshlanaich turt taktda uzining turt xarakatini bajaradi, navbatdagi turt taktda esa keyingi kator boshlovchisi uz xarakatlarini bajaradi sungra ikki katordagi uyinchilar xam boshlovchi tomon ketma-ket xolatda bir-biridan keyin utirib oladilar, uning ketidan aylana ichiga karab yuradilar (bu xarakat unta takt davomida bajariladi). Xar bir katordagi birinchi rakamli bolalar kator oxiriga karab yugurib ketadilar, ikkinchi rakamlilar esa ularning joylarini egallaydilar va barcha xarakatlar kaytadan takrorlanadi.

«Dirijyorlik» («Ekosez» I.Shubert musikasi).

Avval jiddiy xarakatlar bilan, sungra musikaning dinamik jilosini uzatgan xolda erkin xarakatlar bilan dirijyorlik kilinadi.

«Dirijyorlik» (2-xarbiy marsh, I.Shubert musikasi)

Boshlanaich xolat - kullar ikki tomonga ochilgan. Barcha frazalar takt ortidan boshlanadi. Birinchi takt fakat ung kulda dirijyorlik kilinadi. Ikkinchi takt fakat chap kulda, navbatdagi ikki takt esa xar ikkala kulda dirijyorlik kilinadi. Ikkinchi kismdagi birinchi turt takt dirijyorligi ikkala kulda bilan bajarilishi kerakak. Avval bir bola dirijyorlik kiladi va boshkalarni unga yakinlashishlariga, cheklanishlariga, bir joydan ikkinchi joyga utishlariga yordam beradi. Sungra uzining xarakatdagi improvizatsiyasini navbat bilan bajaradi..

Takroriy rasmga ega bulgan biror-bir mexnat jarayoni xarakatining improvizatsiyasi. Uzining xarakatidagi aksentini kursatishi, ojiz-bush kismlarini xisobdan chikarishi, kuchli va kuchsiz momentlarning mazkur taksimotiga mos keluvchi musika ulchovini aniklash. Xdrakatga musikiy yoki shovkinli bezak berish.

«Ketishga taraddudlanib turgan poezd vokzali» («Allegro» etyudi, B.Tadaro musikasi, 53; №1)

Passajirlar biletlarini kursatib utadilar va vagonlari tomon ketadilar. Oxirgi passajir paydo buladi va xammani chapga chakiradi. Barcha passajirlar shu tomonga intiladilar, ammo kech bulgan edi, chunki poezd gudogi eshitildi. Passajirlar tuxtashadi, ugirilib poezdga ergashadilar.

«Xonada» (F. Gaydna musikasi, 12 ta kichik pesalar).

Etyud uynaladi: xonani supurish, yimpptirish, Faltaklar va iplar solingan kutilarni taxlash, terish, shoshilish. Barmoklar va kul xarakatlari uchun improvizatsiyani kursatib bersh, masalan, tez va shiddat bilan barmoklar navbatma-navbat, kattasidan boshlab, kaftga egiladi. Un bitta xarakatdan sung kullar turt marta gavda oldida, uch marta esa boshi ustida silkitiladi. Kullar sekin tushiriladi. Ung kul bilan ikki marotaba barcha barmoklar ishtirokida kaft buylab pastdan yukoriga surgan xolda, tulkinsimon xarakat bajariladi. Xuddi shunday xarakatlar chap kul bilan bajariladi. Endi esa bu xarakatlar ikki kulda ularni oldinga chuzgan xolatda shiddat bilan bajariladi. Undan sung bu xarakatlar yana ikki kul bilan, fakat endi sekinrok xamda ularni asta- sekin pastga tushira borib bajariladi. Kullar pastga tushiriladi va mashkning birnchi kismi takrorlanadi. Oxirgi turtda akkorda kullarni yukoriga kutarib, turt marotaba ularni silkitgan xolda shiddat bilan mushtlar tugiladi.

E Griga musikasi: insho 1-Arietta-4 Isho-65, №; 6 «Tuy kuni»

Biror-bir ishni xarakat orkali imitatsiya kilish. Barcha turdagi uyinlar anik koidalarga, matnga ega bulgan logopedik ish talablariga javob beruvchi nutkdagi nuksonlarni va nutkiy patalogiyasi bulgan shaxslarning xarakatlanish muxitidagi cheklanishlarni xisobga olgan xolda yetarli darajada xarakatlantiruvchi kilib tanlanadi.

Yakunlovchi mashklar. Bu mashklarning maksadi - shuFullanuvchilarni tinchlantirishga, ularning dikkatini boshka turdagi mashklarga jalb etishga karatilgan. Ularni turli xil shakllarda utkazish mumkin, musika ostida oddiy marsh, kayta tizilib olish; asar xarakterini aniklash bilan musika tinglash. Masalan, P.Chaykovskiyning «Ot uyni» yoki A. Lyadovning «Kichik valsi»ni tinglash. Bundan tashkari, tinglangan musikada kanday kiyofalar aks ettirilganligini va ular uYFOtgan tasavvurlar xakida suzlab berish.

Musika, xarakat va suz uYFunligi logoritmikada turlichadir. Ammo musika, xarakat va suz ulushlari kanday bulmasin, mashk davomidagi kompleks xolatda ular shuFullanuvchining xarakatlanishi muxitini, uning faoliyatini shakllantiradi va shaxsga nisbatan ijobiy ta’sirni tartibga keltiradi. Anik ulchovdagi, maksadga yunaltirilgan va tejalgan xarakat odamda kanoatlanish tuYFusini uYFOtadi. Ritm bir kagor persepsiya organlari bilan - kinetik xis kilishlar, taktil eshitish va kurish azolari bilan kabul kilinadi. Bu kuchli stimullar nutkni tuzatishda kushimcha motiv-asos xosil kiladi. Bolada xarakatlanish muxitini normallashuvini va nutk nuksonlarining tuzatilishini ongsiz xamda tabiiy xolatda amalga oshirish juda muximdir. Bunda bushashish - xotirjamlik ta’minlanadi xamda ruxiyxissiy va mushak zurikishlaridan ogoxlantiradi.

Barcha va aloxida guruxlardagi mushaklarning umumiy motor tayyorgarligi nafas va

artikulyar mushaklar faoliyati normallashuviga ijobiy ta’sir kursatadi. Ritmik mashklarni ijobiy xissiy ta’sirlanish asosida bajarish, tuFri nutkning tarbiyalanishiga, bolalar faoliyatining muomalada, uyinlarda va xarakatlardagi improvizatsiyalarda jadallashuviga turtki beradi.

Logoritmik muxit barcha turlardagi xar xil uYFunliklarda foydalanish - nutkiy nuksonlarga ega bulgan odamlarning ijtimoiy kayta tiklanishidagi yakuniy maksadlariga asoslangandir.

Nazorat savollari

1. Logopedik ritmikaning kanday vositalarini bilasiz? Bolalar bilan ishlashda ulardan nima uchun foydalaniladi?
2. Nutk nuksonlarini korreksiya kilishda - tuzatishda ritmning axamiyati nimadan iborat?
3. Kuylashning turli xil malakalarini ukitishga misol keltiring.
4. X,arakatlantiruvchi uyinlarning nutk korreksiyasida va bolalar xarakatida kanday axamiyati bor?
5. Tasma yozuvidagi musikiy asarni (ukituvchi tomonidan taklif kilingan) taxlil kiling va undagi xarakat xarakateri va kurinishini aniklang (uyin yoki raks).
6. Xalk kushiklari misolida xorovod uchun xarakatlar kompozitsiyasini tuzing.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. Darslik. T.: Uzbekistan Faylasuflari milliy jamiyati, 2007.
2. Ayupova M.Yu., X.M.Pulatova. Logopedik ritmika. Darslik. T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2007.

2-MAVZU: Duduklanishni bartaraf etishdagi kompleks psixologo- pedagogik ish tizimidagi va tibbiy tadbirlardagi logopedik ritmika

(2 soat)

Reja

3.1. Duduklanishni yengish buyicha psixologik-pedagogik ish va tibbiy tadbirlar majmuaviy tizimidagi logopedik ritmika

3.2. Maktabgacha, kichik va urta maktab yoshidagi duduklanadigan bolalarda motorli, xissiy-iroda doiralarining va erkin xulkning buzilishi

3.3. Duduklanadigan bolalar bilan logopedik ritmika buyicha mashFulotlarning mazmuni

3.4. Duduklanadigan bolalarda korreksion ishning boskichiga logoritmik ta’sirning boklikligi

Tayanch iboralar: duduklanish, xdssiy-iroda doirasi, erkin xulk,

3.1. Duduklanishni yengish buyicha psixologik-pedagogik ish va tibbiy tadbirlar majmuaviy tizimidagi logopedik ritmika

Duduklanadigan bolalar bilan korreksion ishda logopedik ritmikadan foydalanishga kuyidagi xolatlar sabab buladi.

Nutk funksiyasi bilan uning xarakatlantiruvchi, bajaruvchi komponetlari va umumiy xarakatlantiruvchi tizimi urtasida maxkam funksional aloka buladi. Odamning odatdagi nutki kupgina paydo bulgan markaziy kelishilgan tizim bilan ta’minlanadi. Bosh miya pustloFini muayyan kismining shikastlanishi uning u yoki bu nutk funksiyasi tomonlari bilan alokasini ochib beradi. Shikastlanish Broko kismiga kanchalik yakin joylashgan bulsa, shunchalik kup darajada nutkning motor komponentlari buziladi. Vazifa me’yorda amalga oshishi uchun, shu jumladan nutkiy, vakt oraliaida, tezlikda, xarakatlar ritmida va aloxida reaksiyalarni bajarish muddatlarida bogaanish zarur. Lekin bogaanishga fakat nutk funksional tizimining oliy pustlok bulimlari emas, balki miyachali (xikildok, bosh, buyin, yelka muskullarini urnatish) va chuzinchok miyada joylashgan bulimlar (nafas muskullarini tartibga solish), xamda ichkaridagi boshka tuzilishlar tegishli buladi. Demak, bir vaktda bogtanish, xarakatlar tezligi va ritmining axamiyati okir funksional nutk tizimining alokida komponentlari bulimlarining kelishilgan ish uchun muxim sharti xisoblanadi va bu komponentlar faoliyatining vaktda muvofiklashmasligi nutk buzilishining funksional sababi bulishi mumkin. Bu xarashning kakkoniyligi juda mashkur bulgan fakt bilan tasdiklanadi, duduklanayotganning nutk ritmini xar kanday uzgarishlarida (ukish, deklamatsiya) duduklanish kamayadi; nutk paytida taktni kul bilan kaytarishda xam duduklanayotgan nutkining entikishi kamayadi yoki oldi olinadi. Metronomning ritmik sado berishidan foydalanish duduklanayotgan nutkini tuFrilashning samarali vositasi xisoblanadi. Nutkning markaziy asab mexanizmlari ritm datchikiga muktojlik xis kilganidek, asab jarayonlarida utishning doimiy tempiga kumaklashadi.

I.V.Danilov va I.M.Cherepanov «Ritm datchigi» taklif kilayotgan templar klonik va tonik shakllarda duduklanayotganlarda turlicha diapazonda bulishi kerak deb xisoblaydilar. Bu fakt bu guruklarda asab jarayonlarining utish tempi turlicha deb tasdiklaydi. Bu turli-tumanlik asosida buzilishlarning asosiy bukinini oldini olishning lokalizatsiyalashning turli boskichlari yotadi. Klonik duduklanadigan kasalllarda bosh miya pustlokining darajasi belgilovchi xisoblanadi, tonik shakldagilarda esa miya ichkarisidagi tuzilishlari darajasining buzilishlari ancha muxim rol uynaydi. Shunday kilib, asab markazlarining ancha lablangan pustloki uchun juda baland ritmlar (duduklanishning klonik shaklida), funksional ancha xarakatsiz ichkaridagi tuzilishlar uchun - ancha past ritmlar (duduklanishning tonik shaklida) zarur. Birok bu savol chukur urganishni talab etadi.

Duduklanadiganlarning nutk funksiyasiga ritmikani kattik boklash orkali metronom yordamida ta’sir etish mumkinligiga tadkikotchilarning e’tiborini jalb etadi. F. Fransella (1965), R. Beech (1967) katta yoshdagi duduklanadiganlar nutkini sado berayotgan metronom ritmiga ergashish sharoitida va uning artimik chertkilarni uzatgan vaktida urgandilar. Birinchi kodisada duduklanish darajasining kamayishi yakkol ifodalangan urni kurindi, tovush signallarini aritmik uzatishda esa nutk funksiyasining yaxshilanishi kuzatilmadi. R.Beech duduklanadiganlarga ritmik ta’sir etish usuli ritmni kattik boklash

bilan davolashning samarali usulidir deb xisoblaydi. R.Beechning fikricha, duduklanadiganlar xarakatlanish doirasida kandaydir kamchiliklar bilan kiynaladilar va ritmni kattik boklash esa bu kamchiliklar urnini tuldirishga imkon beradi.

V.A.Griner va Yu.A.Florenskiylarning fikricha, nutkning kayajonli tomoni umumiy psixomotorikaning affektiv ifodalari bilan zich bogaangan. U xuddi nutk suzlayotgan yuzni tasavvur kiladi va uning dinamik sifatlarida uzining ifodasini oladi: ritmda, metrda, kuyda, pauzada, tempda va boshkalar. Shunday kilib, E.Freshelsning ta'kidlashicha, talaffuz kilish usuliga, ya'ni suzlarning uzaro dinamik nisbatiga boklik bulgan turtta suzdan tuzilgan iboradan turtta turli xil ma'noni olish mumkin. Tashki nutk xarakat yonida vaktda taksimlangan, muayyan tartibda, birgalikda va ketma-ketlikda namoyon buladi. xarakatlanish shaklini ifoda kiladigan, u shu bilan birga uzini fakat grammatika, sintaksis va semantika konunlarigagina emas, balki fonetika konunlariga xam buysundiradi, ular esa nafakat tashki bezatish atrofini xamrab oladi, balki mazmunni tuFri uzatishga ta'sir kiluvchi muxim dinamik tuzilish jikatlaridan biri xam buladi. Ma'nodan tashxari mantikiy urkular: oxangning balandligini kutarishda, tovushni sekinlashishi va turlanishida fonetik ifodalanadi. Nutk uzunligi, kuchi, sifati, anikligi bilan ega buladi. Pauza xam uzining uzunligi va anikligiga ega buladi xamda faol tormozlanish jarayonini ifoda etadi. Iborada uziga xos mazmunni oshiradigan musika buladi. Bunga ritm va kuy kabi nutkning musikiy belgilari imkon beradi. Ma'lumki, duduklanadiganlarning nutki topshirilgan tashki ritmda saklanadi (she'r, kushik), undan tayanch kabul kiladi va muvozanatni tiklaydi, ya'ni duduklanish yukoladi.

Davolovchi va logopedik ritmika uz tizimi asosida ritm tushunchasini tashkil kiluvchi va tartiblilikning boshi sifatida xar kanday .xarakatni muayyan shaklga sikdiruvchi va kasalning xulkini tartibga soluvchi buladi. Logopedik gimnastika, ritmika mashFulotlari paytida duduklanadiganlar oladigan urtacha jismoniy ish bilan bandlik asab jarayonlarini kayajonlantiradi, unumli samara beradi.

Duduklanadiganlar uchun ayniksa musikali ritm maksadga muvofik, ya'ni u boy amaliy material beradi, jamoani follashtiradi, uning xissiyotli va irodali sokasida sogaomlashtirish ishining katta axamiyati bor. Ritm fakat xarakatni tartibga solmaydi, balki suzni, tempni va nutkning dinamik xususiyatlarini boshxaradi. Musikali frazirovka (gapirganda yoki musika chalganda muxim joylarini anik va ravshan aytish va chalish) va nyuansirovka, pauza va urkular xam nutkda uz aksini topadi. Logopedik ritmika bilan jamovaiy mashFulotlar duduklanadiganlarda uz nuksonlariga bulgan munosabatni kayta tarbiyalashga imkon beradi, atrofdagilar bilan uzaro munosabatda yangi, tuFri yul-yurikni, ular bilan nutkiy munosabatni shakllantiradi. Logoritmik mashFulotlar duduklanadiganlarni xar xil vaziyatlarga solib kuyishi mumkin: bir uzi butun jamoaga xarshi turadi, jamoani guruklarga bulib tashlaydi va boshkalar, ya'ni nutkda xarakatli shaklda turli ijtimoiy rollarni uynash ektimolini beradi, faol, tashabbuskor kulkda tasdiklanadi.

Logopedik ritmika duduklanuvchi shaxsiga katta psixoterapevtik ta'sir utkazadi, uning ijobiy tomonlarini rivojlantirishga va salbiylarini tekislashga kumaklashadi. Mashukulotlarni psixoortopedik yunalishda tuFri olib borish shaxsiy chetga chikishlarni korreksiyalashga va erkin, boshxariladigan xulkni tarbiyalashga imkon beradi.

3.2. Maktabgacha, kichik va urta maktab yoshidagi duduklanadigan bolalarda

motorli, xissiy-iroda doiralarining va erkin xulkning buzilishi

Tadkikotchilar duduklanishda umumiy motorika bilan nutkning alokasi xolatiga alokida e'tibor xaratganlar. V.A.Gilyarovskiy, nutk rivojlanishining kechikishi kisman motorikaning umumiy rivojlanmaganligi kurinishi bulishi mumkin, deb ta'kidlagan. M.F.Bruns duduklanadigan bolalar motorikasini tadkik kilar ekan shunday xulosaga keladi, ularda umumiy motor rivojlanishida ifodalangan koloklik buladi. V.I.Dresvyannikov duduklanadigan maktab ukuvchilari motorikasi xususiyatlarini taxlil kilar ekan umumiy motor ontogenezi va nutkning uzaro alokadorligi va parallelligini kursatadi, xamda bolada motorika va ekspressiv nutkning rivojlanishi maxkam birlikda sodir buladi, deb ta'kidlaydi. Muallif, korreksion ish ta'sirida motorika va nutk sal kam bir biriga parallel ravishda uzgaradi, degan xulosaga keladi.

M.A.Koltsova bolada nutkning rivojlanish boskichi va kul panjasi ingichka motorikasining rivojlanish darajasi urtasidagi korrelyatsiyaning mavjudligini isbotlab berdi. kul panjasini artikulyatsion apparat kabi nutk organi deb xarashga xamma asoslar bor. Shu nuktai nazardan kulning proektsiyasi miyaning yana bitta nutk zonasi buladi.

A.V.Zaporojes erkin xarakatlarni tadkikot kilipning muximligini belgilab, odamda ikkinchi signal tizimi funksiyalarini umumiylaptirip va abstraktlap ta'siri ostida erkin xarakatlarning pakllanipi nutk iptirokida ruy beradi, deb kursatadi. Ye.M.Mastyukova nutk xarakati funksional tizim bilan ontogenetik, anatomik va funksional boklangan deb ta'kidlaydi. Shuning uchun u, ayniksa, serebral paralich bilan azob chekuvchi bolalar bilan logopedik ipning asosiy tamoyillaridan biri, xarakatli-kinetik rakbatlantirip tamoyili deb xisoblaydi.

Shunday kilib, umumiy motorikaning uxpap xususiyatlarini rivojlantirip yuli bilan umumiy motorika bilan nutkning alokasi artikulyatsion apparat organlari xarakatining zarur sifatini rivojlantiripga imkon beradi.

Motor buziliplarining xar xilligi duduklanipda belgilanadi. Ba'zi duduklanadigan bolalarda uzining yopidan uch oy katta bulgan motorli kobiliyatni aniklap mumkin. Birok kupchiligida motorika rivojlanipidagi koloklik turt oylikdan sal kam bep yopgacha buladi. Buziliplar fakat umumiy bulmasdan, balki mimikali motorika va oral prasisga xam tegipli buladi.

Umumiy motor kobiliyatida duduklanadigan bolalardagi mimikali motrikadagi kamchilik bilinib koladi. V.M.Aristovning fikricha, u nutk bilan xar doim boklik bulmaydi va “kichik organik simptomlarga” xarapli bulipi mumkin, negaki duduklanipning ba'zi pakllari asosida “bop miyadagi kinestik nutk kujayralari afferent tizimining pikastlanipi” yotadi. Bu nutk organlarining statikasi va dinamikasining buzilipiga olib keladi. Motor funksiyasining organik buzilipi punday kurinadi:

tukilish simptomlari - oddiy mashklarni ishlab chixarishning mumkin emasligi;

tilning giperkinez, tremor, fibriollyar va fastsikulyar kisxarishi;

ataktik tartibsizliklar - u yoki bu xarakatni birdaniga bajarishning mumkin emasligi (bajarish fakat kurish nazoratida bulishi mumkin);

apraksis tartibsizliklar (yakka kollarda).

Agar duduklanuvchining yuz muskullarida ba'zi kolsizlik bulsa, unda davolovchi gimnastika zarur.

N.S.Samoylenko, duduklanadigan bolalarda motorikaning rivojlanishi nutkiy

rivojlanishdan ilgari yurishi yoki nutkdan orkada kolishi mumkin va alokida motor kobiliyatli duduklanadigan bolalar xam uchrashi mumkin deb xisoblaydi. N.S.Samoylenko motorikasining xolatiga xarab duduklanadigan maktabgacha yoshdagi turtta gurukni ajratadi.

Birinchisi - tempida, ritmida, muskullar tonusida, muljal olish va jamoaviy uzaro munosabatlarda buzilishi bor bolalar. Bunda dikkat va faollik buzilmagan. Motorikadagi nuksonlarga tez barxam beriladi.

Ikkinchisi - motor munosabatida bush kobiliyatli bolalar, xarakatlarida chakkonlik, tezlik, aniklik yuk. Tempi susaytirilgan, lanj e’tiborli, faollik sekin-asta uykonadi, kech kanday tashabbus yuk. Vazifani uzlashtirishni urganish uzok vaktni talab kiladi. Muskullar tarangligini tormozlantirish va xarakatlarni muvofiklashtirishni yaxshilash ustidagi ish yaxshi natijalar bermaydi. Yengil motor kolokligi kollari xam bulishi mumkin.

Uchinchisi - muskullari kuchli tormozlangan bolalar. kullarning xolati tayokka uxshab chuzilgan, barmoklar musht kilib sikilgan yoki kerilgan, kullarni xarakat paytida bukilmasligi va yurganda oyoklarning juda kam bukilishi. kadam tashlaganda kullarni tebratmaslik, bir kulni tebratish yoki chuzilgan kullarni oldinga itarib notabiiy tebratish va oyoklarning xarakati bilan muvofiklashmaslik. Buyin va yelkaning kuchli tormozlanishi. Bunday bolalar bilan xam jamoaviy, xam yakka tartib katta ish olib borish talab etiladi. Bolalar kupincha jamoaviy uyinlardan bosh tortadilar, jiddiy yuz bilan, kech kanda kayajonlarini bildirmasdan yakka kolda uynashni afzal kuradilar, faol rollardan bosh tortadilar. Ular bilan ishlash uzok muddat davom etadi.

Turtinchisi - tez tempda ishlab chikiladigan bemaksad serob xarakatlar bilan motorli tez ta’sirlanadigan bolalar. Bunday bolalar kamdan kam uchraydi. Ular uchun osoyishta xolatda bulish bajarib bulmaydigan darajada kiyindir. Jamoaviy uyinda uz navbatlarini kutib turmaydilar, tanaffussiz xarakatlarga intiladilar. Muskullar tonusi bir kancha tarang, uyinga yukor kayajonli munosabat kuzatiladi. Chopish va sakrash ularni kuchli ta’sirlantiradi. Faollik kaddan tashxari yukori: boshkalar uchun xam bajarishga tayyorlar, begona uyinga aralashib ketadilar, tajovuzkor xarakatlar kursatadilar, rakbarlik rolini olishga intiladilar. Bunday bolalar bilan ishlash uzok davom etadi, natijasi xar doim ijobiy emas.

M.F.Bruns “korrelyatsion gimnastika duduklanish shakli bilan muvofik ish tutishi kerak” deb ta’kidlab, duduklanish shakllari (tonik va klonik) urtasidagi korrelyatsiya va motorika xususiyatlarini kursatadi.

B.I.Shostak bir kism bolalarda til xarakatining cheklanganligi, muskullar tonusi, mayda motorika, boshka yulga utish, muvofiklashuv, xarakatlar tempi, xarakatlarni statik va dinamik muvofikligining buzilganligini anikladi. U ma’lum kilgan bu buzilishlarni duduklanadiganlarda katta ikkilanish va uzgaruvchan tonus bilan tasdiklangan kup kollarda tezlatish koyasining borligi xarakatlar tempi xarakterida namoyon buladigan xissiy-iroda doirasining xolati bilan bokladi.

G.A.Volkovaningtadkikotlarida, 4-7 yoshdagi ba’zi duduklanadigan bolalarda motorika buzilmagan, lekin kupchilik bolalarda esa umumiy motorika, kullarning nozik, erkin motorikasi, mimikali muskullar va oral praksisning xar xil va kupgina buzilishlari bulishi kursatilgan. Umumiy motor tarangligi, tanglik, utishi sekinlashgan xarakatlar shaklidagi, bezovta xarakatlanish, tormozlanib kolish, muvofiklashmaslik, xarakatlar tartibsizligi shaklidagi buzilishlar xam buladi, gipergenezlarning mavjudligida

xarakatlarni bajarishning keng kulami bilan motor funksiyasining buzilishi ustun keladi.

Keskin motorli bolalar logoped va urtoklarining nimanidir uzatib yuborish, olib kelish tuFrisidagi iltimos va mulokazalariga darrov ta'sirlanmaydilar. Bitta xarakatdan boshkasiga shoshilmay utadilar, xarkatli uyinlarda koptok, chambarak va boshka narsalarni tushirib yuboradilar, kup vaktni bulinadigan materiallar bilan - kurilish, minorali, bochkachali, matreshkali uyinlarga sarflaydilar. 4-5 yoshdagi bolalarda motor tangligi kupollikda, besunakaylikda u yoki bu xarakatni tez va tuFri bajara olmaslikda kurinadi. 5-6, 6-7 yoshdagi bolalarda motor tarangligi duduklanish bilan ancha anik boklanadi va uz xarakatlarini ta'riflab berishga xarakat kilishda kurinadi. Sodir kilgan xarakatlari kakida erkin gapirishning imkoni yukligi bolaning xarakatlarini yanada kuprok tang kiladi: xulkdagi bamaylixotirlik, yengillik yukoladi, xarakatlar tempi sekinlashadi, xarakat oxirigacha bajarilmaydi. Yuradigan va yuguradigan uyinlarda tormozlanish ayniksa yakkol kurinadi: bolalar kullarini tirsak bukinida taranglik bilan bukadilar, ularni kuch bilan tanaga bosadilar, oyoklarini tizza bukinida bukmasdan tuFri kilib chopadilar. Buyin va yelka muskullarining tangligi bolalarning butun gavdalari bilan aylanganida, motorli kupollikda aniklanadi. Duduklanadiganlarning xamma yoshdagi guruklarida motor keskinligining ustunligi kuzatiladi: 4-5, 5-6,
6- 7 yoshlarda.

Duduklanadigan bolalarning xarakatlantiruvchi tormozlanishi shularda kurinadiki, ular oson kayajonlanadilar, uyin paytida bekuda ovora buladilar, sakraydilar, chukka tushadilar, kullarini silkitadilar, shular bilan uz kayajonlarini ifoda etadilar. xarakatlari keskin, yetarlicha maksadga xaratilmagan, muvofiklashtirilmagan, nozik erkin xarakatlantiruvchi aktlar tuxtalib shakllanadi, xarakatlar kulami katta kuloch yoyib ketadi. Uyindan keyin bolalar uning okimi va natijalarini mukokama kilishga urinib, uning borishini kupgina muvofiklashtirilmagan xarakatlarda eslaydilar.

4-7 yoshdagi duduklanadigan bolalarning yarmiga bir-biridan ajralmaydigan juda turli xarakatlar xos.

G.A.Volkovaning tadkikotlarida kursatilishicha, ilk yoshdagi bolalarda xarakatlantiruvchi analizatorning yetilishidagi notekislik klinik kursatiladigan motorikaning turli buzilishlarida buladi. Duduklanadigan bolalardagi anamnestik malumotlar tadkikotini yaxshi gapiradigan bolalar ma'lumoti bilan solishtirilganda bolalarda duduklanish paydo bulguniga kadar motor funksiyasining shakllanishida ancha kuzga tashlanadigan uzgarishlar bulganligini anglash imkonini beradi. 2 yoshidan to kayotining 4-yili davomida duduklanadigan bolalarda vazifalarni bajarishda sifatli farklar belgilanmaydi. Ularda kupgina aniklangan buzilishlarda ontogenezning birmuncha kech boskichlarida motor funksiyasini takomillashtiruvchi yosh dinamikasi yetarlicha aniklanmagan. G.A.Volkova ishlab chikkan uyin faoliyati metodikasi maktabgacha yoshdagi duduklanadigan bolalar kulki va nutkiga ijobiy ta'sir kursatadi va motor buzilishlarini bartaraf kilishga imkon beradi.

Duduklanadigan bolalarda motorli chetga chikishlar dikkatning uzgaruvchanligi, epchil utishning yetarli emasligi, bolaning yukori kayajonlanishi yoki uning tormozlanishi kabi psixik jarayonlarga boklikligi ancha tez kosil buladi.

Urta va katta maktab yoshidagi duduklanadiganlarda ritm,muvofiklashish va xarakatlarning utishini kis kilish tadkikotlari kursatadiki, duduklanish darajasi kancha yukori bulsa, motorikaning buzilishi ushancha kup ifodalanadi.

Yengil darajadagi duduklanishi bulgan ukuvchilarda xarakatlarni muvofiklashtirish kuprok darajada va xarakatlarning utishi va ritmni kis kilish ancha kamrok darajada yetishmaydi. Urta darajadagi duduklanishda ritmni kis kilish va xarakatlarning utishi ancha pasayadi. Okir darajadagi duduklanishda xarakatlarning utishi xammadan kup yetishmaydi, ritmni kis kilishning buzilishi esa xarakatlarni muvofiklashtirishning buzilishi bilan tenglashtiriladi.

Motorika atrofidagi buzilishlarning asosiy foizi talvasaning tonik xilidagi duduklanadiganlarga tushadi. Ukil bolalarda kuprok ritmni kis kilish va xarakatlar muvofikligi, kiz bolalarda esa xarakatlarning utishi yetishmaydi.

Shunday kilib, motorika buzilishining darajasi duduklanish darajasining okirligiga mutanosib ravishda ekan. Lekin ukil bolalarda va kizlarda bu buzilishlar turlicha. Motorika va nutk xolatining yaxshilanishi logoritmik mashFulotlar jarayonida deyarlik bir biri bilan teng ravishda sodir buladi. Nutk bilan uzviy boklangan umumiy motorika keyingisiga katta ta’sir kursatadi. Duduklanadiganlar nutkini kayta tarbiyalashdagi kiyinchiliklar motorikani korreksiyalashdagi kiyinchiliklar bilan makkam chirmashib ketadi. Agar motor buzilishlari muvaffakiyatli korreksiyalansa, unda bu nutkni kayta tarbiyalashdagi ijobiy ma’lumot buladi.

Duduklanadigan maktabgacha yoshdagi bolalar va ukuvchilar motorikasi tadkikotlarining taxlili bolalarning motor xolatlarini bakolash mezonlarining rang-barangliligini kursatadi. Tadkikotchilar duduklanadiganlar motorikasini bakolash mezonlari sifatida duduklanish shaklini, namoyon kilishning okirligi, xarakatlar tempi, xissiyotli-iroda doirasining buzilishi, uyin vaziyatlaridagi xulkdan foydalandilar.

3.3. Duduklanadigan bolalar bilan logopedik ritmika buyicha mashgulotlarning mazmuni

Duduklanadigan bolalar bilan logoritmik mashFulotlarda kuyidagi mashk va uyinlarni utkazish maksadga muvofik:

kirish;

eshitish va kurish idrokining dikkat-e’tiborini va xotirasini rivojlantirish uchun;

ritmni kis kilishda va makonda muljalga olishni rivojlantirish uchun; taklidchilikni rivojlantirish uchun;

ijodiy, syujetli-rolli, xarakatlanadigan uyinlar, tashabbus, mustakillik, faollik, iroda sifatlarini rivojlantirish uchun ijodiy etyudlar;

kul motorikasini, barmoklarni, panjani, umumiy motorikani rivojlantirish uchun xarakatlanadigan uyin va mashklar koidalari bilan;

yuz mimikasi va oral praksisini rivojlantirish uchun;

nutk prosodiyasini rivojlantirish uchun musika jurligida ashulali, xorovodli, dramatik uyinlar;

ijodiy kobiliyatni, tasavvur kilishni rivojlantirish uchun etyudlar; musikiy ijodni va musikiy xotirani rivojlantirish uchun;

yakunlovchi;

saknalashtirish, ertaliklar, kungil ochar tomoshalar, bayramona chikishlar (bolalar uchun), yumor kechalari, pantomimalar, kontsertlar va boshkalar (kattalar uchun).

Duduklanadiganlar bilan korreksion ishda logopedik ritmika vositalari logopedik ishga xdraganda, nutk prosodiyasi, umumiy temp va ritmni xamda nutk xarakatini me’yorga solishga imkon beradi. xarakatning statik va dinamik muvofikligini xarakatlantiruvchi, musikali-xarakatli, musikali-nutkiy, ritmik, nutkiy musika jurligisiz, xarakatlantruvchi-nutkiy mashk va uyinlar, muskullar tonusini boshxarish kobiliyatini, nafas chixarishning davomiyligini, ovozning yumoshk kujumini va prosodiyaning boshka komponentlarini tarbiyalaydi. Duduklanadiganning xarakat doirasini me’yorga solish uning mulokotga, atrof-olamga va uz nutkining buzilishiga bulgan munosabatini kayta kurishga yordam beradi. Duduklanadiganda bu kayta kurishga psixomotorikani korreksiyalash jarayonida paydo buladigan fe’li va xulkidagi ijobiy xislatlar sabab buladi, chunonchi: xarakatlarda dadillik, ularni boshxara olish, tugri komat, suxbatdoshini kurishni muljallash, botirlik, mulokotda tashabbuskorlik, xarakatlantiruvchi va nutkiy kiyinchiliklarni kal kilishda mustakillik, faoliyatda faollik, nutk nuksoniga bulgan munosabatni kayta kurish sababli kayotiy vaziyatlar axamiyatida kayta yulga solish va boshkalar.

Logopedik ritmika mashFulotlarini logoped ishi bilan boklash kerak va ukuv yili davomida logoritmika materialiga muvofik logopedik dastur bajariladi. Shunday kilib, tekshirish davrida logoritmika mashFulotlarida nutkning cheklanganligi (indamaslik tartibi, pichirlash nutki) tutashlik, silliklik, xarakatlarning utishi ishlab chikiladi. Yurishga, muvofiklashishga, dikkatni, xotirani rivojlanitirishga, optik-fazoviy yulga solishga, motorli kurishn muvofiklashtiruvchi mashklar taklif kilinadi va boshkalar. Boklab talaffuz kilishni tarbiyalash davridan boshlab talaffuzning sillikligi va tutashligi, xarakatlar tempi, ifodalilik, kayajonlilikni ishlab chikadigan nutkli vazifalar beriladi.

Duduklanadigan ukuvchilar, usmirlar va kattalar bilan logoritmik ishda kuyidagi bulimlarni ajratish mumkin.

Sillik xarakatlar va sekin tempni tarbiyalash. Muskullar tonusini keskinlashtirish va bushashtirishga; dikkat va xotira kajmini tarbiyalashga; xarakatlarni muvofiklashtirish va ayni bir vaktda bulishlikka; tormozlanish; avtomatlashtirishni tanlash va yengib chikish ta’siriga mashklar, masalan, duduklanadiganlar aylana buylab kadam tashlaydilar: «bir» sanokiga - tuxtaydilar, «ikki» sanokiga - orkalariga yuradilar, «uch» sanokiga - aylanadilar va teskari tomonga yuradilar, «turt» sanokiga - markaz va orkaga yuradilar. Signallar bulib beriladi: eshitish va kurish.

Jamoaviylikni yakkol ifoda etadigan okista tempdagi mashklar, masalan, kullar uchun galma galdan xarakat uylab topadilar. Uz xarakatlarini bajara turib davom etadilar, ung tomondagi kushnisining xarakatlariga e’tiborini xaratadilar va signal buyicha uning xamma xarakatlarini taklid kilib urganib oladilar. Shukullanayotganlarga dastlabki xarakatlari kaytib kelmagunicha shu tarzda davom etadi.

Xarakat va musitsali ritm bilan nutkning bokdikdigi. Yurish bilan boklik sanok; xarakat bilan boklangan sanok yoki nutkli mashklar.

Xarakatni muvofiklashtirish bilan boklangan sanokli yoki nutkli mashklar - koptokni: «yukoriga - uziga», «yukoriga - «ushnika» suzlari bilan irkitish va boshkalar.

Tormozlanish bilan boklangan sanokli va nutkli mashklar: kadam tashlash va chap oyok buyicha sanash. Signal buyicha tuxtaladi va sanaladi, keyin yuriladi va sanok tiklanadi.

Avtomatlashtirishni bartaraf kilish bilan boklangan sanokli va nutkli mashklar: chap

oyok buyicha tartib bilan sanash. Signal buyicha orkaga kadam tashlash va keyingi signalgacha teskari tartibda sanash.

Tanlash ta'siri bilan boklangan sanokli va nutkli mashklar: xar kanday otni talaffuz kilib koptokni bir biriga irkitadilar, koptokni kabul kilib olib unga sifatni kushadilar, keyin aksincha.

Nutk tempining mustaxkamligi, nutkni xarakat bilan muvofiklashishini tekshirish uchun bu bulim xulosasida vazifalar beriladi.

Xarakat va nutkning ritm xarakteri bilan boklikligi.xarakat va nutkda forte xamda piano ni kursatish: iboralarni baland va pichirlab talaffuz kilish va baland ovozda sanash.

Sressendo va diminuendo ning nutk va xarakatda kuchayadigan yoki tinchib koladigan musikali ritm bilan boklikligi: sanok va tovushni kuchaytirish bilan asta-sekin kullarni yukoriga kutarish va tovushni pasaytirish va teskari tartib bilan sekin-asta tushirish.

Nutkning mantikiy ma'nosi va kulning aynan xarakati bilan boklik bulgan muayyan suz ta'kidlanadi, ya'ni urku: «Menga koptokni ber. Menga koptokni ber. Menga koptokni ber».

Pauza mazmunini faollik, tuyinganlik bilan tarbiyalash. Dudklanadiganlar matnni baland ovozda talaffuz kiladilar va kadam tashlaydilar, signal buyicha tuxtaydilar va matnni usha tempda keyingi signalgacha kayolan davom ettiradilar, keyin yana kadam tashlaydilar va signal tutib kolgan suzdan baland gapiradilar.

2F4, 3F4, 4F4 mikdorida dirijyorlik kilish mashklari oxangdosh vositasi sifatida. Duduklanadigan bir bola dirijyorlik kiladi, tovushning kuchayishi va pasayishini uz xarakatlari bilan ifoda etadi boshkalar esa dirijyorning kursatmalariga rioya kilib baland, past ovozda sanaydilar.

3F4 mikdordagi dirijyorlikda taktning birinchi bulagi tekis xarakat bilan pastga (yoki ozgina chapga okish bilan), ikkinchisi - yoysimon xarakat bilan ungga, uchinchisi - yukoriga yunaltirilgan ozgina yoysimon xarakat bilan chapga kursatiladi. 3 dagi taktlashtirish sxemasining tuzilishi taktdagi kuchli, ancha kuchsiz va juda kuchsiz bulaklarning tabiiy mutanosibligini ta'minlaydi. 2F4, 4F4 mikdordagi dirijyorlikda (agar ijro etish tempi sekin bulsa) taktlashtirishning turt bulakli sxemasi kullaniladi. Uning mokiyati avvalgidagidek, uch bulakli sxemaning ikkinchi va uchinchi bulaklari kakida gapirilgan, mos ravishda turt bulakli sxemaning oxirgi ikkita bulagiga taalluklidir. Bir bola dirijyorlik kiladi tovushning kuchayishi va pasayishini uz uarakatlari bilan ifoda etadi boshkalari esa baland, past ovozda sanaydilar.

Xdrakatlantiruvchi nutkli vazifalarda botirlik, dadillik, kujumkorlik amaliyoti. Ikki kurinishdagi vazifa taklif kilinadi:

1) musika bilan boklik suzni vaktda taksimlashni uddalashga, masalan, chapga, ungga kadam tashlash, teskari tomonga aylanish, joyida chapak chalish. Duduklanadiganning uzi uarakatni va yunalishni uzgartirishi uchun suz bilan signallar berib gurukga rakbarlik kiladi;

2) uzini nutk mulokotida kursatish imkonini beruvchi musika bilan boklanmagan.

Katta yoshdagi duduklanadiganlar bilan logoritmik mashFulotlarning uziga xos xususiyati mashFulotlarning zarurligini anglash darajasining va uarakatlarni mustakil bajarishning yukoriligidan iborat buladi. Katta yoshdagi duduklanadiganlarning uyda musika ostida mustakil mashk kilishlari katta auamiyat kasb etadi (magnitofon yozuvlari).

Fikrni ifoda etish uchun aynan pantomimo uarakatlari tuplamining, komatning, uarakatning nafisligi ustidan doimiy nazorat amalga oshiriladi. Oyna oldida turib tasavvurdagi uolat bilan boklangan uarakatni nutk bilan bajarish foydali. Katta yoshdagi duduklanadiganlar musika jurligida yoki usiz sakna etyudlarini ijro etadilar. Uyda ishlab bulingan etyudlar jamoaviy mashFulotlarda kursatiladi. Kurilgan yoki kursatilganlari xususida jamaoaviy fikr almashuvi yoki ikkitadan bulib keyingi munozaralar kelib chikadi.

Katta yoshdagi duduklanadiganlar bilan ritmika ishida Ye.V.Oganesyan ishlab chikkan usullardan foydalanish mumkin. Asabiy duduklanadigan bemorlar uchun logoritmikaga muskullar tonusini me'yorlashtirishga, jismoniy kuch va chidamlilikni rivojlantirishga yunaltirilgan jismoniy tarbiya belgilarini kiritish maksadga muvofik buladi. Bu bemorlarga uzok davom etadigan uarakatlantiruvchi vazifalardan uarakatlantiruvchi nutkli mashklarga, keyin esa musika yordamida yoki usiz fakat nutkli mashklarga utish uchun motor mashklari kerak emas. Ularda musikali-ritmik kobiliyatning yukori rivojlanganligi temp va ritmni uzgartirib kiritishga, vazifalarni tez murakkablashtirishga imkon beradi. Asabiy duduklanishda uarakatlantiruvchi nutk stereotipining saklanganligi talab kilinadi, logopedik ritmika mashFulotlari duduklanadiganlarning dikkatini shaxsiy nutk jarayonidan ritm va tempda uzgarib turadigan ritmik uarakatlarga utkazishga yunaltirilgan bulishi kerak. Bunda nutkli va uarakatli ta'sirlarning turli uYFunliklarini yetarlicha kiritish mumkin bulib koladi.

Asabiy duduklanishga uxshashlikda uarakat funksiyasining uziga xos xususiyati logopedik ritmika tizimiga maxsus usullarni kiritishni talab kiladi. Shuning uchun asabiy duduklanishga uxshashlikda uarakatning uamma boskichlari kutariladi, bu bemorlarda markaziy asab tizimi bilan boklangan buzilgan yoki bulmagan uarakat funksiyalarini shakllantirish zarur. Bunda tiklash jarayonini saklangan uarakatlar tayanchi bilan kurish zarur. Bemorda musikaning ritmi va tempida muvofiklashgan va ritmik uarakatlar anikligini ishlab chikish, umumiy motor faoliyatini tashkil kilish, musikiy-ritmik kobiliyatni rivojlantirish zarur. Mashk kilishni oddiy ritm va mashklar bilan boshlash, fakat oldingi mashklarni tula egallagandan sung asta-sekin boshka turdagi mashklarga utish mumkin. Urgatish jarayonida kurgazmali namunalardan iloji boricha kup foydalanish va kullanmani butunlay egallaguncha takrorlash zarur. karakatli ritmik mashkdar kursi urganib olinganidan sung asta-sekin nutk ta'sirlari kiritiladi, avvalida soddalari: fonda suzlashish, bir bukinli suzlar, musika ostida, eng oddiy karakatlar bilan birgalikda, suzni talaffuz kilish jarayoniga faol e'tiborni maksimal karatish. Bu nutk funksional tizimida karakatlar dasurini mustakkamlashga, uni barkarorlashuviga imkon beradi. Fakat muvofiklashgan bu mashklarni muvaffakiyatli amalga oshirilganidan keyin (ya'ni, oddiy karakatlar bilan birgalikda musika ostida suzlashish) ancha murakkab bulgan karakat va nutk bilan birgalikdagi musika ostidagi mashklarni kiritishga utish mumkin. Avvalida ular ancha sodda shaklda amalga oshirilishi kerak va fakatgina asta-sekinlik bilan turlicha temp va ritmga utkazish mashklariga utish mumkin. Shu gurukdagi dudklanadiganlarning bir kisimda musikiy-ritmik kobiliyatning past rivojlanishi logopedik ritmika mashFulotlariga musikali-ritmik mashklarni maksimal kiritishni talab etadi.

Katta yoshdagi duduklanadiganlar bilan logoritmik mashFulotlarni nutk statsionari sharoitida kuyidagi sxema bilan utkazish mumkin.

Kirish kismi (10-15 dakika). Duduklanadiganlar dikkatini tashkil kilish, komatni yaxshilash, yurishda suz bilan karkatni muvofiklashtirishni rivojlantirish, eski va yangi taklif kilingan kiyin bulmagan mashklarni takrorlash, kiyin bulmagan raks karakatlarini bajarish (karakatlar kulami va bajarish tempini asta-sekin oshirish).

Asosiy kism (30-45 dakika). Muskullar tonusini tartibga soluvchi, dikkat- e'tiborni, xotirani rivojlantiruvchi, karakatlarni suz va she'rli matn bilan muvofiklashtiruvchi mashklar.

Yakunlovchi kism (10-15 dakika). Mimikali gimnastika, xotirjam yurish, figurali kadam tashlash, bushashganlik mashklari.

Katta yoshdagi duduklanadiganlar bilan mashFulotlarni kar kuni yoki kun ora utkazish maksadga muvofik, lekin kaftada uch martadan kam bulmasligi kerak, mashFulotlarning davomiyligi 45 dakikadan 1 soatu 20 dakikagacha. MashFulotlarning soni davolanish kursining davomiyligiga boklik. Ritmik material sxema buyicha joylashadi va logopedik mashFulotlar rejasi bilan yakindan boklangan buladi. Logoritmik mashFulotlar uchun maxsus soatlar ajratiladi yoki ular logopedik mashFulotga kiritilishi mumkin. Odamlar soni 810 tadan oshmasligi kerak.

Duduklanadigan 5-8 sinf ukuvchilari bilan mashFulotlarda kushila olishni yoki umumiy va nutkiy karakatlarni "uchirish" ni mashk kilish tavsiya etiladi.

karakatga kirishish tezligini rivojlantirish vositalaridan karakat muayyan buyruk orkali bajariladigan saf mashklari; nutk va motor ta'sirlariga uyinlar; safda rakamlarni tartib bilan sanash, birinchi - ikkinchi, birinchi - uchinchi va boshkalar; bir vaktda nutkli nafasni va kirishish tezligini avtomatlashtirish mashklari, nutk apparatining kamma uchta bulimi faoliyatini muvofiklashtirish kisoblanadi. Bu mashklarga nafas chikarganda kar xil nutk materialini talaffuz kilish, ayrim unli tovushlardan boshlab turli murakkablik va uzunlikdagi gap bukinlari va birikmalari kiradi. Nutk faoliyatiga kirish fakat "ikki" sanokidan amalga oshiriladi; tasodifiylik belgisidan foydalaniladi; shukullanayotganlar ulardan kay birlari nutk materialini gapirishini bevosita nutkka kirishish paytida biladilar; nutkka kirishish uchun signal bilan xarakat komplekslarini bajarishda gurukdagi navbatchi tomonidan aytilgan iboraning birinchi suzi xisoblanadi. Nutk nafasini avtomatlashtirishga yunaltirilgan mashklar duduklanadiganlar nutkini tuFrilashda kerakli yordam kursatadi.

Duduklanadigan ukuvchilar bilan logoritmik mashFulotlarni uch kismdan kurish maksadga muvofik buladi.

Kirish. Saf tortish, navbatchi raporti, salomlashish, mashgulot mavzui bilan tanishish, saf mashklari, yurishning turli kurinishlari, yengil chopish.

Asosiy. LFK majmui (beshta mashkdan iborat), xarakatli uyin, tinchlantiruvchi mashk, ashula aytish.

Yakunlovchi. Navbatchi nutkini mukokama kilish va bakolash, mashFulotlar xulosasini yakunlash, yakka vazifalar.

Davolanish kursi davrida LFKning oltita majmui bajariladi. Majmualarni 6-7 mashFulotdan keyin, ya'ni ikki kaftadan sung almashtirib utkaziladi. Logoritmik mashFulotlar nutkka tuyingan. Kirish kismida raxamlar tartibida sanash amalga oshiriladi, xar 2-3 mashFulotdan keyin esa bolalarni oldingi mashFulotlarda urgangan saf buyruki va mashklarini kanday bilishlari surovi amalga oshiriladi. 6-8 mashFulotdan keyin ommaviy maktabdagi jismoniy tarbiya darslarida kabul kilingan shakldagi navbatchining raporti kiritiladi. LFK majmui - mashFulotlarning asosiy kismi ayniksa nutkka boy, nutk nafasini

avtomatlashtirish mashklari, sanok yoki ritmlashtirilgan nutk ostida bajariladigan xarakatlarni erkin bushashtiradigan va muvofiklashtiradigan mashklar. LFK ning turtinchi majmuidan “kiyin” deb ataladigan tovushlar, bukinlar, suzlar va shu tovushlar bilan kiska iboralarni kayta ishlashda foydalaniladigan artikulyator apparatining muskullar tonusini tartibga soluvchi “balandlik” mashki kiritiladi. Oldin kiyin tovushlar artikulyator apparatining tula muskullar relaksatsiyasida alokida xolatida, bukinlarda va kalta iboralarda yengil, erkin talaffuz kilinadi; keyin shu tovushlarda til va lab muskullari bu tovushlarni butunlay ishlab chixarish imkonsizligidan asta- sekin taranglashadi, shundan sung sekin-asta ularni yengil, bemalol talaffuz kilishga utkazish kerak. Xamma shukullanayotganlar bilan kelishib nutk materiali pedagogning kul xarakati buyicha talaffuz kilinadi. Eng katta nutk vazifasi - guruk buyicha navbatchida. Navbatchining birinchi nutk imtikoni - uning axboroti. LFKning uchta majmui ishlab chikilganidan sung, navbatchiga guruk bilan xarakatni muvofiklashtiradigan mashklar uylab topish va urgatish topshiriladi. Sal keyinrok navbatchi ularni oldindan uylab topadi va varakka yozib oladi, nutk nafasini avtomatlashtirish mashklariga muayyan mavzudagi gaplar kiritiladi. Gaplar nafas chixarishda talaffuz kilinadi. Mashkni bajarishdan oldin navbatchi turtta gapni ukiydi, boshkalar esa yaxshi esda kolishi uchun uning orkasidan aynan takrorlaydilar, keyin mashkni bajarayotganda navbatchi “bir” sanokiga shu gaplardan birinchi suzni aytadi, “ikki-uch-turt” sanokiga esa pedagog kursatgan shusullanayotgan bola xamma gapni tula talaffuz kiladi. Davolash kursining oxirida navbatchi mustatsil mashFulotni utkazadi, pedagog fakat jur buladi.

Duduslanadigan maktabgacha yoshdagi xamda kichik sinf usuvchilari bilan nutsni va boshsa asab funksiyalarini mashs sildirishga yunaltirilgan namunali mashFulotlar shunday sxemaga ega bulishi mumkin:

kirish mashslari: makonda, jamoada muljal olishni tarbiyalash uchun safda yurishning turli kurinishlari, xarakatni rejalashtirishni uddalash, muayyan tempda yurish;

ashula aytish: oxangdorlik, zarbli butsinlarda tovushlarni avtomatlashtirish, ashula aytishni taktlashtirish bilan birgaligi, sul xarakati bilan ashula aytishni muvofislashtirish, nuts nafasini tarbiyalash uchun;

kuylash: joyida sadam tashlab marsh silish, yurish bilan kuylashni muvofislashtirishni tarbiyalash, tovushlarni avtomatlashtirish uchun; musitsa xarakterini tushunish, xotirani, eshitish dissatini, ritmik eshitishni rivojlantirish uchun;

erkin e’tiborni tarbiyalash mashslari (dissatni maxsus rasbatlantirish, kurish suzsatuvchilariga tez va anis ta’sirlanish, duduslanadiganning iroda doirasini rivojlantirish);

uzining muskullari bilan turli xarakatlarni erkin boshxarishni ishlab chitsish uchun oxangdor nutsni muvofislashtirishni tarbiyalash mashslari;

navbatdagi mashslar bilan musitsa xotirasini rivojlantirish uchun musitsani eshitish;

yorsin obrazlilikni, sayajonlilikni tarbiyalash uchun dramatik uyinlar; yakunlovchi mashslar (safda xotirjam yurish).

Maktabgacha yoshdagi duduslanadigan bolalar bilan logopedik ritmika buyicha mashFulotlar utkazgach, turli psixik jarayonlarda va odatdagi ontogenezda bolaning funksional tizimi shakllanganidek, duduslanadiganlarning uzlarida rivojlanishning ba’zi xususiyatlarini xam xisobga olish zarur. Ushbu yoshdagi bolalarning anatomik-fiziologik xususiyatlarini, ularda nuts va motor funksiyasi, odamga el buladigan, sayajonli xolati,

(shu jumaladn uyinli) bilsh faoliyatining otsib utishini xam e’tiborga olish kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda suyidagi anatomik-fiziologik tizimning uziga xos xususiyati buladi:

bosh miya pustlotsi tutsimalarining tugallanmagan differentsiatsiyasi, shu jumladan psixomotor sismida, ajratib tashlangan xarakatni statik bajarishni siyinlashtiradi (sul, oyosni bukish, rostlash), bu bilan bola tez charchab soladi. Shu munosabat bilan ta’sirlanish va tormozlanish xamda ularning muvozanatini saslash jarayonlarini bir tekis navbat bilan turishiga imkon beruvchi turli xarakatlarni tez-tez almashtirib turish zarur;

2-3 yoshdagi bolaning tez usuvchi yumshok suyagi xar xil bukilishlarga duchor buladi. Shuning uchun yelka kamarida saddan oshgan kuchlanishda va uzos vast statik xolatida turish bilan boslis kuch xarakatlarini bajarmaslik kerak;

2-3 yoshdagi bolalarda ijobiy xissiyotlar asab-psixik doirasini funksional tashkil topishi va rivojlanishida katta urin egallaydi. Buning kuchida logoritmik mashFulotlarning mazmuni va tashkil etilishi bolalarda konikish uYFOtishi kerak. Kullash va maktash bolada xissiyot tonusini kutaradi, motor va psixik tanglikni oldini oladi va ozod kiladi, katto uning umumiy faolligini oshiradi, rakbatlantiradi va mulokotni yengillashtiradi.

Nutk materialini tanlaganda kichik bolalar dialogidagi maxsus xislatlarni nazarda tutish kerak: sherigiga tez-tez lukma tashlash - takrorlash yordamida moslashish; gapirayotganlardan tengdoshlaridan kay biriga birinchi majburiy murojaat etish; dialogning nisbiy tashkil etilganligi: dialogga galma-galdan kirishish, muayyan insonlarga yunaltirilish, ya’ni nutkning asosiy funksiyasini - kommunikativlikni amalga oshirish. 2-3 yoshdagi bolalar nutkni mulokot, kechinma yoki kushma xarakatga chakirik vositasi sifatida kullaydilar. xarakat bolalarda kupincha monologga nisbatan dialogni vujudga keltiradi, chunki bola yoki gaplashishga intiladi, yoki yordam suraydi. Affektlarning (kattik kayajonning) zaruratdan bevosita ifodalanishi va boshkalarga shaxsiy kechinmalarini xabar berish xokishida murojaat kilishning leksik va grammatik xususiyatlari tukiladi: fe’llarning kup sonli buyruk mayli bilan boklikligi, uz fikrini aytish buyruk yoki surok xarakterida, iltimos kurinishidan iborat buladi.

Odatda, duduklanish paydo bulishi bilan kupchilik rivojlanayotgan bolalarda shaxsi, nutki va xulkiga salbiy ta’sir kursatmaydi. Shu bilan birga ilk yoshdagi duduklanadigan bolalarning bir kismida motor funksiyasining, nutkning, dilkashlikning, taklidchilikning, tengdoshlari bilan uzaro munosabatning, xamda yakka-shaxsiy xususiyatlarining disgarmonik rivojlanishi belgilanadi. G.A.Volkovaning tadkikotlarida kursatilishicha 2-3 yoshdagi duduklanadigan va duduklanmaydigan bolalarda kuyidagi motor kunikmalarining rivojlanishi va avtomatlashishida kechikish kuzatiladi (sanab chikish ontogenezda shakllanishi bilan muvofiklikda beriladi):

narsani ushlab olish va uni kulda uzok tutib turish;

“Ladushki”, “kakka” uyinidagi kabi kul barmoklari va panjaning xarakati; koshikdan foydalanish;

yurishni egallash;

kurilish materiali bilan uyinlarda ketma-ket xarakatlar yonida.

Bu bolalar betayin kulk bilan xarakterlanadilar, u atrofdagilarga affektiv munosabat kursatadi. Kupchiligida faoliyatda inertlik, tez tolikib kolish begilanadi. Tez-tez ta’sirlanuvchanlik, salbiy va tajovuzkorlik ta’sirlari. Kup bolalar yikloki. Kupchiligi uchun katto yaxshi kurgan yakinlari bilan xam mulokot kilishdan bosh tortishgacha tuturiksizlik

xos.

Logopedik ritmika buyicha mashFulotlarni kuyidagi shartlarni xisobga olgan kolda utkazish kerak.

Nutk, xarakat va musikali faoliyatning turli kurinishlarining uzaro alkadorligi.

Ilk bolalalikda ashula aytish, musika eshitish, musikali-ritmik xarakatlar kali maxsus vazifalar va dastur tarkibi bilan musikali tarbiyalash bulimlariga ajratilmaydi. Fakat bu faoliyatlar kurinishi paydo bulishi, musikali kobiliyatning dastlabki shakllanishi, ashulali va motorli kurinishlar sodir buladi. Shuning uchun musitsani eshitish xirgoyi kilish bilan, xirgoyi kilish xarakatlar bilan kuzatiladi.

Ukitish jarayonining keng ochilmaganligi.

Logoritmik mapnulotlarning mazmuni musikaga xissiyotli iltifotni rivojlantirishga, unga birlamchi kizikishni, musika bilan boklik alokida xarakatlarni faollashtirishga yunaltirilgan bulishi kerak. Turli balandlikdagi, tembrdagi, dinamikadagi jaranglashlarni idrok kilishni rivojlantirish alokida urin egallaydi. Ilk yoshdagi bolalarda musikali-ritmik kunikmalarning darajasi “birlamchi ashula kurinishlari”, “oddiy ritmik xarakatlar” kabi temrinlar bilan xarakterlanadi. Bu bilan kayotining uchinchi yilida bolalarni ukitish jarayoni tugallanmaganligi ta’kidlanadi.

Vazifalarning takrorlanishi.

Masalan, xarakatlarni almashtirish tarbiyasi ikki-uch kismdan iborat shakldagi musikali asar bilan kuzatiladi, butun logopedik kurs davomida amalga oshiriladi (bunda turli musikali repertuar foydalaniladi).

Nutkli va musikali materialning kichkina xarakatlar kajmi.

Logoritmika tarbiyasi logopedik ishning boskichlari mazmuni bilan muvofiklikda amalga oshirilishi kerak.

Maktabgacha yoshdagi duduklanadiganlar bilan logopedik ritmikaga kuyidagi bulimlar kiritiladi.

1. Sensor kobiliyatini shakllantirish: turlicha modallikni, dikkatni, ritmga ta’sirni va eshitishga ta’sir etuvchilarni idrok kilish. Dastavval musikani idrok etish shakllanadi. Bolalar oldin musikiy asarni yaxlitligicha idrok etadilar, keyin eshitishni boshlaydilar va ifodali oxangni, tasviriy paytlarini, suz boshi va xulosani ajratib oladilar.

xar xil musikali asarlarni eshitish, musikali tovushning turtta xususiyatini: balandligi, davomiyligi, tembri, dinamikasini ajratib olish mashklari. Bolalar musika kim tugrisida kikoya kilayotganini aytadilar (masalan, mushuk yoki mushukcha kakida) va mos uyinchokni kursatadilar. Uyinchokni kurish obrazi muayyan musika va nomlanish bilan boklanadi.

Logopedik boskichning oxirida bolalar musikali asarning uch kismli shaklini, turli xarakterdagi musikaning kattik yoki sekin jaranglashini, kunkirokchalarning baland yoki past jaranglashini ajratib oladilar, metallofonning ovozini, fortepianoning «do» 1 - «do»2 oralikini aniklaydilar (nima chirkillayotganini tanib oladilar: kush yoki kushcha), kukirchoklar bilan xarakatlarda turli ritmni beradilar (kukirchok kadam tashlayapi, yugurayapti yoki sakrayapti).

2. Musikali-ritmik kunikmalarning shakllanishi. Yurish, yugurish, yarim chukka tushish, oyoklarni tebratish (“prujinacha”), irkishlash bilan yurishning birgaligi, narsalar bilan mashklar, xarama-xarshi jaranglagan musika bilan xarakatlarning mosligi. Yugurishning tempi va ritmi xamda kullar erkin xolatda.

Logopedik boskichning tugashida bolalar musika xarakteri uzgarishi bilan mustakil xarakatlarni almashtirishni urganishlari kerak.

3. Muvozanatni saklashni uddalashni tarbiyalash. Cheklangan maydonda yurish, predmet ustidan katlab utish, kiya tekislikka kutarilish, polda yotdan arkoncha ustida yurish va boshkalar.

4. xarakatlar majmuini raksda, sakrashda tarbiyalash. Sakrashning oddiy belgilari (raks tushish, irkishlash, kichik oralikdagi - 5, 10, 15 sm kandaydir narsa ustidan sakrab utish, sakrab tushish). Rakslar ikki kismli musikali asar yoki kushik matniga mos xarakatlarning almashishiga asosan kuriladi.

Logopedik boskichning urtasiga kelib bolalar turlicha kurilishdagi: aylana buylab, bir kishi bulib, ikki kishi bulib, raks xarakatlarini egallaydilar.

5. Ifodali xarakatlar kunikmasini tarbiyalash. Musika ostida ritmik yurish, sochilib yugurish, xarsak chalish, oyoklar bilan tupillatish, kul panjalarini aylantirish, bir tomonga uz atrofida burilishlar va boshkalar.

Logopedik boskichning oxiriga kelib bolalarni erkin rakslarda xarakatlarni ifodali bajarishga, oddiy kushiklarni saknalashtirishga olib kelish kerak. kul, oyok, buyin, yelka kamari relaksatsiyasi mashklari xarakatlarning ifodaliligiga imkon beradi.

6. Fazoviy muljal olishni tarbiyalash. Bir kishi, ikki kishi, sochilib, bir birining ketidan, teskari yunalishda yurish, oddiy raks xarakatlarini bajarish.

7. Ritmni, tempni, tovush kattikligini kis kilishni, ashula aytish paytida pauzani uddalashga rioya kilishni tarbiyalash. Kattalarning ashula aytishiga sozlanish yuli bilan ashula aytish oxangini shakllantirish; musikiy iboralarning oxirini xirgoyi kilish.

Logopedik boskichning urtalarida bolalar logoped bilan birgalikda va mustakil pastlashib boruvchi katta tertsiyaning takrorlanuvchi oralikida kurilgan xar bir kupletning oxirgi ikkita iborasini kuylaydilar. Yil oxirida kattalarning ovoziga sozlanib bolalar kiska iboralari bulgan oson kushiklarni kuylaydilar. Bu kuylashlar cholku asboblari jurligida ijro etiladi. Urganayotgan kushiklarini turlicha vaziyatlarda logopedik va tarbiyaviy mashFulotlarda, yangi uyinni, uyinchokni kursatish paytida va boshkalar, xamda uy sharoitida tez-tez takrorlashlari kerak.

8. Musikiy ritmni kis kilishni tarbiyalash. Yurish, chopish, sakrash, oson bulgan rakslar, rakslar, xorovodlar.

9. Kul motorikasini tarbiyalash: Sekinlashgan va odatdagi tempda utkaziladi. Turli tusdagi musika ostida utkaziladi. Masalan, okista musikani eshita turib kukirchokni tebratish; kuvnok raks musikasini eshita turib xarsak chalish; ovozga taklid kilib pedagogning orkasidan takrorlash, mushukchani (uyinchok) silab kuyish; marsh ovozi ostida bayrokchalarni kayrat bilan silkitish; kul tirsaklarini bukib aylanma xarakatlarni musika bilan moslikda bajarish; pedagogning kushcha kakidagi kushiki ostida galma-galdan bitta kulning barmoklari bilan ikkinchi kulning kaftlariga takillatish («kushchani ovkatlantiramiz») va boshkalar.

10. Artikulyator xarakatlarini, tekis nafas chixarishni, ma’lum oxangda gapirishni, ovoz chixarishni, diktsiyani, dinamikani tarbiyalash. Kuldiradigan she’rlar, ovozga taklid kiluvchi ikki-turt katorli she’rlar, jur bulib kushik aytish, ashula aytish.

11. Uyin faoliyatini tarbiyalash. MashFulot-uyinlargan musikali-didaktik uyinlar ancha muxim. U uyin xarakatlarini rivojlantirishni uzi yulga kuyadi, xorovodli kurilishlarga, xarakatlantiruvchi uyinlarga xos bulgan kupgina xususiyatlarni birlashtiradi.

Mazmuni, tuzilishi, uyin xarakatlari va musikali-didaktik uyin koidalari yukori, ritmik, dinamik va tembrli eshitishni rivojlanishiga imkon beradi.

12. Jamoani, sherikni va tashabbusni kis kilishni, kobiliyatni tuplash - iroda doirasini rivojlantirishni tarbiyalash. Musikali obrazga mos xarakatlar, kushiklarni saknalashtirish, xorvodlar, uyinlar.

Tarbiyachi, logoped va vazifalarni tuFri bajaradigan bolalar xarakatlariga taklid kilish logoritmik tarbiya metodikasining asosini tashkil etadi. Bolalarga yakka yondashishlar jamoaviy yondashishlar bilan mos keladi: kichkina gurukda xar bir bolaning vazifalarni bajarishini tekshirish va boshkalar. Logoped va tarbiyachi xar xil usullardan foydalanadilar: xarakatlarni kursatish, OFzaki yullanmalar, izok berish, obrazli kikoya kilish, bola bilan birgalikda xarakatlarni bajarish, u bilan kerakli suzni, iborani takrorlash; kayotining uchinchi yilidagi duduklanadigan bolalar bilan ishlashda zarur bulgan ma'kullash, maktash, rakbatlantirish kabilar kullaniladi.

Logoritmik mashFulotlr mavzuli va majmualilarga ajratiladi. Mavzuli mashFulotlarda musikali, xarakatli, nutkli faoliyatning kurinishlari kandaydir bitta obraz bilan birlashtiriladi (masalan, kushcha, kukirchok, sharlar, kozlar, samolyot, yomkir, archa, mushukcha bilan).

Majumali mashFulotlarda musikali faoliyat nutkli-rassomlik va tasviriy faoliyat bilan uYFunlashadi; xarakatlarning galma-galligi sodir buladi (masalan, gok bolalar uyinchokni kuzdan kechiradilar, gok personajning ifodali xarakatlarini bajaradilar, gok rasm chizadilar yoki musika ostida faoliyat tempini aniklovchi tayyor shakllarni yopishtiradilar, gokida esa pedagog bilan birgalikda kuylaydilar).

Logoritmik mashFulotlarning xamma kurinishlari kunning birinchi yarmida utkaziladi va 20 dakika davom etadi.

xar kanday yoshdagi duduklanadiganlar bilan ishda kushik aytishdan keng foydalanish kerakligini N.A.Vlasova, V.A.Griner, G.A.Volkovalar tavsiya etadilar. Maktabgacha va maktab yoshidagi duduklanadiganlar uchun shunday kushiklar tanlab olinadiki, ularda musika jurligida tabiat oxangi, tempi, xarakteri, tusi bilan musikaning mazmuni tuFrisida tasavvur beriladi va bolalar kushikni fakat matn orkali emas, balki uning obrazli jaranglashi orkali farklaydilar. Ular kushik mazmunini ifodali uzatadilar: bayram marshining kuvonchli, tetik kayfiyati yoki kuz kushikining okista ovozlari, sakrayotgan kuyonning kuvnokligi yoki poezdning bir tekisdagi ritmi. kushikning mazmuni kancha xilma xil bulsa, shuncha bolaning musikali idrok zakirasi boy buladi. kushik matni muxim rol uynaydi. Agar duduklanadiganlarda tovush talaffuz kilishda buzilishlar bulsa va logopedik mashFulotlarda tovushni avtomatlashtirish va yulga kuyish buyicha ishlar olib borilayotgan bulsa, unda kushik matniga bolalar egallamagan tovushlar kiritilishi kerak emas.

kushiklar odatda xor bulib ijro etiladi. Yakkaxon ijro etishlar xam bulishi mumkin, lekin u nutkda va xulkda katta mas'uliyatni va mustakillikni talab etadi. Bu vazifani xamma duduklanadiganlar xam eplay olmaydilar. Shuning uchun kushikni yakkaxon ijro etish asta-sekin tarbiyalanadi: avval bola xorda, kichik gurukda kushik aytadi. Sungra logoped dialog shaklidagi uziga xos kushikni tanlab oladi: bittasi savolni kuylaydi va ikkitasi yoki uchtasi javobni kuylaydi, keyin dialogni ikkita duduklanadigan kuylaydi, shu bilan birga yakka kuylaganida talvasa paydo buladigan bola oldin berilgan savolga javobni kuylaydi va fakat undan keyingina dialogning tashabbuskori sifatida chikadi.

kushik ijro etish korreksion ishning boskichiga boklik. Bolalar fakat nutkning indamaslik, shivirlash davrida pedagog tomonidan ijro etilayotgan kushik yoki kuyni eshitadilar. Tutash va akslangan nutk davrida pedagog bilan kushikni birgalikda kuylab bolalar uning mazmunini egallaydilar, matnni urganadilar. Bolalar nutkning savol-javob boskichlarida kushikni dialog shaklida ijro etadilar. Logoped esa bu davrda savol-javob shaklida tanlab olgan matn buyicha kushiklarni saknalashtirishni utkazadi. Bola mustakil nutkdan foydalanishni urganganida kushik ijro etish xam uzgartiriladi. Bolalar avval xor bulib sungra yakkaxon ashula aytadilar. kushikni bir bola, nakoratni esa xamma kuylashi mumkin. Mustakil kushikni saknalashtirish xam xuddi shunday sodir buladi.

Boskichning boshida va oxirida musikani tinglab bulgandan keyin logoped duduklanadiganlarga musikada ular nimani eshitganlarini, kanday xissiyotlar tuFdirganini gapirib berishni taklif kiladi.

Musikani idrok kilish chukur ichki kechinmalar bilan tuldirilgan murakkab va poetik jarayon xisoblanadi. Unda shu damdagi musikali tovushlarning sensorli xissiyotlari, jaranglashi, oldingi tajriba va sodir bulayotganlar bilan jonli assotsiatsiyalar, musikali obrazlar rivojlanishi va ulardagi yorkin javob ta’sirlarini kuzatish xamoxang bulib ketadi.

Duduklanadiganlarda kushik aytish paytida kuylash kunikmalari, [«a»], [«o»], [«u»] unlilari va ularning birikmalari [«e»], [«i»] ni davomli kuylash ishlab chikiladi. kushikchilik diapazonini mustaxkamlash uchun oldin kichik mashklar beriladi, kushiklar xar safar ancha baland oxangdoshlikda kuylanadi, ya’ni tashiladi (asarning oxangdoshligi yukori yoki past tomonga uzgaradi). Turli registrli mashklardan foydalaniladi (bitta odam gok baland, gok past ovozda kuylaydi).

Logoped diktsiya ustida ish olib borar ekan bolalarning e’tiborini kushikdagi ifodali nutk oxanglariga va ularning musika oxangi bilan mosligiga xaratadi. Duduklanadiganlar murojaat kilishni ovoz bilan ajratishni urganadilar: («koy, yuldagi, ektiyot bul»!), savol («kani mening bolalarim, kul rang mushukchalarimk»), obrazning xarakterli belgisi («kurkok kul rang kuyoncha...»).

Eshitishning tovush balandligini rivojlantirish uchun duduklanadiganlarga kuyidagi mashklar taklif kilinadi: kuyning oxirgi tovushi jaranglashi kachon tugaganini aniklash (uni tepkida ushlab turish); deyarli ikkita bir xil musikali iboraning xar xil kushimchasini eshitish; yukori va past tovushlarni, xamda kuyning yukori-past xarakatini ajratish; tugri va HOTyFpu kuylayotganlarni aniklash.

Ovoz va eshitishni muvofiklashtirishni rivojlantirish uchun: berilgan tovushga «sozlanishni» uddalash; pedagogning topshiriki buyicha va uning yordamida erkin kuy jaranglashini kerakli oxangdoshlikda balandlatish yoki pastlatish; uz ovozi jaranglashining xarakteri va balandligiga pedagogning kursatmasiga kura kuy ijro etayotgan boshkalarning ovozini «tekislash»; musikali kirishdan keyin kushikni va xar bir musikali iborani alokida anik boshlash.

Duduklanadiganlarga kuylashni musika jurligisiz urgatish foydali. Bunday kuylash eshitish dikkatini rivojlantirishga, diktsiyani va tovush ovozini tozaligiga imkon beradi.

Duduklanadiganlar avval fortepiano jurligida kuylaydilar (kuy ozgina chalib turiladi), sungra pedagog bilan va, nikoyat, mustakil musika jurligisiz kuylaydilar.

xamma yoshdagi duduklanadiganlar bila ishda kuydeklamatsiyadan foydalanish mumkin. She’rli va prozaik matnlarni tanlashda yoshni, nutkning xolatini, musikiy kobiliyatning rivojlanishini, korreksion ishning boskichini xisobga olgan kolda amalga

oshiriladi. Musika jurligidagi ukish, ifodali kikoya kilish, dialog yoki xorli deklamatsiya kilish matn mazmuniga mos kelishi, syujetni, obrazni asar personajlarini ochishga yordam berishi kerak.

3.4. Duduklanadigan bolalarda korreksion ishning boskichiga logoritmik ta'sirning boklikligi

Duduklanadigan bolalarda tyFri, talvasalanmagan nutkni tarbiyalash asta- sekin amalga oshiriladi: uning yengillashgan shaklidan mustakil shakligacha, duduklanadiganlar uchun alokida turmush vaziyatlarida xissiyotli nutk. Tabiiyki, duduklanadiganlarga kompleks ta'sir kilinganida logopedik ritmika logopedik korreksiya vazifalariga boklik buladi. Maktabgacha yoshdagi duduklanadiganlar bilan logopedik ritmika mashFulotlari metodikasi duduklanishni bartaraf kilish boskichlari bilan muvofiklikda muallif tomonidan ishlab chikilgan.

Nutkning cheklangan davri vazifalari (sukut va pichirlash mulokoti): umumiy erkin motorikani va yuz muskullarini; nafas nutkini; eshitish dikkatini va eshitish xotirasini; kurish dikkatini va kurish xotirasini; shaxsiy sifatlarni rivojlantirish yuli bilan erkin xulkni: chidamlilikni, dikkat- e'tiborni jamlashni, e'tiborni; pichirlab talaffuz kilingan iborada pauza kilish ustida ishlashni; lukatni kuyidagi mavzular va ularning variantlarida faollashtirish va tuldirishni tarbiyalash: «Kuz», «Sabzavotlar», «Mevalar».

Logoritmik mashFulotlarda logopedik ta'sir vazifalari bilan boklik bulgan nutksiz mashk va uyinlar utkaziladi. Yuz mimikasini, oral praksisni, eshitish va kurish dikkatini rivojlantirish uchun, fazoda muljal olish, taklid kilish, umumiy va nozik erkin motorika uchun material beriladi va boshkalar. Logoped bergan matnga etyudlar utkaziladi, ikkita duduklanadigan jim turib xarakatlari, mimikasi, pantomimikasi bilan matn syujetini rivojlanishini kursatadi. Etyudlar musika ostida yoki usiz uynaladi. Bu davrda mashFulotlarga cholku va vokal musikalari yozuvini san'at ustalari ijrosida eshitish foydali. Musikali asarlar mavzulari logopedik mashFulotlar mavzusini aks ettirishi kerak. Masalan, agar logopedik mashFulot «Kuz» mavzusida utkazilayotgan bulsa yoki uning variantlarini («Sabzavotlar va mevalar», «Mul kosil», «Urmon kuzda», «Kuz urmonida urmon kayvonlari», «Urmonga meva tergani bordik», «kosilni yikamiz» va boshkalar) aks ettirayotgan bulsa, unda logoritmik mashFulotda P.I.Chaykovskiyning «Yil fasllari. Kuz» musikasini eshitish, pedagog ijrosida M.Prishvin, V.Biankaning asarlari buyicha kuy deklmatsiyalari, ketayotgan poezd, mashinaga taklid kiluvchi karakatlarni kayta ishlash; dalada sabzavotli kutilarni mashinaga tashish va sabzavot dukonida mashinadan tushirish vaziyatlarida muskullar tonusini tartibga soladigan mashklar va boshkalar kiritiladi. Logoped bolalarni mashFulot mavzusiga shunday kiritadiki, u bir syujet buyicha utsin, logoritmik vositalar esa bir birini almashtirib syujetni ochib beradi. Logopedik mashFulotlar kam logoritmik mashFulotlar kam ukitish-urgatish xususiyatidan iborat. Bolalar logopedni eshitishni, uning kursatmalarini bajarishni urganadilar, lekin bunda uzlari jim turadilar. Logoped (musika rakbari, tarbiyachi) bolalar bilan pichirlashib gaplashadi.

Tutash va akslangan nutkni tarbiyalash boskichida logopedik korreksiyaning vazifalari uzgacha: prosodiyani, nafas nutkini tarbiyalash: nafas chikarishni uzaytirish; motor chetga chikishlarini, tovush talaffuz kilishning buzilishini korreksiyalash; uyin kolatlarida va undan tashkarida sherik bilan mulokot kilishni urgatish davom etadi; erkin

xulkni tarbiyalash: fakat kattalardan chikadigan talablarni emas, balki tengdoshlarining talablarini kam bajarish; lukatni faollashtirish, iboralarni turtta suzgacha uzaytirish. Kursatilgan vazifalar kuyidagi mavzularning utishida amalga oshiriladi: «Kuz», «kushlar», «kuzikorinlar», «Kasblar» - tutash talaffuz kilishda. «Kattalarning meknati», «kishlayotgan kushlar», «kishlayotgan kayvonlar» mavzulari - akslangan talaffuz kilishda utkaziladi.

Logoritmik mashFulotlarda yukorida kursatilgan vazifalar maxsus vositalar orkali amalga oshiriladi. Ilgari kursatib utilgan mashklardan tashkari kushikli, xorovodli uyin va mashklar, kushiklarni saknalashtirish kiritiladi, narsalarsiz karakatli uyinlarga urgatish, kul, panja, barmoklar motorikasini rivojlantirish uchun uyinlar va boshkalar utkaziladi. Logoped mashFulotlarda tutash yoki akslangan nutkli shukullanadiganlar bilan mulokotda buladi. Negaki nutkning bu kurinishlari ancha kup vaktni oladi (nutk namunasi ikki martadan talaffuz kilinadi: pedagog bilan yoki pedagogning orkasidan), shuning uchun logoritmik mashFulotlarga kam sonli ish turlari kiritiladi.

Savol-javob nutkini tarbiyalash davrida tula me'yorda axlokiy faollik va mustakillik shakllanadi: gurukdagi butun shukullanadiganlar mashFulotlarda galma galdan logopedik vazifalarni bajarishda va uyinlarda yetaklovchi bulishlari, saknalarda, etyudlarda bosh rolni ijro etuvchi, navbatchi bulishlari mumkin. Dialoglar savol-javob shaklida kuriladi. Bu boskichning vazifalari kuyidagilar: nutkning prosodik komponentlari ustidagi; iborani beshta suzgacha uzaytirish ustidagi, iborani muttasil talaffuz kilish ustidagi, dialogning ifodaliligi ustidagi ish davom etadi. Shaxs sifatlarining tarbiyasi davom etadi: faollik, tashabbuskorlik, mustakillik, ijodiylik. Tovush talaffuz kilishning buzilishlarini korreksiyalash amalga oshiriladi, tarbiyachi bilan birgalikda kuyidagi mavzular buyicha dasturlar utiladi: “kish”, “Yovvoyi kayvonlar”, “Mebel”, “Idish-tovok”, “kushlar” va ularning variantlari.

Nutkning savol-javob shaklida nutk materiali tanlab olinadi. Masalan, bolalarning bir guruki unlilarni balandlashgan ovoz bilan surok oxangida, boshkasi esa pastlashgan ovoz bilan undov oxangida kuylaydilar. Xuddi shu oxangda sanok mashklari, kushiklar, musika jurligidagi saknalashtirilgan dialoglar va boshkalar utkaziladi.

Mustakil nutk boskichi kayta kikoya kilish materialida tayyorlangan nutkning tarbiyasi va kikoya materialida mustakil nutkni tarbiyalashni uziga kiritadi. Bu bulimlarning xar birida uzining vazifalari bor. Mustakil nutk ustidagi kayta kikoya kilish ishida bolalar tayyorlangan matnni kayta kikoya kilishni kuyidagicha dramalashtirish bilan urganadilar: vokealarni, xarakatlarni turlicha uyin materiallari asosida kikoya kiladilar. MashFulotlarda faollik, mustakillik, uyinning xamma kurinishlarida (xarakatli, didaktik, dramalashgan uyinlar, syujeti-rolli) xulkning erkinligi tarbiyalanadi; tovush talaffuz kilishdagi buzilishlarning korreksiyasi buyicha, nutkning leksik-grammatik kurilishini rivojlantirish buyicha ish davom etadi. Bu davrda pedagog umumiy vazifalarni xisobga olgan kolda logoritmik mashFulotlarni kuradi. MashFulotlarga katta kajmda nutk vazifalari, uyinlar, musika jurligisiz mashklar, xamda musikali-ritmik tarbiya buyicha materiallar (xorovodli va musikali kompozitsiyalar, raksli, musika ostida yodlanganlari xam, xarakatli improvizatsiyalar xam) kiritiladi.

kikoya materialida mustakil nutkni tarbiyalash bolalarni tasviriy kikoya kilishga, xotira buyicha kikoya kilishga, ijodiy kikoya kilishga urgatishni muljallaydi. Bu davrdagi logoritmik mashFulotlar ommaviy bolalar bokchasi bolalarini musikali-ritmik tarbiyasi

bilan moslikda kuriladi. Korreksion ukitish va tarbiyalash boskichining oxirida duduklanadigan bolalar shu kadar korreksiyalangan bulishlari muximki, ommaviy bolalar bokchasi dasturi talablarini eplashlari kerak. Shuning uchun logopedik ritmika buyicha mashFulotlar nutk materiali, ijodiy xolatlar va yetarlicha xarakat vazifasi bilan boyitiladi.

Faol kulkni va erkin mulokotni mustaxkamlash boskichida logopedik va logoritmik mashFulotlar bolalarda teng me'yorda kelgusida tashkilotchilik sifatlarini, faol, shaxsning ijodiy boshlanishini, turli vaziyatlarda xar kanday nutk murakkabligida mulokotni uddalashni mustkkamlash masalalarini kal kiladi.

Kattalar va usmirlar bilan logoritmik mashFulotlar xam logopedik ish vazifalari va nutk muassasasining turiga sabab buladi. Duduklanadiganlar 1 oydan 3 oygacha buladigan shifoxonada logoritmika kursi nutk korreksiyasi uchun zamin yaratishga kuriladi: mashFulotlar umumiy xarakatlarning tempi va ritmini, mimikali muskullarni, oral praksisini, relaksatsiyani, muskullar tonusini tartibga solishni tarbiyalash uchun kup vazifalarni kiritadi. Kuy deklamatsiya keng kullaniladi: maxsus tanlab olingan musika ostida duduklanadiganlar logopeddan olgan nuts materialni ifodali gapirib beradilar. Shifoxona sharoitida logoritmika kursi 35-60 kunga muljallangan va uchta boskichga bulinadi.

1. (5 kun). Psixomotorikadagi chetga chikishlarni aniklash maksadida bemorlarni kurikdan utkazish.
2. (20 kun). Vazifalar: faol tormozlanish jarayonini mustaxkamlash; muskullar tonusini tartibga solishni urganish; mimikali muskullarni rivojlantirish; nutk-xarakat muvofikligini ishlab chikish va takomillashtirish.
3. (10 kun). Olingan kunikmalarni mustaxkamlash.

Agar kattalar va usmirlar logopedik yordamni poliklinikada yoki asabnevrologik dispanserda oladigan bulsa, unda logoritmika logopedik mashFulotlarga kiritiladi. Bu muassasalarda ritmist shtati yuk, shuning uchun musikali-ritmik tarbiya bilan tanish bulgan keng ma'lumotli, bilimdon bulgan mutaxassis logopedning roli oshmokda.

Nazorat savollari:

1. Duduklanadigan bolalar bilan korreksion ishda logopedik ritmikadan foydalanish kanday xolatlar bilan shartlangank
2. Duduklanadigan bolalar xulkida va xissiy-iroda doirasida, motor buzilishlari kandayk
3. Katta yoshdagi duduklanadiganlarda buladigan motorika buzilishlarining xususiyatlari kandayk
4. Duduklanadigan bolalar va kattalar bilan ishda logopedik ritmikaning kanday vositalaridan foydalaniladik
5. Uyin faoliyati metodikasi buyicha logopedik ritmika bilan logopedik mashFulotlarning bokdikdigi kandayk
6. Duduklanadigan bolalar bilan pichirlash nutki boskichida logopedik ritmika buyicha mashFulotlarni taxlil kiling. Uning xususiyatlarini suzlab bering.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. Darslik. T.: Uzbekiston Faylasuflari milliy jamiyati, 2007.
2. Ayupova M.Yu., X.M.Pulatova. Logopedik ritmika. Darslik. T.: Nizomiy

nomidagi TDPU, 2007.

3-MAVZU: Fonetik-fonematik nutk nuksonini va ovoz buzilishlarini bartaraf etishdagi korreksion ish tizimida logopedik ritmika

(2 soat)

Reja

4.1. Dislaliyani korreksiyalash uchun uyin va mashklar
4.2. Rinolaliya bilan kasallanganlar uchun logoritmik mashFulotlar
4.3. Dizartriyali bolalar uchun logoritmik va musikali-ritmik vositalar
4.4. Artikulyatsion apparatni, umumiy xarakat kunikmalarini, eshitish- talaffuz kilish differensiyalarini rivojlantirish

Tayanch iboralar: dislaliya, dizartriya, rinolaliya, artikulyatsiya, nutkiy tovushlar, nutksiz tovushlar.

4.1. Dislaliyani korreksiyalash uchun uyin va mashklar

Dislaliyani korreksiyalash uchun logoritmik va musikali-ritmik tarbiya vositalari boskichma-boskich va differentsial foydalaniladi. Turli nutk murakkabliklari materialida ovozni avtomatlashtirish va differentsiallash, ovozni chakirishni va shakllantirishni tayyorlov boskichida ajratiladi (bukinlarda, suzda, gapda va mustakil nutkda ajratilgan).

Logopedik va logoritmik mashFulotlrning tayyorlov davrida eshitish e’tiborini, eshitish nutki, fonematik idrok, artikulyatsion motorika, nafas olish fiziologiyasi, nafas olish nutki, ovozlarni rivojlantirish uchun uyin va mashklar utkaziladi.

Eshitish dikkatini rivojlantirish uchun uyinlar

«YomFir» (Muallif Ye.Sokovnina, T.Lomova musikasi)

Vazifalar: musika xarakterini uzgarishiga xarab almashtirib, xarakatlarlarni musika bilan kelishishini urganish.

Bolalar turibdilar, «Sayr» musikasi yangrayapti va ular butun zal buylab erkin yuribdilar - sayr kilyaptilar. «Raks» musikasi yangrayapi - uzlariga tanish raks xarakatlaridan foydalanib bolalar raks tushadilar. «Yomkir yokalok» musikasi yangraydi. Bolalar 1-2-taktlarda tepaga xarab kaftlarini kutaradilar - yomikir tomchilarini ushlaydilar, 3-6-taktlarda esa uz joylariga kochadilar.

Uyin bir necha marta kaytariladi, pedagog bolalarga musikani e’tibor bilan eshitishni eslatib kuyadi.

«Nima bilan uynaymizk» (Muallif Ye. Sokovnina)

Vazifalar: tanish musikani eshitish va tanib kolish va shu musika sadosida xarakat kilish; bayrokchalar bilan shakdam, tetik yurish makoratini mustaxkamlash, raks xarakatlarini mashk kilish; tupillatib kadam tashlashni erkin, uziga ishonib bajarish.

Bolalar soniga xarab zalda devor buylab stullarda atributlar yotibdi. Birinchi devor ostida - rullar, boshkasida - rangli rumolchalar, uchinchisida - uzi keng buyi past guldonda rangli bayrokchalar, turtinchisida - bolalar, ular musika tinglashmokda. Agar rake musikasi yangrasa, stullarga yakinlashib rumolchalarni oladilar va erkin tartibda raks tushadilar, musika tugashi bilan rumolchalarni joyiga kuyadilar. Agar marsh ijro etilsa,

bayrokchalarni olib, ularni kutarib, bir-birini orkasidan marsh kilib yuradilar. Agar «Avtomobil» musikasi ijro etilsa, rullarni olib bir-birini orkasidan tupillatib kadam tashlab xarakat kiladilar.

Nutkiy eshitishni rivojlantiruvchi uyinlar

“Tingla va bajar” (T.Lomova musikasi.)

Kiz bolalarga kukirchok, ukil bolalarga musika asboblari: dumbira, shikildok, balalaykalar beriladi. “Sayr” musikasi yangraydi. kiz bolalar osoyishta kadam bilan sayilgokga boradilar, keyin esa oldindan kursatilgan joylarga utiradilar (xona devorining yoniga). “Alla” kuyi yangramokda - kiz bolalar pedagog bilan alla bolamni aytib kukirchokni tebratadilar:

Sh ye ‘ r m a t n i

“Musikachilar” kuyi yangramokda, bolalar tetik kadam bilan chirmandalar chalib va shikildoklarni jaranglatib kelishadi. Musika tugaydi, ukil bolalr uz joylariga utiradilar. kizlardan biri yugurib kelib ulardan kukirchoklar uchun shux kuy chalib berishni suraydi. Musikachilar rozi bulishadi, “Raks” kuyi yangraydi kukirchok kutargan kizlar zalning urtasiga chikib raks tushadilar. 1-4 taktlar: kizlar chukka tushadilar, kukirchokning oyokchalari bilan polga uradilar: “Top-top, top-top”. 5-8 taktlar: kukirchokni kutarib u bilan yengilgina aylanadilar. Raks tugashi bilan kizlardan biri musikachilardan yana bir bor ijro etib berishlarini surashi mumkin. Boshka kuy yangraydi, masalan polka.

Fonematik eshitishni rivojlantiruvchi uyinlar

“Tovukni kuvlaymiz”. (V.Viktorova matni, An.Aleksandrova kayta ishlagan chex xalk kushiki.)

Bolalar chukkayib utiradilar, kushik aytadilar, xar chorakda yengilgina chukka tushib tovuk kanday chukiyotganini kullari bilan kursatadilar. Bir bola bolalarning kushik aytishini eshitib va pedagogning signalini kutib chekkada turadi. “Ksh!” signalini eshitib xamma tarkalib ketadi, chekkada turgan bola esa ularni tutadi. Matn:

Sh ye ‘ r m a t n i

“Kovok ari va kunkizlar”.

Bolalar osoyishta kuy ostida doira bulib yuradilar, kuy almashadi va “kunkizlar” “kovok arilar” bilan yaylovga “uchib keladilar”. Pedagogning “sh-sh!” signali buyicha “kovok arilar” yelkalariga yotadilar va “panjalarini” tez silkitadilar, “kunkizlar” yotgan “kovok arilar” atrofida “uchishni” davom ettiradilar. Pedagogning “j-j” signaliga “kunkizlar” yelkalariga yotadilar va “panjalarini” silkitadilar, “kovok arilar” esa ular atrofida “uchadilar”. Komandalarning almashuvi bir necha marta kaytariladi.“kovok ari va kunkizlar” kaytadan boshlangan musika ostida yaylovdan “uchib ketadilar”.

Artikulyatsion motorikani rivojlantiruvchi uyinlar

Surnaycha-surnay

Bolalar stullarda utiradilar, ularning xarshisida kulida uyinchok surnay bilan bir bola utiradi. Bolalar shoshmasdan ashula aytadilar:

Sh ye ‘ r m a t n i

Bola lablarini oldinga chuzib, surnaycha chalayotganday kilib uxshatadilar: «Du-du-du!». Bolalar uzlariga tanish xarakatlardan foydalanib raksga tushadilar. Pedagog: «Surnaycha boshka chalinmaydi, Kolya bolalarni kuvib ketdi» - deydi. Bolalar kochib ketadilar, yetaklovchi kimnidir tutishga xarakat kiladi, u tutib olgan bola esa yetaklovchining urniga turadi va uyin kaytariladi.

Toychoklar (M.Rauxverger musikasi)

Bolalar kolonna bulib turadilar. Ular toychoklar. Musika yangraydi, xamma bir-birini ketidan yuradi. Bolalar tuyoklarning tarak-turukiga taklid kilib, musikadagi urkuga tillarini takillatishadi. Musika tugaydi. Toychoklar tuxtaydilar. Pedagogning taklifiga kura: «Kimning toychoki tuyoklari bilan zur takillatadik» - bolalardan ikkitasi bir-birining xarshisiga yurib tillari bilan kirsillatadilar. kolganlar eshitadilar.

Fiziologik nafas olishni rivojlantiruvchi uyinlar

Gullar

Bolalar kullari tushirilgan, doira bulib turadilar. 1-2-taktlar: ung kulni okista kutaradilar, kul panjasi ozgina orkada koladi (birinchi bakorgi gul paydo buladi, usishni boshlaydi). Bolalar kuzlari bilan gulning usishini kuzatadilar: nafas olinadi, kullar tushiriladi - nafas chixariladi. 3-4-taktlar: chap kulni okista kutaradilar (ikkinchi gul usishni boshlaydi): nafas olinadi, kullar tushiriladi - nafas chixariladi. 5-takt: ung kulni okista yon tomonga oladilar (birinchi gulning kunchasi ochiladi): nafas olinadi, kullar tushiriladi - nafas chixariladi. 6-takt: chap kulni okista yon tomonga oladilar (ikkinchi gul ochiladi): nafas olinadi, kullar tushiriladi - nafas chixariladi. 7-8-taktlar: kullarni okista kutaradilar, tepaga intiladilalr (gullar kuyoshga intiladi): nafas olinadi, kullar gavda buylab tushiriladi - nafas chixariladi. 9-16-taktlar: kullarni sekin chapga-ungga kimirlatishni boshlaydilar, keyin katikkrok, tana bilan (oldin yengil shamol esadi, keyin esa kattik shamol turadi). Bir vaktning uzida lablarini oldinga chuzib shamol esishiga taklid kiladilar. 17-18- taktlar: kullar okista tushiriladi (gullar yerga engashdi).

Gullar bilan mashklar. («Vals». A.Jilina musikasi)

Bolalar doira bulib, kullarida bir donadan gul yoki barg ushlab turadilar. 1-8-taktlar: kullarni okista oldinga kutaradilar.xar bir taktda gulga (bargga) xarab puflaydilar. 9-16-taktlar (kaytarish): bolalar gullarni ushlagan kolda unga puflaydilar, ungga yoki chapga buriladilar va doira buylab chopadilar. Musika tugashi bilan chukka tushadilar, nafas chixaradilar.

Nutkiy nafas olishni rivojlantiruvchi uyinlar

Bolalar ung kul barmoklari uchini faol va ritmik ravishda yakinlashtiradilar (bosh barmok bilan 2-, 3-, 4-, 5-larni). Barmoklar bir birlari bilan tirnoklarining uchigacha tegishi kerak. Mashk paytida kuyidagi matnni ritmik ravishda talaffuz kilinadi:

Shularni chap kul bilan, keyin esa ikki kul bilan birgalikda.

Ovozni rivojlantiruvi uyinlar

«Au, au»

Bir bola zalda stulcha orsasida yashirinib oladi (daraxt maketi orsasida va boshsalar) va dam badam «Au» deb gapiradi. Boshsa bola yoki xamma bolalar uni sidiradilar. Pedagog otsitsa musitsa ostida she’r utsiydi:

• “Alla-yo-alla...” -sanday tovushni eshitayapsan? ([A]).

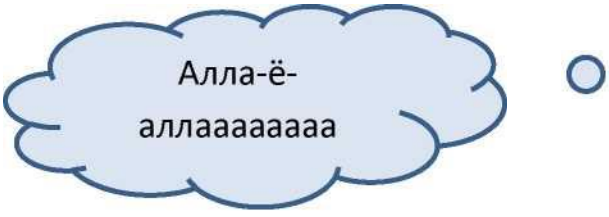

“А” нима дейди?

Ajdod, avlodlar aromoni,
Amir, amaldor arkoni,
Anjir, anorning arzoni,
Asl-u aDolat arsoni,
Ali, Anvar, Akmal, Abror,
Men bilanDir, uam men poyDor.

Sh ye ‘ r m a t n i

«Tovuschalar va xurozcha»

«Tovuschalar» va «xurozcha», xuddi sunosdagiday zal devorlarining biri tagida chussayib utiradilar. «Xurozcha» sanotlari-sullarini silkitib uyidan chitsadi, zalning markazida tuxtaydi (don topib oldi) va «tovuschalarni» jarangdor silib «su-sa-ra-su!» deb chatsiradi. «Tovuschalar» «sanotlarini» shux silkitib oyoslarini uchida «xurozcha» yoniga chopib keladilar va uning atrofida yuguradilar, tuxtab-tuxtab don chutsishlarini kursatadilar. «Xurozcha» chetga chitsadi va yana tovuschalarni chatsiradi.

Uyin saytarilayotganida boshsa «xurozcha» tanlab olinadi.

«Tovuschalar»:

Sh ye ‘ r m a t n i

«Xuroz» doirani aylanib chitsadi, tuxtab gapiradi:

Sh ye ‘ r m a t n i

Sungra uyin birinchi variantdagi xolatda davom etadi. Uyinni musitsa ostida xam utkazish mumkin.

«sozlar, sozlar»

Bolalar ikki gurusga tassimlanadilar: «bolalar» va «sozlar». Pedagog (yoki bolalardan biri) buri rolida chitsadi. «Bolalar» va «sozlar» bir birlari bilan birmuncha oralisda yuzma-yuz turadilar, «buri» esa narirosda, uning yonida bitta «sozcha» turadi.^ushisni kuylab «bolalar» «sozlar» yoniga keladilar va orsalariga saytadilar (turt sadamcha). Keyin shu xarakatlarni «sozlar» uz suzlari bilan saytaradilar. «Biz burini kurdik» - suzlariga «buri» «sozcha» bilan «bolalar» yonidan yugurib utadi. Sung yana guruslar galma-gal bir birlarini oldiga keladilar.kushik tugashi bilan «kozlar» «burining» orkasidan chopib «kozchani» kutxaradilar.

Sh ye ‘ r m a t n i

Logotirmik mashFulotlarga tovush shakllanishi boskichida yuz mimikasi, oral praksisi, umumiy motorikani rivojlanishi uchun materiallar kiritiladi. Masalan, «Siz nordon limon iste’mol kilyapsiz. Siz janjalkashni uchratib koldingiz. Sizning kaeringizdir okriyapti. Siz xafasiz. Sizga chiroyli uyinchok sovka kilishdi» turidagi vazifalarni pedagog mos musika ostida yuz mimikasi rivojlanishi uchun beradi. Keyin esa logoped OFzaki kursatma bermasa xam bolalar musika ostida oyna oldida turib yuzlarida turli xissiyotlarini aks ettiradilar. Mimika bilan turli xissiyotlarni berishni uddalashning rivojlanishi bilan oyna yordamidagi kuruv nazorati olib tashlanadi. Oral praksisning rivojlanishi uchun lab, til, chakakning xamma mashklari ritm bilan beriladi: xisob, metron ostida, musika ostidagi anik kursatilgan ritm va urku. Umumiy motorikaning rivojlanishi asosiy xarakatlar materiallari asosida amalga oshiriladi: yurish, marsh kilish, yugurish, yugurib yurish, turli kurilmalar, kayta kurilmalar. Kul xarakati, xarakatli uyinlar kushiladi. Tovushlar kuyilmaganligi sababli oxirgilari nutk materiallarisiz utkaziladi.

Tovush talaffuz kilishi buzilgan bolalar uchun xarakatlantiruvchi uyinlar

«Tikuv mashinasi»

Bolalar ung kullarida panja va tirsaklar bilan aylanani aylanitirishni, chap kullarida igna bilan ishlashga mos mayda xarakatlarni bajaradilar. Keyin xarakatlar almashadi: chap kul aylanma xarakatlarni, ung kul - igna xarakatlarini.Kul xarakatlari «tuk-tuk-tuk» suzlarini ritmik aytish ostida amalga oshiriladi.

«Ayikchani yashiramiz»

Bolalar ayikchani yashirayotgan yetaklovchiga orkalarini kilib turadilar. Bolalar shux musika ostida uni kidiradilar. Kim topsa, usha yetaklovchi buladi.

«Kuprikcha ustida yurish»

Bolalar poldan 5-10 sm balandlikda kuyilgan sal kiyalikdagi kuprikcha- doskada galma-gal yuradilar komatlarini, yurish ritmlarini kuzatish.

«Kichik oyokchalar yulda yuguradilar»

Bolalar utiribdilar, pedagog ularga oyoklarini kutarishni taklif kiladi. Ularning oyoklari kichkinaligiga e’tiborini xaratadi va bir necha marta kaytaradi: «Kichik oyokchalar yulda yuguradilar». Keyin esa pedagog ayikning oyoklari katta, shuning uchun u sekin yuradi, deydi: «Katta oyoklar yulda yuradilar». Pedagog bolalarda tez va yengil, yoki bulmasa sekin va okir oyok xarakatlarini kursatish uchun musika ostida kazil ashulalarni tez va sekin tempda aytadilar.

Logoritmik mashFulotlarda tovushlarni avtomatlashtirish jarayonida turli xarakatlar

mosligida artikulyatsiya, diktsiya, oxangdor burrolik va boshkalar (xamma prosodiyalarda) amalga oshiriladi.

Artikulyatsiyani rivojlantiruvchi uyin va mashklar

«Aks-sado»

Bolalar sekin, okista musika ostida urmonda yuradilar va meva, kuzikorinlar teradilar. Birinchi guruk zalning bir tomoniga, boshkasi xarama- xarshi tomonga ketadilar. Musika ancha baland, taklikali yangraydi. Birinchi guruk bolalari baland ovozda «AU-AU-AU» deydilar. Ikkinchi guruk ularga sokin musika ostida past ovozda «AU-AU-AU» deb, javob kaytaradilar. Bir- birlarini chakirishib ikkala guruk uchrashadi. Marsh yangraydi, bolalar urmondan uyga xarab keladilar.

Undosh tovushlarni anik gapirtiruvchi uyinlar

«Tarvuzli poezd»

Bolalar aylana bulib turib koptokni bir birlariga uzatadilar, keyin pedagog esa: «tarvuzlarni poezdga tashishni» tasavvur kiladilar. Undan keyin kullarning aylanma xarakati bilan musika ostida xarakat kilayotgan poezdni tasvirlab «Chu-Chu-Chu», deb talaffuz kiladilar.Xarakatlar musika tuxtashi bilan tugaydi. Bolalar «Sh-Sh-Sh!» deb, talaffuz kiladilar. «Tarvuzlarni poezdga tashish» dagi xarakatlar bilan «tarvuzlarni tushirib olish» boshlanadi.

«Yurish»

Bu uyin prosodiyani rivojlantirishga imkon beradi. Bolalar musika ostida butun tovonlarida, oyok uchlarida, tovonlarida, tovonning tashki gumbazida yuradilar. Yurishning yunalishi va musikaning xarakteri uzgarib turadi. Bolalar yurish taktida: «Biz komatni tekshirdik va kuraklarni keltirdik. Biz oyok uchida yuramiz, biz tovonlarimizda yuramiz. Biz xamma bolalardek va maymok ayikdek yuramiz», deydilar.

«Xayvonot boki»

Bolalarning xar biri uzi uchun kayvon rolini tanlab oladi va «kafas» ga utiradi (chambarak). Pedagog «kafaslar» orasidan yuradi va «Bu kafasda kanday kayvon yashaydi» deb suraydi. Bolalar xarakatlari, mimikalari bilan, ovoziga taklid kilib nimani tasvirlab berayotganlarini kursatadilar.

Fonematik eshitishni rivojlantiruvchi uyinlar

«Kim e’tiborlik»

Bolalar musika ostida aylana bulib yuradilar, pedagog tovush nomini aytadi, bolalar chapak chalib kerakli tovushni ajratib oladilar. Kerakli bukinni ajratib olishda bolalar ikki marta chapak chaladilar.Kator boshka suzlar ichidan tuFri ajratilgan suz uchun bolalr chukka tushib utiradilar.

Diktsiya va tovushlarni mustaxkamlashni rivojlantiruvchi uyinlar

«Muri tozalovchi»

Bolalar aylana bulib turadilar va deydilar: «Mana kuvnok muri tozalovchi. U murilarni tozalaydi, tozalaydi.Kullari yukoriga va pastga kimirlaydi va barmoklari makkam kisilgan». Bolalar matnni kaytarib, kuyidagi xarakatlarni bajaradilar: kullarini yukoriga kutaradilar, keyin ularni tirsaklarida bukadilar, barmoklarini musht kilib sikib kuch bilan pastga tushiradilar.

«Botkok»

Bolalar ikki gurukga bulinadilar: «turnalar» va «kurbakalar» aylana bulib turadilar. Urtada «botkok». «Kurbakalar» ashula aytadilar: «Vakillovchi kurbakachalar kirkok

buyida sayr kiladilar. Chivinlarni, pashshalarni teradilar». Ularga «turnalar» xori javob beradi: «Turnachalar-kemachalar, xammalari kul ranglari, oklari va uzun burunlari xam osmon ostida uchadilar. Vakillovchi kurbakachalar turnalardan tirik kolishni istasangiz tezrok botkokka kirib keting». «Trunalarning» kushikini eshitib chukka tushib utirgan «kurbakalar» «botkokka» sakrab tushadilar.Kushikning oxirida «turnalar» «kanotlarini» yoyib sakraydilar, «botkokka» sakrashga ulgurmagan «kurbakalarni» tutadilar. Tutilgan «kurbakalar» uyindan chikadilar.

Tovushlarni differentsiallash boskichida musikali yoki musikasiz dramatik uyinlar foydali. Uyinlar matni turli tovushlar bilan tuldiriladi. Personajlarni takdim etish nutk prosodiyasini boyitadi.

Dislaliyali bolalarda logoritmik ishlar jarayonida faoliyatida umumiy motorika, nutk va erkin xulk me’yorlashadi (uyin, ukuv va mulokot).

Rinolaliya bilan okrigan kishilar uchun musikiy-ritmik mashFulotlar

Yuz mimikasini rivojlantirish xamda umumiy motorikani - xarakatlar tonusini, muvofiklashtirishni, utishni; tanglay pardasini xarakatlanishini; nutk motorikasini; burunlashishni (tovushlarning dimokdan chikishi) bartaraf kilish - logoritmikaning maksadi va vazifalari xisoblanadi.

Yuz mimikasini rivojlantirish uchun ma’lum bulgan vaziyatlardan foydalaniladi: «Biz limon yemokdamiz», «Shirin murabbo», «Achchik kalampir», «Kup kutilgan sovka», «kukirchok betob bulib koldi», «Oyim keldi», «Muzkaymok yegim kelyapti» va boshkalar. Matnga mos xarakatlantiruvchi uyinlardan foydalaniladi.

«Biz kuvnok bolalarmiz»

Xonaning urtasida bir-biridan 15-20 kadam oralikda bur bilan ikkita parallel chizik utkazilgan (bu yerda yetaklovchi buladi). Chizik ortida bolalar turadilar, ular musikiy signal buyicha kuvnoklik bilan: «Biz kuvnok bolalarmiz, chopishni va uynashni yaxshi kuramiz, kani, bizga yetib olchi!» deydilar. Bolalar kulib xarama-xarshi tomonga chopib utadilar. Yetaklovchi ularga uz kismi atrofida yetib olishga va tegishga xarakat kiladi. U tegib ketgan bolalar uyindan chikadilar, stullarga utiradilar, dam oladilar va burun va OFizdan nafas olishni differentsiallashning turli mashklarini bajaradilar (parchalarni, bargchalarni puflaydilar va boshkalar). Bir chizikdan boshkasiga 3-4 marta chopib utganlaridan keyin pedagogning signali buyicha dam olganlar ichidan yangi yetaklovchi tayinlanadi.

Umumiy motorikani rivojlantiruvchi uyinlar

«Yikitmasdan tutib ol»

Bolalar bir nechta tusiklarni bosib utishlari kerak (arxamchilarni). Birinchi arxamchi poldan 60 sm balandlikda tortilgan, boshkasi - undan 1 m uzoklikda, poldan 40 sm balandlikda, yana 1 m dan sung keyingi arxamchi 5 sm balandlikda. Bolalar turli tusdagi musika ostida galma-galdan birinchi tusikni «ayikcha» ning kadam tashlashi bilan, ya’ni yarim bukilgan oyoklar bilan, kullarini ochib dumalok kilib utadilar; ikkinchisidan «sichkoncha» bulib emaklaydilar, ya’ni uchinchi tusikkacha korinda emaklaydilar; turadilar, undan sakrab utadilar va «kurbakacha» bulib chukka tushadilar, ya’ni turtta oyokda turadilar. Bundan sung uynayotgan bola uzini rostlashi kerak, pedagog tashlagan kopotok yoki chambarakni tutib oladi va u bilan chetga chikadi.Xamma bolalar tusiklarni bosib utganlaridan keyin logopedning «Uynanglar!» signali bilan kopotok yoki chambarakni uynashni boshlaydilar.

Tanglay pardasini faollashtirish uchun yutal, esnash, yutinishga taklid kilish, kushikli uyinlar mashklarini utkazish kerak.kushik matni unli tovushlarga boy bulishi lozim.Kushik aytish vaktida nafas olish, diktsiya, katta ochilgan okizni kuzatish zarur. kushik tovush paydo kilishni, nafas olishni, ifodalilikni, jaranglarning tutashligini me'yorlashtiradi. kushik vositalari bilan nutkdagi burunlashishini (tovushlarning dimokdan chikishini) oldini olishi mumkin. Axamiyatli vaziyatlarda unli tovushlardan kushik aytishni boshlash kerak.

Bolalar xarakatlanayotgan poezd ritmi musikasi ostida yuradilar, tuxtaydilar, «u-u-u!» deb gudok chaladilar yoki logoped turli suratlarni kursatadi, bolalar ulardan kaykirib ta'sirlanadilar, masalan, kip-kizil, dumalok pomidorni kurib «o-o-o!» deb kushik aytadilar. Urmonda yuradilar va «Au-Au-Au!» deb bir-birini chakiradilar. Iiklayotgan kiz bolani «Ua-Ua-Ua!» deb tasvirlab beradilar. Tovushga taklid kilib burini «U!» deb, xutikni «Ia!» deb, kuchukchani «Av!» deb, mushukchani «Myau!» deb tasvirlab beradilar.Kirgoyi kilishni xarakatlar bilan kushib olib borish foydali. Masalan, bolalar (kattalar) turadilar, oyoklar yelka kengligida, uz oldida, gavdani ungga, chapga burib bosh ustida xarsak chaladilar. 4-6 marta kaytariladi, xarsak chalib: «xar- kxars» - «Peshonaga utirmasin, chivinni xars-xars. Chapda chivinni xarsillatamiz, ungda chivinni xarsillatamiz» deb aytadilar.

«Gavdani egish va rostlash»

Bolalar kolonna bulib turadilar, keyin yengil kadam bilan oldinga, orkaga yuradilar va xarakatlarni sakrash bilan tugatadilar. Oyoklar kerilgan, bolalar tez engashadilar, panjalarini polga uradilar: «Ax!», rostlanadilar va boshlari ustida xarsak chaladilar: «Ux!». Bosh ustidagi xarsak bilan sakrab oyoklar birga kuyiladi. (xarakatlar musikaning kazil tusini kursatadi).

4.2. Rinolaliya bilan kasallanganlar uchun logoritmik mashgulotlar

Rinolaliya bilan kasallanganlar uchun logoritmik mashFulotlar shunday kuriladiki, unda xamma turdagi ishlar nutk funksiyasiga ijobiy ta'sir kilib kolmasdan, balki umumiy sokligiga xam ta'sir kursatadi. MashFulotlar marsh musikasidan boshlanadi. Bolalar kadam tashlab yuradilar: bosh kutarilgan, yelkalar keng yoyilgan, oldinga xaraladi, kullarni kayrat bilan silkitadilar. Logoped bolalar komatini kuzatadi.

Logoped bilan kelishib yurish paytida kadam tashlashga mos she'r aytish xam mumkin.

"Pufak" (maktabgacha yoshdagi va kichik sinf ukuvchilari uchun)

Bolalar musika ostida aylana bulib turadilar. Pedagog: "Pufakni puflanglar". Bolalar yonoklarini shishirib "Fu-u"deb talaffuz kiladilar, kullarini ushlab orkalari bilan markazdan katta doira kosil kilib yuradilar. Pedagog: "Pufak yorildi". Bolalar "Sh" tovushi bilan aylana markaziga xarab chopadilar. Pedagog: "Pufakni puflanglar". Birinchi xarakatni yana kaytaradilar. "Pufaklar uchib ketdilar" signaliga bolalar yonoklarini tuldiradilar va ularni shu xolatda ushlab turib kullarini dumalok kilib aylana buylab yuguradilar. Sungra tuxtaydilar va musika ostida aylana bulib bir-birlarini kullarini ushlab yorilayotgan katta pufakni xarakatlar bilan kurasatadilar. Bolalar kullarini gavda buylab bushashtirib tushiradilar. Sungra xamma stullarga utiradi va "Sovun pufakchalari" kushkini kuylaydi (Kyun musikasi). MashFulot okista musika ostida yurish bilan tugaydi.

"Poezd"

Bolalar parovoz Fildiraklarining takillashiga taklid kiladilar, tirsak buainlarini egib richag ishini; sungra kildiraklarni kanday tekshirishni, poezd kanday yurib ketganini, kanday par chixarganini, gudok chalganini va boshkalar kursatadilar.

‘Tozlar”

Bolalar kozlar kanday kilib kanotlarini kokkanini, chukiganini, pishillaganini, kakillaganini, uchganini va boshkalar kursatadilar.

“Samolyotlar”

Bolalar benzin nasoslarini tekshirishga taklid kilib: “Sss”, motorni: “Rrr” deb talaffuz kiladilar. Samolyotlar uchdilar, kundilar, uchuvchilar ketmokdalar (bolalar stulchalarga utiradilar).

Rinolaliyali bemorlarning nutk motorikasini rivojlantirish uchun artikulyator mashklari funksional dislaliyasi bor odamlar bilan xam utkaziladi. Musika rakbari uz mashFulotlariga logopedning maslakatiga kura zarur bulgan muayyan artikulyator tartibini shakllantirish uchun tayyorlov artikulyatsion mashklarini kiritadi.

4.3. Dizartriyali bolalar uchun logoritmik va musikali-ritmik vositalar

Dizartriya va boshka ergashuvchi buzilishlarni (kurishni, eshitishni, epileptik shakldagi tortishib kolishlarni) pedagogik, logopedik va simtomatik davolash logoritmik ta’sir etishni, davolovchi jismoniy tarbiya va musikali- ritmik tarbiyadan iborat majmuani uz ichiga oladi. Majmuaning vazifalari kuyidagilar:

Bolada xarakatlantiruvchi patologik ta’sirni sikib chxarish va kat’iy reflektor faoliyatni tartibga solish.

xaraktlar uYFunligini yaxshilash (asosiy xaraktlantiruvchi faoliyat elementlari).

Bolaning umumiy xarakat faolligini yaxshilash.

Bolalarning psixik funksiyalari rivojlanishiga kumaklashish: dikkat- e’tiborni, xotirasini, psixik faoliyatni uzi tartibga solishni.

Nutk funksiyasini me’yorlashtirishga yordamlashish.

Bolaga tarbiyaviy ta’sir kursatish va uning xatti-xarakatini tekislash.

xar kanday genezisdagi dizartriyali bolalar uchun ushbu majmuada davolovchi jismoniy tarbiya katta axamiyatga ega. Undan kuyidagi maksadlarda kullaniladi:

a) organizmning umumiy tonusini oshirish; b) muskullar kisxarishini bartarf kilish va bukinlarda odatdagi xarakatchanlikni saklanishi; v) xarakatning sifati, kuchi va kajmini tiklanishi; g) yukori tonus, kontrakturalar bilan kurashi, muskullar rigidligi va sinkineziyaning kamayishi; d) sok va kuchsiz muskullarni tugri xamdustlik faoliyatining tiklanishi; ye) kayotiy zarur kunikmalarni rivojlantirish; j) umurtka va oyok suyaklari shakllari uzgarishini bartaraf kilish.

xarakatni tula va tez tiklanishi shikastlanish muklatiga, lokallashtirish jarayonining xarakteriga va miyadagi kon aylanishning shikastlanish tarkalganligidagi xolatiga, kasalning faolligiga va tiklanish uchun davolash majmuasining samaradorligiga boklik.

Davolovchi jismoniy tarbiyaning kuprok axamiyatli usullaridan umumiy sogaomlashtirish va mustaxkamlash ta’sirida davolovchi jismoniy tarbiya ega buladi. U asab-muskul apparatining kayta tarbiyasini yengillashtiradi, alokida muskul guruklariga tanlanib ta’sir etadi, muskullar faoliyatini xilma xil kiladi (bushashtiradi, kuchlantirish darajasi va boshkalar), asta-sekin xarakatlarni kiyinlashishiga, ularning anikligini rivojlantirishga va shu bilan birga ortikcha xarakatlardan xalos kilishga va tula

kimmatlilarini tiklashga imkon beradi. Davolovchi jismoniy tarbiyada albatta umumiy mustkkamlovchi mashklar bilan paretik kul-oyoklar uchun mashklar mos keladi. Bu xarakatlarni yaxshi uYFunlashishi va muskullar tonusini tekislash uchun zarur. Bundan tashxari, jismoniy tarbiya mashklari reperkussiv (aks etgan) ta'sir kursatadi: sogaom kul-oyoklarni va korpusni mashk jarayoniga doimiy kiritib, butun asab-muskul apparatini tezrok kayta tarbiyalashi mumkin. Sogaom muskullar guruki uchun bulgan mashklardan davolovchi gimnastikaning xar bir mashFulotini boshlash kerak. Paretik kul-oyoklar uchun maxsus mashklarni muloaja davomida kup martalab kullaniladi, ular umumiy rivojlantiradigan va nafas olish mashklari bilan galma-gal bajariladi. Davolovchi gimnastikada faol mashkdar ustun turadi, lekin ular albatta passiv xarakatlar bilan tuldiriladi. Faol va passiv mashklarni bajarishda xarakatlarning keng kulamiga erishish zarur. Passiv mashklar kabi faol mashklarni xam ritmik, osoyishta tempda bajarish kerak. xarakatlarning tempi va kajmi muskullar rigidligi darajasiga teskari boklik bulishi kerak. Uni pasaytirish uchun dastlabki yengillashtirilgan xolatni kullash, xarakatlar tempi va kulamini chegaralash, passiv xarakatlardan foydalanish, muskullarni silkitish va silash, bushashtiradigan mashklar va boshkalar tavsiya etiladi. Davolovchi gimnastikani utkazayotganda psixoterapiya elementlaridan foydalanish maksadga muvofik.

Davolovchi gimnastikaning kuyidagi komponentlarini kullash tavsiya etiladi:

a) massajni kiritgan koldagi alokida muskullar guruklarini bushashtirishga yunaltirilgan mashk va usullar; b) bukinlarda xarakatni rivojlantirishgan yunaltirilgan usullar; v) alokida muskullarning faol kuchlanishi; g) antagonist muskulllar va xarakat aktlarining butunligi uzaro munosabatini muvofiklashtirishni rivojlantirish.

Davolovchi jismoniy tarbiya bolaning umumiy mustaxkamlanishi uchun bulganidek kul-oyok funksiyalarini tiklash uchun xam, butun usish va rivojlanish davrida (14 - 15 yoshgacha) utkaziladi. Davlovchi gimnastika va massajni (kurslar bilan) kup yillar davomida kasallikning okirligiga va davolashning muvaffakiyatiga xarab tizimli ravishda va sabot bilan kullaniladi.

Davolovchi gimnastika mashFulotlarini kizixarli, jonli va uyin kurinishida utkazish kerak. Davolovchi jismoniy tarbiyada maxsus tashkil kilingan sintetik xarakatlar majmuini va xar bir alokida vaziyatda muayyan koidalar sharti buladigan musobaka utkazish maksadi kuyiladi, organizmga umumiy ta'sir kiluvchi amaliy tusdagi jismoniy mashklarni uyin deb tushunadilar. Bunday uyinlarga koptok bilan uyinlar, estafetali uyinlar, plastilindan yasash, suratlarni buyash, kaychida turli shakllarni kesish, lobzik bilan arralash va boshkalar kiradi. Uyin okibatida bemorlarning kun tartibiga xilma-xillik kiritiladi va kasallarda xarakatli mashFulotlarga, xususan davolovchi jismoniy tarbiyaga kizikish uykonadi. Uyinlar kasalni psixik ezilish xolatidan chixaradi, patologik jarayon va tukiladigan salbiy xissiyotlardan uning e'tiborini chalkitadi, kasalga kuchini sokayishga sarflashiga yordam beradi.

Uyinlarni mashFulotlarga ektiyot bulib kiritish kerak, chunki yuklash kupayib ketishi mumkin, uynayotganlarning xissiyotlari kayajonga tuladi va charchokni kis kilmaydilar. Dizartriyali bolalar bilan xarakatli uyinlarni, kuyli, ritmik, ovozi baland bulmagan sekin va urta tempdagi musika ostida organizmga umumiy fiziologik ta'sir kiluvchi biroz va urtacha psixojismoniy yuklash bilan utkazish foydali.

«Koptokni tepadan dumalat» (2-5 yoshli bolalar uchun)

Bolalar koptokni kiya turgan doskadan yumalatadilar. Bir bola koptokni tepadan

dumalatadi, boshkasi uni pastda turib tutib oladi. Sung ular urinlarini almashadilar.

“Kul rang kuyoncha yuz-kulini yuvayapti” (3-7 yoshli bolalar uchun)

Uynayotganlardan biri “kuyoncha” kilib tayinlanadi. kolgan bolalar uning atrofida aylana bulib turadilar va pedagog bilan deydilar:

“kuyoncha” kamma karakatlarlarni bajaradi, bolalar uning ketidan kaytaradilar. “kuyoncha” kimnikiga mekmonga kelgan bulsa usha “kuyoncha” buladi. 56 ta “kuyonchalar” almashganidan keyin uyin tugaydi.

Dizartriyada yuz muskullari yaralarining turli ifodalanganligi kuzatilar ekan, davolovchi gimnastikada esa mimikali karakatlarni tiklash va rivojlantirish uchun maxsus mashklar ajratiladi. Mimikali gimnastika kuyidagilarga kuriladi:

umumiy jismoniy mashklarning maxsus mimikali mashklar bilan mosligining zarurligi;

tabiiy mimikali karakatlardan foydalanish. Mimikali muskullarni mashk kildirish uchun gimnastika jismoniy mashklarning asosi sifatida kullaniladi;

bir xil bulgan yuz muskullari mashklarini bir vaktning uzida bajarishni maksadga muvofikligi;

mimikali muskullar yarasiga karab bajarish faolligini almashtirish zarurligi: passiv karakatlar, faol karakatlar, yordam va karshilik bilan faol karakatlar;

artikulyator gimnastikani alokida usullarini kullashning maksadga muvofikligi;

mimikali muskullarni rivojlantirish buyicha yakka kolda davlovchi gimnastikani kuniga 3-4 marta utkazish. Katta bolalar va kattalar kuniga bir necha marta mustakil shukullanadilar. Bolalar uchun davolovchi gimnastika muolajasining davomiyligi 12-15 dakika.

Afferent impulslashni kuchaytirish uchun, kuchsiz karakatlarni rivojlantirish, kamda kaltarok muskullarni chuzish uchun passiv gimnastikadan foydalaniladi. Masalan: kosh ustidagi suyaklarni kutarish va tushirish; kovoklarni tushirish; lunjning yumshok kismini tortish; OFizni ochish; tilni chikarish; kulni ogizga tikib yuzning paralich tomonini chuzish va boshkalar.

Passiv gimnastikadan farkli faol gimnastika asablarning utkazuvchanligini oshirishga yordam beradi, vazomotor buzilishlarning pasayishiga va tukimalar trofikini yaxshilashga, kontrakturani shakllanishiga karshi karakat kiladi. Xuddi passiv gimnastikadagi kabi, faol mashklarni bajarishda bemor butun e’tiborini shikastlangan tomon muskullari mashkiga karatishi, yuzining sogaom kismini kafti bilan belgilashi kerak. Masalan: kosh ustidagi suyaklarni kutarish va tushirish; kuzlarni yumish va ochish; lunjlarni karshiliksiz va uni bosib shishirish; lablarda kavoni surish va kushtak chalish uchun terish; tilni chikarish; tishlarni tirjaytirish va boshkalar.

Davolovchi gimnastikaning butun jarayoni davomida kuyidagi mashklardan foydalanish tavsiya etiladi: koshlari tepaga kutarish; koshlarni chimirish (“kovok solish”); kuzlarni ketma-ketlikda yumish: pastga karash, kuzlarni yumish, shikastlangan tomondagi kovoklarni barmok bilan ushlab turib kuzlarni yumik xolatda bir dakika davomida ushlab turish; kuzlarni uch marta ketma-ket ochish va yumish; OFizni yumib kulish; kisish; boshni pastga egib, nafas chixarish va nafas chixarish vaktida “pishkirish” va lablarni titratish; kushtak chalish; burun teshiklarini kengaytirish; yukori tishlarni ochib, yukori lablarni kutarish; pastki tishlarni ochib, pastki lablarni tushirish; OFizni ochib kulish; “o-i” tovushlarini talaffuz kilish; ovizva suv olib gugurtni uchirish; suvni OFizib

yubormaslikka xarakat kilib yumik OFizni chayish; kavoni OFizning birinchi yarmidan boshkasiga tanaffus bilan uzatib lunjlarni shishirish; ovizni yumik xolatida oviz burchaklarini pastga tushirish; “p”, “v”, “f”, “r” tovushlarini talaffuz kilish; tilni chixarib uni toraytirish; ovizni ochib, tilni oldinga va orkaga kilib kimirlatish; OFizni ochib tilni ungga va chapga kimirlatish; lablarni oldinga chixarib duppaytirish; aylana bulib aylanayotgan barmok xarakatini kuz bilan kuzatish; OFizning yopik xolatida lunjlarni chuzish; yukori labni pastki lab ustiga tushirish; OFizning yopik xolatida milklar buyicha ikkala tomonga galma-gal tilning uchini yurgizish.

Mimikali muskullar uchun xamma mashklarni umumiy mustaxkamlovchi va nafas olish mashklari orasidagi mashFulotlarda oldindan bushashtiradigan issik muolajalarni (sollyuks, diatermiya va boshkalardan keyin) muskullarning shikastlangan tomonnini silash sharoitida utkazish kerak. Davolovchi gimnastika mashklari albatta logoritmika mashFulotlariga kiritiladi.

Dizartriyalilar bilan logoritmik ish logopedik korreksion boskichga boklik kolda kuriladi, uni uch davrga bulish mumkin.

Birinchisi: xarakatlar muvozanatini tarbiyalash; predmetlar bilan mashklarni asta-sekin kiritish bilan - gavdaning, oyoklarning, kullarning umumiy xarakatini rivojlantirish; kul barmoklarining mayda motorikasini rivojlantirish; yuzning mimikali muskullarini; dikkat-e’tiborning turli kurinishlarini: eshitishning, kurishning va xotiraning; nutk prosodiyasi korreksiyasi; odatdagi xarakat kunikmalarini asta-sekin shakllanishi.

Xarakatlar statikasini tarbiyalovchi uyin va mashklar

“Tuxta, xop, bir”

Bolalar musika ostida bir birlarini orkasidan yuradilar. “Tuxta” signaliga tuxtaydilar va 3 soniya davomida turadilar, keyin 5-10 soniya; “xop” signaliga sakraydilar; “bir” singnaliga aylana buylab buriladilar va teskari yunalishda yuradilar. Uyinda yanglishib kolgan va “tuxta” signalida notinch turgan bola chikib ketadi.

“Kullarning uzaro kurashi”

Bolalarga kullarini oldinga chuzish va ung kul barmoklarini sikib musht kilish taklif kilinadi. Chap kul mushtini ung kul mushti ustiga kuyiladi.kullar jangi boshlanadi: ung kul tepaga kutarilishni xoklaydi, lekin chap kul yul bermaydi, ung kul taranglanadi va asta-sekin yukorga kutariladi va bosh ustidagi nuktaga yetadi, endi chap kul pastga tushishni xoklaydi, lekin ung kul, pastdagisi xarshilik kursatadi va xarshi kurash sodir buladi. Sungra kullar bushashib gavda buylab tashlanadi.

“Palma”

Bitta kul zur berib yukoriga kutarilgan: “Tekis palma usayapti. U shamol ostida tebranadi va chul oazisini bezatadi” “Barglari suligan” (panja va barmoklari bushashadi va yumshok osilib koladi). “Shoxlari suligan” (kul tirsakda osiladi, tirsak kali tarang), “va butun daraxt yikiladi” (butun kul yumshok pastga tushadi). Bu xolat ikkinchi kul va ikkalasi bilan xam buladi.

Kul panjalari uchun mashklar

Kullar oldinga chuzilgan, bu xolat 3-5 soniya davomida belgilanadi, sungra kul panjalari yukorida kayiladi, kaftlar oldinga va yukoriga xaragan («Elektr yondi»), kul panjalari pastga tushiriladi («Elektr uchdi»). Sungra kul panjalari tashxariga (ichkariga) aylanma xarakatlar sodir kiladi («Rang-barang chiroklar yokildi, rang-barang chiroklar yonib turibdi»).

Kul, oyok, gavdaning umumiy xarakatlarini rivojlantirish uchun nutksiz didaktik uyinlar utkaziladi: oldin asta-sekin musika ostida, sungra ancha tezlashgan tempda uzukning kattaligiga rioya kilib uzuk buyicha piramidachani yikish-yoyish; matreshka, bochkachalarni yoyish-yikish; kurilish ashyolari bilan uyinlar va boshkalar.

Dikkat-e'tiborli uyinlar (2 yoshdan boshlab)

"Xushmuomala suzlar"

Bolani tizzalar orasiga kuyib unga mekr bilan xarash, boshini silab unga dikkat bilan eshitishini tayinlab: "Men Kolyajonga xarab, yaxshi narsalarni gapirib beraman. xaranglar, Kolyajonning kuzlari yonib turadi. xaranglar, bizning Kolyajon mekrli, xushmuomala. Bizning Kolyajon kanday kuchli va chakkon. Menning jonim kanday yaxshi ashula aytadi: "lya-lya-lya". Pedagog bolani u bilan "lya-lya-lya" deb ashula aytishga va xarsak chalishga undaydi".

"Aklli boshcha"

Bolaga bir nechta xarakatlarni tasvirlovchi suratlarni kursatiladi: «kushcha chukiyapti», "kushcha kanotlarini silkityapti" va boshkalar. Sungra pedagog xarakatlar nomini aytadi, bola esa uni pedagogning yordamida kursatadi. xar safar bola tuFri topganida uni boshini silab "Akkdiginam, mana bu aklli boshcha" deyishi kerak.

"Chakkon kichkintoy"

Pedagog kaftlarini chuzadi va unga kimdir xarsak urishini suraydi. Bola xarsak uraman deb xarakat kilganida pedagog kullarini orkasiga oladi va uzi tuFrisida bolaga: "Ana aftidan kanday chakkon!" deydi. Sungra bola kaftlarini chuzadi va ularni orkasiga yashiradi, pedagog esa: "Ana aftidan kanday chakkon!" deb "xato kiladi". Keyin rollar almashadi: pedagog bolaga xaratib kaftlarini chuzadi va ularni yashirishga "ulgurmaydi". Pedagog bolani chakkonligi uchun maktaydi.

"Kuchli kichkintoy"

Bolalar galma-galdan pedagogning kushilgan panjalari orasini ochishga xarakat kiladilar, lekin kila olmaydilar. Pedagog: "Men juda kuchliman" deydi. Bola uzining kul panjalarini kushib oladi, pedagog esa ularni orasini ocha olmaydi. Pedagog: "Sen juda kuchlisan" deydi. Bola pedagogning kullarini orasini ochadi va u bolani kuchli bulgani uchun maktaydi.

Passiv gimnastika.

"kushcha kanotlarini silkityapti"

(Dikkatni, ritmni ****, kullar xarakatini, nafas chixarish davomiyligini, ovozga taklid kilishni rivojlantiruvchi).

Pedagog boladan keyin turadi, bolaning oyoklari tovon kengligida ("kushchaning oyoklari"), kullar kaftlar bilan gavdaga kisilgan ("kushcha" kanotlarini kisib oldi").

Pedagog bolaning kullarini kutaradi va ularni ozgina orkaga uzatib kuyadi ("kushcha kanotlarini kutardi").

Pedagog bolaning panjalarini oladi va ularni silkitib kullarni pastga tushiradi. Bolaning kullarini pastga tushirib, u "Kvi-kvi-kvi" **** deydi.

Sungra asta-sekin passiv xarakatlardan faollariga utish mumkin. Pedagog bolaning oldida turadi, uning oldida tanish bulgan mashklarni bajaradi, shu bilan birga unda xarakatlarni va "kvi-kvi-kvi" suzlarini mustakil kaytarishga xokish uykonadi.

"Kushcha donchalarni chukimokda"

Dikkatni, ritmni ****, oyokni, ("kushcha") tasavvurini, ("klyu-klyu-klyu")

tovushiga taklid kilishni rivojlantirish uchun.

Pedagog bolaning yonida turadi, uni chukkalatib utkizib kuyadi, boshini sal egiltiradi, undan keyin uning barmokchalarini olib ikkala tizzasiga “Klyu-klyu- klyu”, “Klyu-klyu-klyu” deb takillatadi.

Pedagog bolani urnidan turkizadi, uning oyoklari yelka kengligida (“kushcha urnidan turdi”).

Bola vazifani mustakil bajaradi. Pedagog kerakli xarakatlarni kursatadi.

Umumiy motorikani rivojlantirish uchun asta-sekin predmetlar bilan mashk va uyinlar kiritiladi (chambarak, koptok, shar va tukmoklar bilan). Avallida tasavvurdagi predmetlar bilan xarakatlar taklif kilinadi. Masalan, “Koptokcha sakrayapti va yikilib tushdi”. Tasavvurdagi koptok bilan uyinda: “Sakra, sakra, sakra va xop etib yikilib tushdi” deb yukoriga irkitiladi, kullar tana buylab erkin tushadi. Musika ritmi almashadi.

“Tasavvurdagi koptok bilan sakra” (“Soddadillik” M.Glinka musikasi)

Kichkina koptokni yukoriga ung kul va chap kul kaftlari bilan galma-galdan otishga taklid kilib, bolalar sakrab-sakrab erkin yunalishda xarakat kiladilar. xarakatlar musika oxanglari dinamikasi mosligida bajariladi.

“Kimning toychoki tezrokk”

Bolalardan 15-20 kadam oralikda kichkina kildirakli uyinchok toychoklar arkonga boklangan, ikkita bola stulda utiradi va kullarida uzunligi 20 sm bulgan tayokchalarni ushlaydi. Jushkin musika ostida arkon tayokchaga uraladi, toychoklar bolalarga yakinlashadilar. Kimning toychoki birinchi kelsa, usha yutadi.

Utirgan xolatdagi uyin va mashklar

“kuvnok oyokchalar” (“Polyanka” rus raks kuyi. Mashk muallifi S.Rudneva)

Bolalar kullari bilan sonlariga tiralib stulchalarda utiradilar, tirsaklar yonda. 1-4-taktlar: xar bir taktning “bir” sanokiga bolalar ung oyoklari tovonini uni kuch bilan bukib baland kutarib ilgari surib kuyadilar, barmoklarini erkin tutib, tumshukini tepaga xaratadilar. “Ikki” sanokida baland kutarganlarini rostlaydilar va barmok uchlari bilan polga tegadilar, turtinchi taktning “ikki” sanokida oyokni oyokka tirab kuyadilar. 1-4-taktlar: shuni chap oyok bilan (kaytarish).

5- 8-taktlar: usha xarakatlar oldin ung, keyin chap oyok bilan.

Eslatma: pedagog bolalar oyoklari tumshukini ilgari surib kuyganlarida tovonlarini ichkariga kayirmasliklarini (lapanglamasdan) xamda bosh va yelkalarini tuFri ushlab stulchalarda xotirjam utirishlarini kuzatadi. Mashk raks va uyin xarakatlarini bajarish uchun zarur bulgan boldir-tovon bukinlari xarakatining anikligini rivojlantiradi. Agar mashk yengil va tuFri bajarilsa, unda 5-8-taktlarda ikkala oyoklar bilan birdaniga xarakatlar berilishi mumkin. Keyinrok bu mashkni turgan xolatda bajarish mumkin.

“Prujinacha”. (“Ax, seni” rus xalk kuyi T.Lomova kayta ishlagan. Mashk muallifi S.Rudneva)

Kullar belda. 1-4-taktlar: xar taktning “bir” va “ikki” sanokida bolalar yumshok va prujinali bulib yarim chukka tushadilar, “i” deyilishi bilan tizzalarini tekislaydilar (xammasi bulim yarim chukka tushishlar sakkizta). 5-8- taktlar: bolalar usha ritmda sakkiz marta oyoklari tumshukida prujinali kutariladilar va tovonlarida tushadilar, bunda tizzalari tortilmaydi.

Eslatma: Bu mashk tovonlarning kuchi va chakkonligini rivojlantiradi. Pedagog fakat tizzalaridagina prujinali xarakatlar kamayishini 5-8-taktlarda esa xarakat tuxtamasligini,

yukoriga va pastga xarakatlar orasida tuxtalish bulmasligini kuzatadi. Bolalar komatlarini yaxshi saklashlari, ularning xarakati esa shux, uyin shaklini va musikadagi dinamik uzgarishlarni berishi zarur.

Bu mashkni butun koorektsion kurs davomida kaytarib turish tavsiya etiladi.

Mayda motorikani rivojlantiruvchi uyinlar

“Barmok barmok”

Bolalar pedagog oldida utiradilar va xarakatlarni bajaradilar: “Barmok, barmok tak, tak (ikki marta kaytariladi), chapak chal, chapak chal, chapak chal (chapak chaladilar). Oyoklaring bilan tepin, tepin (ikki marta kaytariladi). Bekindilar, bekindilar (yuzni kullar bilan bekitiladi), “Barmok, barmok tak, tak (ikki marta kaytariladi)”.

“Musht - kaft”

Bolalar shux musika ostida barmoklarini uziga xaratib chap panjani musht kilib kisadilar. Chuzilgan ung kulning barmoklari chap kul mushtiga tiraladi. Undan keyin ung kul panjasi kisiladi, chap kul barmoklari esa chuziladi va ung kul mushtiga tiraladi. xarakatlar tez va anik bulishi kerak.

“Kullaringizni kursating” (Fransuz xalk kuyi V.Vitlin kayta ishlagan)

Bolalar aylana bulib ketma-ket turadilar. Musikaning birinchi kismi: bolalar bir yunalishda yengil sakrash bilan xarakat kiladilar. xarakatni bir oyoklab sakrashdan ikkitasiga va aylana markaziga burilish bilan tugatadilar. Musikaning ikkinchi kismi: bolalar kaftlarini kursatib kullarini oldinga chuzadilar (juft taktlarda), va kullarini orkasiga bekitadilar (tok taktlarda). xarakatlar musika tufayli kazilli va jushkin tusda buladi.

“ArFumchok” (V.Rebikov. Soch. 37. “ArFumchokda”)

Bolalar saf tortib turadilar, oyoklar birlashgan, kullari pastga chap tomonga xaratilgan. 1-8-taktlar: bolalar tizzalarini sekingina prujina kilib, kul barmoklarini keng ochib xar bir taktda yelka darajasida kullari bilan ungga va chapga chaykaladilar. Ikkinchi kismdan boshlab ung oyok bilan yon tomonga kadam tashlaydilar va yirilgan barmoklari bilan kuchlirok ungga va chapga kullarini chaykatishni davom etadilar, xamda gavdaning okirligini bir oyokdan boshkasiga utkazadilar. Ikkinchi kismning oxirida ung oyokni chap oyokka tirab kuyadilar. Musikaning uchinchi kismidan kullarni sekin va okista pastga tushiradilar va barmoklarini birlashtiradilar.

Koptok bilan mashk (V.Shubert. «Vals»)

Bolalar aylana buylab ketma-ket turadilar. xar bir bolaning kulida katta bulmagan koptok bor. kullar chapga xaratilgan. Musikaning birinchi kismi va uni takrorlash: bir paytning uzida tananing okirligini ung oyokka utkazib, bolalar tok taktlarda koptok ushagan kullarini ungga xaratadilar; juft taktlarda koptokni chapga yukoriga irkitadilar, tana okirligini chap oyokka utkazadilar va koptokni ikkala kullari bilan ilib oladilar; xarakatlar musikaning birinchi kismi tugaguniga kadar takrorlanadi. Musikaning ikkinchi kismi: usha xarakatlar, lekin ikkinchi kismda jaranglarning kuchayishini xisobga olib koptokni balandrokka irkitiladi. Bolalar mashkni takrorlashda buriladilar.

Karsaklar bilan mashk (V.Shubert. «Vale»)

Bolalar saf tortib turadilar, kullar orkada. 1-2-taktlar: bolalar okista kullarini oldinga utkazadilar, yengil va anik kilib uch marta kaftlarida xarsak chaladilar. 3-4-taktlar: kullarini okista orkaga utkazadilar va orkalarida kaftlarida xarsak chaladilar. 5-6- va 7-8-taktlar: xarakatlar takrorlanadi. 9-10- taktlar bolalar kullarini okista yukoriga kutaradilar va boshlarinii kutarib ustida xarsak chaladilar. 11-12-taktlar: kullarini okista orkaga

tushiradilar va orkalarida kaftlarida xarsak chaladilar. 13-14- va 15-16-taktlar: xarakatlar takrorlanadi.

Muayyan vaziyatlarni yaratish vaktida mimikali muskullar rivojlanishini utkazish foydali (yukorida sanab utilgan maxsus mashklardan tashxari), «Biz kayron koldik (kayron kolmokdamiz)», «Biz xafa buldik», «Mazali murabbo», «Achchik piyoz», «Nordon limon», «Biz xursandchilik kilyapmiz», «kukirchok sinib koldi», «Onam keldi» va boshkalar kabi. Bu xolatlar bolalar bilan asta-sekin tayyorlanadi. Boshida alokida yuz muskullarining xarakati mashk kilinadi, keyin kuvonch, xafalik, alam, shodlik kabi murakkab xissiyotlarni aks ettiruvchi muskullar majmuaga birlashtiriladi. Kurgazmali materialdan foydalanish foydali: yuzlarida turli xissiyotlar aks etuvchi odamlar tasvirlangan suratlar. Bolalar oldin pedagogning suziga xarab mos suratni topadilar (“Jakli chikkan odamning yuzini kursat”), ularni kuzdan kechiradilar, keyin oyna oldida utirib uzlarining yuzlarida u yoki bu chekraning ifodasini beradilar. Pedagog bolalarda zarur bulgan tasavvurlarni paydo kilishga undab passiv xarakatlar bilan xam, OFzaki tushuntirishlar bilan xam yordam beradi (barmoklari bilan bolaning lablarini kulish uchun ikki tomonga ochadi yoki bolaning kovokini solishga yordam berish uchun koshlarini kanshariga (burunning ikki kuz urtasidagi yukori kismi) surib kuyadi va boshkalar).

Yuzga kerakli ifodani berish makoratini mustaxkamlash uchun mashFulotlarga kushiklarni, dramatik uyinlarni saknalashtirish, etyudlarni kizikib uynash utkaziladi.

Logoritmika mashFulotlarida dikkat-e’tiborni rivojlantirish bir nechta yunalishda amalga oshiriladi: a) maxsus rakbat; kurish va eshitish ta’sir etuvchilariga tez va anik ta’sirlanish; v) kurish, eshitish va va motor xotirasini mustaxkamlash; g) fikrni tuplash kobiliyati orkali iroda doirasini rivojlantirish.

Logoritmik vositalardan birinchi galda musikani tinglash uchun foydalaniladi. Bolalar stulchalarda utirib turli mazmun, temp va xarakterdagi musika parchalarini eshitadilar, masalan, M.Musorgskiyning “Gopak”i,

B. Motsartning “Alla”sini. Pedagog bolalar bilan suxbatlashadi: “Bu musikani eshitayotganingda sen nima kilging keladi” (“Gopak”) - “Aylanishni. xarsak chalishni”. Xuddi shu savol V.Motsartning musikasiga xam beriladi. Tinglash uchun E.Grigning “kushcha”sini va P.Chaykovskiyning “Yokoch soldatchalar marsh”ini; P.Chaykovskiyning “Toychok uyini” va A.Lyadovning “Kichkina vals”ini; belorus raksi “Bulba”ni va R.Shumanning “Marshini”; P.Chaykovskiyning “Xuelkunchik” baletidan “Gullar valsi”ni va V.Kosenkoning “Petrushka”sini; ukrain kalk kuyi “Kolo”ni va V.Rebikovning “Ayiklar”ini;

C. Raxmaninovning “Italyancha polka”sini va V.Kosenkoning “Yomkircha”sini berish mumkin. Pedagog musika tinglashni kurgazmali kurollardan foydalanib OFzaki tushuntirishlar bilan olib boradi. Rasmning, uyinchokning, kullanmaning; musikaning kandaydir xarakterli xususiyatini ta’kidlashga yunaltirilgan musikiy xamda adabiy iboralar foydali. Uyinchoklar bolalar bilan “xarakatlanadilar”, “gaplashadilar”, kichkinagina teatrlashgan tomoshalar kosil buladi, shu jarayondagina bolalar musika eshitadilar. Kitobdagi rasmlar, tabiat suratlari tasvirlangan estamplar, odamlarning mexnati, jamiyatdagi vokealar, raks tushayotgan va marsh kilayotgan bolalar, yugurayotgan bola va sekin yurayotgan odam tasvirlangan katta bulmagan kartochkalardan xam foydalaniladi. Musikani tinglar ekan, bolalar uz tasavvuriga mos kartochkani kursatadilar. Dikkat-e’tiborni rivojlantirish uchun muskul-xarakatli sezishdan

foydalanish mumkin. kuvnok yoki okista xarakterdagi musikani tinglab, bolalar tayokchalar, bayrokchalar, kubchalar bilan xarakatlar keltirib chixaradilar. Asarning iboralarini, yukori, past, urta registrdagi kismlarini, ritmik xususiyatlarini farklash uchun turli xarakatli elementlardan foydalaniladi: takillatish, xarsak chalish, kulni kutarish va tushirish.

Dikkat-e'tiborning turli parametrlarini rivojlantirish uchun, musika tinglashdan tashxari, maxsus uyin va mashklar beriladi.

"Landovur" (musika jurligida)

Bolalar bir birlarini kullarini ushlab aylana buylab yuradilar. Pedagogning signaliga tuxtaydilar, turt marta xarsak uradilar, aylanadilar va xarakatni davom ettiradilar. Agar bir nechta signallar berilsa, unda xar kaysi signaldan keyin yunalish almashadi. Vazifani bajara olmaganlar uyindan chikadilar.

"Bayrokcha"

Bolalar musika ostida bir yunalishda yuradilar. Kutarilgan bayrokchani kurib aylanadilar, ikkita oyoklarida turt marta sakrab-sakrab irkishlaydilar va yurishni boshka yunalishda davom ettiradilar.

Kanon (S.Maykapar, "Kichik p'esa")

Kanon - tuxtamasdan davom etadigan xarakat, lekin navbat bilan, ya'ni xar bir taktda bir bola ung tomondan xarakat kiladi, keyin boshkasi, uchinchisi va boshkalar.

Bolalar kullarini oldinda turganning yelkasiga kuyib saf tortib turadilar. Birinchi taktda safning boshida turgan kulini yukoriga kutaradi, keyingi taktda orkada turgan kulini kutaradi va boshkalar, birinchi kul kutarilganidan keyin boshkasi xam kutariladi, undan sung shu tarzda tushiriladi.

Dikkat-e'tiborli mashklar (S.Prokofev, "Marsh")

Bolalar aylana buylab marsh kilib kadam tashlaydilar. Pedagog signal beradi: "kuyonchalar"- bolalar sakraydilar, "kiskichbakalar"- orkasiga yuradilar, "kushlar"- kullarini yonlariga yoyib yuguradilar, "laylak"- bir oyokda tuxtaydi.

Bolalar birinchi, ikkinchi, uchinchilarga muljallanadilar va kuyidagi xarakatlarni bajaradilar: birinchilari aylana buylab ungga yuradilar, ikkinchisi - chapga, uchinchisi joylarida turib xarsak chaladailar. Keyin raxamlarini almashtiradilar.

Nutkda prosodik komponentlarni faollashtirish uchun dastavval kuylashdan foydalaniladi. Duduklanishdagi usha ukitish metodikasi.

"Jonli gamma", "Sirena" kabi maxsus mashklar utkaziladi.

"Jonli gamma"

Sakkizta bola "jonli gamma" deb e'lon kilinadi. Klaviaturadagi kabi chapdan ungga, ishtirokchilar bittadan tovush oladilar. Pedagog xuddi bu "jonli gamma"da kichkina oxanglarda uynayotgandek, kullarini kuloch otib xar bir bolaning chikishini kursatib beradi.

"Sirena"

Bu mashk tovushning balandligi bilan "kalkumning xolati" alokasini ishlab chikishga yordam beradi. Falokat yuz bergan joyga yeldek uchib borayotgan tez yordam mashinasini tasavvur kilish kerak. Bu esadigan tovush okista gokida yukoriga "chikadi" yoki xuddi shunday okista pastga tushadi. [«m»] tovushini past notada ozgina ochilgan jak va yumilgan lablarda talaffuz kila turib, xuddi sirenadek birdaniga jakni ochib va lablarni yumilgan xolatda ushlab asta-sekin, okista ancha yukori notalarga olib ketish kerak.

Sungra xuddi sirenadek [«m»] tovushi asta- sekin pastga tushadi va jaklar yakinlashadi. Bunda uni lablar bilan makkam ushlash, yukoriga xarakatlanganda jakni ochishga va pastga xarakatlanganda yakinlashtirishga ulgurish muxim. Sirenaga taklid kilish kuy bilan yaxshi boklanadi. Oldin ikkita pastki, xuddi nutkdagi kabi [«mm»] tovushi xirgoyi kilinadi, kattik yumilgan lablar bilan yengil ochilgan jaklarda ishlab chikiladi va "m shakli"ni kengaytirib ancha baland tovushga "sirena" bulib utkaziladi. Yukori notada tuxtab kolgan "sirena" tovushi bulib yana birinchi tovushga tushadi, bunda jaklarni ozgina yakinlashtirish kerak buladi. Sungra pauza va nafas olish, "sirena" keyingi notadan ketadi.

"Urmon ichida" (P.Kaganova suzi, B.Kravchenko musikasi)

kushik aytilishiga xarab bolalar personajlarni tasvirlab beradilar va ularning xarakatlarini bajaradilar. xar bir personaj uzining ovozi bilan belgilanadi.

Dizartriyali bolalarda ovoz funksiyalarini me'yorlashtirish uchun artikulyatsion, nafas olish mashklari va bosh, buyin muskullari uchun xarakatlar utkazish zarur. Masalan: "Fil boshini chaykatadi, aklli fil. U filga uz ta'zimini junatadi". Pedagogning ta'sirli gaplari va kuy ostida bolalar boshlarini chap yelkalariga engashtiradilar, kutaradilar, ung yelkalariga engashtiradilar, kutaradilar, boshlarini oldinga, kukraklariga engashtiradilar, kutaradilar.

Birinchi davrda xarakat kunikmalarining asta-sekin shakllanishiga e'tibor xaratish muxim. Oldin bolalar uning dinamikasida xarakatlar obrazinining yaxlitligini kabul kilishlari uchun pedagog uzi kayajon bilan kerakli tempda xarakatlarni boshidan oxirigacha bajaradi. Keyin bulib tashlangan xarakatlar ancha sekin tempda xarakatlarni tashkil etadigan xamma elementlarni tushuntirgan kolda kursatiladi. Bundan keyin bolalar pedagogning kursatmalarini eshitib uzlari xarakatlarni ishlab chikadilar. U bolalarning e'tiborini ular bajarayotgan xarakatlarning tugriligiga xaratadi va ularni rakbatlantiradi. Sekin-asta musika xamrokligi kiritiladi, oldin pedagogning tushuntirishlari bilan, keyin bolalar mustakil musika ostida xarakatlarni bajaradilar.

4.4. Artikulyatsion apparatni, umumiy xarakat kunikmalarini, eshitish-talaffuz kilish differensiyalarini rivojlantirish

Logopedik ritmikaning ikinchi davrida artikulyatsion apparatni, umumiy xarakat kunikmalarini, nozik eshitish-talaffuz kilish differensiyalarini rivojlantirish uchun foydalaniladi.

Nutksiz uyinlar: xayron kolish, xafa bulish, kurkuvni kursatish.

Nutkli uyinlar

"Ayikchani silab kuy"

Ayikcha baland kubning ustida turibdi. Tarbiyachi yoki pedagog keng uzun doskani kubning yonida turgan gimanastika urindikining ustiga kuyadi. Bu "tepalik". Bolalar tepalikning yonida: "Bizning kup bolajonlar ayikchaning oldiga tepalikdan utib boradilar", deb galma-galdan "tepalik"ka chikib undan yugurib tushadilar (musika turli tempda), ayikchani silab kuyib stulchalariga utiradilar. Pedagogning signaliga xamma ayik yoniga keladi va "Biz ayikning yoniga yugurib boramiz, kaykirib yuborsa kochamiz" deydi. Bolalarda bittasi "Rrr" deb signal beradi, bolalar xar tomonga kochadilar. Yangi vazifa ayikchaning oldiga u "eshitib kolmasligi" uchun juda sekin borish.

"Poezd"

Bolalar xarakat kilayotgan poezdni tasvirlaydilar. kullari tirsaklarida bukilgan,

kisilgan mushtlari bilan turtta aylana xarakat kiladilar - kildiraklar xarakatini tasvirlab oldinga, pastga, salgina orkaga, salgina yukoriga, oldinga, pastga, orkaga va boshkalar. kulning xar bir aylana xarakati birinchi tovushda ozgina aktsent bilan [«ch»] tovushi davom etadi:

Poezd xarakati ritmiga taklid kilib, birinchilarini aktsent bilan chk tovushini uchtalab bir gurukga birlashtirish:

Oyoklarini poldan kutarmasdan bolalar oyoklarining tumshukida mayda kadamlar bilan xarakat kiladilar. xar bir kadam bitta “chk” yoki bitta “ch” ga mos keladi.

a) kadam kadam kadam kadam va ikkinchi marta xam ushanday;

b) kadam kadam kadam kadam kadam kadam kadam kadam

Oyoklar xarakati kerakli tempda kayta ishlanganida, mashki yaxshi kullar xarakati xam kushiladi:

a) kullar bilan aylana kullar bilan aylana;

b) kullar bilan aylana - takrorlanadi.

kadam kadam kadam kadam kadam kadam

Umumiy xarakatlarni rivojlantirish uchun ustki kul-oyoklar, panja, barmoklar uchun; pastki kul-oyoklar uchun; tayokcha, koptok bilan xarshilikni yengib chikish mashklarlari; gavda uchun mashklar kabi xarakatli uyinlar tavsiya etiladi. Musika ostida polda doskachalar kurinishidagi tusiklar izidan; chizilgan yul buyicha; oyok tumshukida, tovonida, butun tovonda yurish keng kullaniladi.

“Bayrokchani kurib koldik”

Bolalar aylana buylab yuradilar. Pedagog: “Olyaxon bayrokchani olib bolalarni aylana buylab boshlab yur, bizning bayrokni baland kutar, uzing tuFri kadam tashla”. Bola bayrokcha bilan safni aylana buylab oyoklarini uchida olib boradi va boshkalar. Yurishning almashishi musikaning almashishiga boklik. Pedagog bayrokcha bilan chiroyli, bukchaymasdan, boshni kutarib yurishni ta’kidlaydi.

“Kurbakalar”

Urtada aylana shaklida arkon yotadi yoki polda aylana kilib bur bilan chizilgan. Bolalarning bir guruki aylana atrofida turadi, boshka guruk utiradi. Pedagog va utirgan bolalar: “Mana kurbakalar yul yuzida oyoklarini chuzib sakraydilar. Kva-kva-kva-kva-kva! Oyoklarini chuzib sakraydilar” deydilar. Aylana buylab turgan bolalar “kurbaka”ni tasvirlab sakraydilar. She’rning tugashi bilan stulda utirgan bolalar chapak chaladilar (“kurbakalar”ni kurkitadilar), ular “botkokka” sakraydilar - chizik ustidan sakrab chukkayib utiradilar va “Kva-kva” deydilar.

Eshitish-talaffuz kilish differentsiatsiyasini rivojlantirish uchun kontrast (xarama-xarshi) tovushlarni boklash muxim, masalan muayyan musikali obrazlar bilan s-sh: [s] - yugurayotgan suv, tomchi (va tomchining musikiy obrazi), [sh] - pufakcha yorildi yoki ilon vishillayapti (va yana musikiy obraz). Boshka tovushlar bilan xam xuddi shunday: [z] - chivin zinkillayapti, [j] - kunkiz kunkillayapti, [ts] - kuyoncha taraklatyapti, [ch] - chumchuk chirillayapti. Bolalar kabul kilgan musikiy obrazlariga xarab xarakatlarida personajni tasvirlaydilar. xarakatlar musikaga taklidan xamrox buladi. Bir guruk bolalar musika ostida uchayotgan kunkizni tasvirlaydilar va kunkillaydilar: boshka guruk: - chivinni va Z-z-z deb zinkillaydi.

Uchinchi davr. Bu davrda logopedik ish dizartriyada azob chekayotgan bolalar bilan

logopedik ritmika vositalari, nutk kunikmalarini mustaxkamlash, xarakat kobiliyatlarini va jamoaviy uzaro munosabatlarni, jamoada mulokot makorati bilan amalga oshiriladi. Shu maksadda kushik aytish bilan uyinlar, koida bilan xarakatli uyinlar (syujetsiz, syujetli, sport uyinlari elementi bilan), dramatik uyinlar utkaziladi.

“Aylana ketidan”

Bolalar uzun arkonni ushlaydilar, arkonning oxiri yetaklovchida. U bolalarni yetaklaydi va: “Bir birini ketidan, aylana ketidan, biz kadam ba kadam yuramiz” deydilar. Signalga xamma tuxtaydi (musika tuxtaydi), aylanaga yuzlarini kilib ugiriladilar va: “Joyingda tuxta, xammamiz akillik bilan mana bunday kilamiz” deydilar. Pedagog (navbatchi, yetaklovchi) xoklagan xarakatini kursatadi, masalan, kularini arkon bilan yukoriga kutaradi va unga xaraydi. Bolalar takrorlaydilar. Musika yangraydi, bolalar: “Bir birini ketidan...” deb yuradilar va boshkalar. Tuxtaganlaridan keyin pedagog yangi xarakatni kursatadi, tana oldinga egiladi va tekislanadi; yoki oyokni tizzada egib arkongacha kutarish; yoki oyokni oldinga chixarib chukka tushish va boshkalar. xar bir mashk 3 martadan 6 martagacha takrorlanadi. Bir uyinda 5-6 ta turli xarakatlar kilishga yul kuyiladi.

“Arilar va ayik”

Bolalar stulchalarda utiradilar va arilarga taklid kilib kinkillaydilar, shu paytda “ayik” bekinadi. Pedagog signal beradi: “Arilar ayikning orkasidan” deydi. Bolalar utlok buylab “guldan” “gulga” kunib “uchadilar”. Shu paytda “ayik” turt oyoklab chipta kop-stulcha yoniga keladi va kaykiradi: “Rr” Pedagog: “Ayik pasekada” deydi. “Arilar” uchadilar va kinkillaydilar: “Jjj”, “ayik” bulsa turt oyoklab uzining “daraxt”-stulchasiga tomon kochadi, “arilar” stulchalarga utiradilar. Kim “ayik”ka tegib ketsa, usha “ayik” buladi. Uyin takrorlanadi. Pedagognig signalidan tashxari “ayik” va “arilar” obrazlari musika jurligida xam yaratiladi.

Nutk xarakati va umumiy xarakat buzilishining xarakteriga xarab musikiy- ritmik material tanlash zarur. Logoritmik mashFulotlar uchun buzilishning uxshashligiga xarab bolalar gurukini tuldirish maksadga muvofik. Shunday kilib parez kurinishi bor kupol, moslashmagan bolalar bir gurukga olinadi. Bunday bolalar bilan musika jurligidagi mashFulotlar ritmik, xarakatlarni rakbatlantiradigan bulishi kerak (marsh, polka, galop, musikali asarlar kiska, lekin ritmik iboralari anik ifodalangan bulishi lozim). Giperkinezali, tikli, mioklonusli bolalar uchun okista, tinch rasmli, xarakat ibora bilan ta’kidlanadigan; kushiklar albatta ritmik nakorat va kushik okista boshlanadigan musikiy asarlar tanlab olish kerak. Spastik kurinishdagi bolalar uchun kuyli, xotirjam, bushashtirishga mos bulgan musika tanlab olinadi (vals, alla; tabiat kodisalarini tasvirlovchi musika: suvning shildirashi, shamolning barglardagi shovkini, yomkirning shovkini va boshkalar).

Ovozida buzilishi bulgan bolalar va kattalar bilan musikiy-ritmik mashFulotlar

Tibbiy-logopedik ta’sirlar majmui logoritmik mashFulotlarga: 1) ovozni tarbiyalashga: uning balandligi, kuchi, tembri, diapazonini; 2) nafas olishni rivojlantirishga: nafas olishning chukurligi, nutkiy nafas chixarishning davomiyligiga; 3) artikulyator apparatining rivojlanishiga imkon beradi. Ovoz buzilishiing terapiya majmui Dori-darmonli, fizioterapiyali davolanish va ortofonik mashklarni uz ichiga oladi. Ortofoniya - artikulyatorli, nafas olish va ovozli mashklar bilan ovoz funksiyalari buzilishini davolashning maxsus usuli. Ortofonik davolashning maksadi - kikildokning

ishida, nafas va artikulyatsiya funksiyalarida avtomatik buzilishni tiklash. Ovoz buzilishining muxim negizi logopedik, logoritmik va davolash ishining izchilligi, ovozni tiklashning xamma boskichlarida funksional terapiyani utkazish xisoblanadi. Shuning uchun nafasni, artikulyatsion motorikani va logoritmik mashFulotlarda ovozni rivojlantirish ma’lum ma’noda kompleks ishning samaradorligini ta’minlaydi.

Artikulyatsion apparatni rivojlantirish uchun lab, til, pastki jak, yumshok tanglay uchun mashklar utkaziladi. Mashklar ritmik, sanok ostida, musika jurligida bajariladi. Didaktik uyinlar xam taklif kilinadi: “kuvnok tilcha”, “Mazali murabbo”, “Tishlarni tozalaymiz”, “Mushkucha belini bukyapti” (ochik OFiz bilan tilning beli kutariladi), “Tebrangich”, “Biz kanday kulamiz”, “Kema guvillaydi” va bshkalar.

Kattalar bilan mashFulotlarda artikulyatsion apparatni mashk kilishda mustakillik darajasi oshiriladi va vazifaning turi murakkablashadi.

“Uylab topinglar va kursatinglar”

Shukullanayotganlar ikki kator bulib bir birlariga xarama-xarsh turadilar va safda tartib bilan sanaladilar. Pedagog istagan raxamini aytadi. Kimda shu raxam bulsa, u safdan chikadi va lab (til) uchun uchta xar xil xarakatni kursatadi. Sungra boshka safdagi shukullanayotgan chakiriladi va oldingisiga uxshamagan uchta yangi mashkni kursatadi. Agar mashklardan biri oldin bulgan bulsa, unda jamoaga bitta jarima ochkosi xisoblanadi. Musobaka 5-6 minut davom etadi. Natija jarima ochkolarining jamiga xarab yakunlanadi.

Tananing turli kismlari xarakati bilan artikulyatorli xolatni birga olib borish uchun vazifalar taklif kilish mumkin: lablarni yumaloklash va kullar bilan chambarakni kursatish; labni “naycha” kilib oldinga chuzish va yelka darajasida oldinga chuzilgan kullarni birga boklash; OFizni keng ochish va kullarni imo-ishora bilan ochish: ung kul - yukoriga, chap kul pastga - orkaga olingan va boshkalar. Vazifaga mashk kiluvchilar urtasida musobaka elementlari kiritiladi.

Kursatilgan mashklarga ovoz va nafasni nazorat kilish kushiladi: kullar yon tomonga ajratib kuyiladi (nafas olish), oldinga tarang tortilgan lablar bilan bir vaktning uzida [u] tovushini talaffuz kilib yelka darajasida kaftlarni birlashtirgunga kadar kukrak oldida sekin birlashtiriladi; kullarni yukoriga kutarib oyok uchida kutariladi (nafas chixarish), kullarni yon tomonga tushirib asta-sekin chukka tushiladi, uzun: “O-o-ox” deyiladi va boshkalar. Bunday mashklar nafas olishni rivojlantirish uchun foydali.

Nafas uch palladan tashkil topgan: nafas chixarish, pauza, nafas olish. Mashklar paytida uzun ravon nafas chixarishga urganish kerak. Nafas chixarish ixtiyorsiz uni boshxarish kerak emas. Ikkinchi palla muxim - pauza. U kachon va kancha nafas olish kerakligini aytib turadi. Ye.A.Lukyanova “nafas olish” suzini shartli termin “nafasning kaytishi” suzi bilan almashtirishni taklif kiladi. Bunda nafasning uch pallasi shunday belgilanadi: nafas chixarish, pauza (kutish), “nafasning kaytishi”. “Nafasning kaytishi” albatta burundan bulishi kerak. OFizdan nafas olish nokulay va organizmga kam kislorod beradi.

Uch pallali tuFri nafasni ishlab chikish uchun uchta yunalishda ishlash kerak: 1) charchokni oladigan nafas usullarini uzlashtirish; 2) maxsus mashklar bilan nafas muskullarini rivojlantirish; 3) xarakatda okilona nafas usullarini kullash.

Shu tizim buyicha nafasning rivojlanishi nutkda, kushikda va xarakatda kuriladi. MashFulotlarda bukinlarni sekin almashinuvi, undoshlarning kushilishi, tez diktsiyali mashklar, matnni talaffuz kilishda undoshlarni tuxtatib turadigan mashklar utkaziladi.

Nafasning rivojlanishi kushik kuylashda vokal mashklari va ashulalarining ijro etilishi xisobiga sodir buladi. Yana bularga xarakatlar kushiladi: klassik raks elementlari, nutkli va ashulali mashklar bilan gimnastik va ritmik xamoxanglik.

Uch pallali nafasni egallash utirgan xolatdagi mashklardan boshlanadi: tuFri utirish, yelkalar rostlangan, kullar tizzaga erkin kuyilgan. Bu xolatda tarang tortilish bulishi kerak, lekin ortikcha zur berish emas. Birinchi palla keldi - nafas chixarish: lablar oldinga chuzilgan, kattik sikilgan lablar orkali [“p”] tovushi talaffuz kilinadi, sung “fff” tovushiga kavo chixariladi. Nafas chixarganda yelka va kukrak keskin tushishi kerak emas. Nafas chixarilganidan keyin ikkinchi palla boshlanadi - pauza - “nafasning kaytishi” ni kutish. Pedagog: “kech narsani kushmasdan kavoni burundan ichkariga kiritamiz va yana “pff” orkali “shamni puflaymiz” deydi. Nafasning kaytishini yana kutamiz”. Nafas chixarish - “pfff” , pauza, nafasning kaytishi. Bu birinchi mashk utirgan, turgan va yotgan xolatda bajariladi. Odam yotgan xolatda tuFrirok nafas oladi, u pauzani yaxshi kis kiladi. Nafas chixarishni tamomlashda uning tekisligini uzgartirmasdan nafasning oxirini kaytarib berish mumkin emas. Uch pallali nafas olishni oz-ozdan mashk kilish kerak, kupincha: kuniga 8-10 marta, utirgan, turgan, yotgan xolatlarda ketma-ket 2-3 marta nafas chixarish. Undosh tovushlarda nafas chixarish s tovushining 2-3-mashFulotlarida mashk kilinadi. Oldin “pff” ga nafas chixariladi, pauzani ushlab turiladi va “nafasning kaytishini” kutiladi, sungra nafas chixarilganidan, pauzadan, “nafasning kaytishidan” keyin davomli “sss” (“sh”, “f”, “x”) talaffuz kilinadi. Mashk 2-3 marta takrorlanadi: “pf-sss”-pauza, nafasning kaytishi; “sss” - pauza, nafasnning kaytishi; “pf” (dam olish). Keyin nafas chixarishni mashk kilish sxema buyicha ovozning past oxanglarida [«j»], [«z»] tovushlarida davom etadi. Mashkni bajarishda korin pressi muskullarini ozgina tarang xolatda ushlash foydali (“rostlanib” turganday), shunda nafas chixarishda diafragma kuprok tushirilgan xolatda turadi va ancha sekinlashgan nafas chixarish kosil buladi, uning rivojlanishiga yordam beradigan nafas muskullari taranglashib koladi. Nafas chixarishni mashk kilish [«r»] tovushida usha sxema buyicha davom etadi: “pf” kushuv “rostlan”; “rrr” - pauza - nafasning kaytishi; “rrr” - pauza- nafasning kaytishi.

Unli tovushlarda uzun nafas chixarishni rivojlantirish uchun kikildok va yumshok tanglayning xarakatchanligini mashk kilish zarur. Kutarilgan yumshok tanglay va tushirilgan kikildokda esnak xolatini “esnakning xolati” deb atash kabul kilingan. Agarda esnash katta boshlansa va OFizni yumib esnokni tuxtatilsa bu xolat paydo buladi. Yumshok tanglay kuch bilan kutariladi, kikildok esa pastga tushadi. Bu xolatda lablar kattik yumiladi, markazga yikiladi va yikilgan kattik kisilgan lablarda [“m”] tovushi jaranglaydi. Bunda tovush kukrakda aks sado beradi. Bemor “esnakning xolati”ni nafas chixarishda [“m”] tovushini uzlashtirib olganidan keyin esnak xolatini keng talab kiladigan [“u”] tovushidan boshlab unli tovushlarda nafasni kayta ishlashga kirishishi mumkin. Sxema: “pf” - (nafas kaytishida “m” shakli) ; “m-uu” - pauza - nafasning kaytishi (“m” shakli); “m-uu” - pauza - nafasning kaytishi; “pf” - dam olish. [“m”] tovushi [“o”] (“mo”),

‘ма”), [“е”] (“ме”), [“ў”] (“мў”), [“и”] (“ми”) унли товушлари билан бирга kushib olib boriladi. Keyin bir nafas chixarishda uchta bukin talaffuz kilinadi: “momemu” va “momamu”.

xarakat bilan “pfff” va sss da uzun nafas chixarishni mashk kilish bunday utkaziladi: tuFri turish, chuzilgan kullar bilan okista aylanalar kilish. Yunalish uzgartiriladi, aylana

pastdan yukoriga, yoki yukoridan pastga boshlanadi. Mashkni ikki-uch “pf” davomida takrorlanadi.

“Pf”, “sss” - kullar bilan okista aylanalar - pauza - nafasning kaytishi; “sss” - pauza - nafasning kaytishi.

Nafas chixarishning davomiyligin nazorat kilishga vokal mashklari yordam beradi. Oldin fakat re-bemol, re, mi-bemol notalarida [“r”] tovushini ashula kilib aytiladi. xamma vokal mashklar xuddi nutk mashklaridek “pf” dan boshlanadi. Keyin kuy bukinlarda aytiladi: re-bemol tonidan -“mu-i” gacha, re - “mu-i” dan, mi-bemol va mi - “mo-o” dan. Bukinlar bitta notada kuylanadi, keyin asta-sekin yarim notalarga kutariladi.

“Momemu” bukinlari bitta notada , boshkasida - “momamu”. Ritm nutkdagi kabi koladi: “mo” da - kichik tuxtash, “me” va “ma” tezrok aytiladi, “mu” xammasidan xam davomiy jaranglaydi. Nafas chixarishda “pf” da boshlash va tugatish kerak. Ovoz ravon va past bulishi kerak. Labning oldinga xarakatida “m” shakli buzilmasligi kerak. Shu uchta bukin ravon va okista jaranglashni boshlaganida turtta “mamemamu” aytib kuriladi. Xuddi nutk mashkidagi kabi “mo” va “mu” da tuxtash kilinadi, “me” va “ma” da tezrok xirgoyi kilinadi. Keyin xamma unlilar birlashtiriladi. “Pf” (“m” shaklini nafas kaytishiga tayyorlash), “mu-i-momema-mu” - pauza - nafasning kaytishi (“m” shaklini tayyorlash), “mu-i- momema-mu” va boshkalar. [“ch”] kiska undosh tovushini takrorlash nafasni juda yaxshi mashk kiladi. Oldin okista ritm chorak kilib olinadi:

“pf” - ch ch ch ch - pauza - nafasning kaytishi - ch ch ch ch.

Sungra tovush tez - guruklarda un oltita: “pf” -

ch ch ch ch ch ch ch ch - pauza - nafasning kaytishi - ch ch ch ch - va boshkalar.

Nafas chixarishni mashk kilish uchun “chk” tovushini birga kushib olib borish foydali. Oldin sekin tempda pf - chk chk chk chk - pauza - nafasning kaytishi - chk chk chk chk. Sungra temp tezlashadi, “chk” tovushi guruklarga uchtadan bulib birlashtiriladi:

pf - chkchkchk chkchkchk chkchkchk - pauza - nafasning kaytishi - chk chk chk - va boshkalar.

Birinchi bulaklar sekingina ta’kidlanadi. Nafas chixarishni tejashning asosiy kursatkichi jaranglashning ravonligi va uning erkinligi xisoblanadi. Tovush chiziklarining uzunligi nafas muskullarining rivojlanish darajasiga xarab kupayadi, birinchi mashFulotlardan esa ravonlikka erishishga xarakat kilish kerak emas.

Nafas chixarishn tejashda tovushlar paydo bulsa, eshituvchiga ular betuxtov chuzilayotgandek tuyuladi. Shu alomat bilan nutkda va kushik aytishda nafasni tuFri yetkazib berish tekshiriladi.

Diafragmaning tarang muskullarida davomiy nafas chixarishni egallagandan keyin nafas paytida tana muskullarini ozod kilishni urganish zarur. Odatdagi “esnak”ning yaxshi shaklida va “rostlan”ib turganda, komat tortilganda, “pf” dan keyin “mu” bukini talaffuz kilinadi; keyin nafasni oxirigacha sarflamasdan “mu” yumshok, kolsizlangan “x” tovushiga utkaziladi, shu vaktda tanani bushashtirish kerak. Bunda [«x»] tovushida tananing butun muskullari ozod kilinadi. Navbatdagi bukinning boshida yana “rostlan”ib turishga kaytiladi, [«x»] tovushiga esa yana bushashadi. Bukinlar, odatda [«m»] undoshi xamda [«z»] va [«j»] tovushlari kullanishi asosida kuriladi: «pf-mu-xxx» (“rostlan”, bushashish) - pauza - nafasning kaytishi. xamda mashklar bukinlar asosida kuriladi “ma-xxx”, “me-xxx”, “mk-xxx”, “ju-xxx,” “jo-xxx”, “ja-xxx”, “je-xxx”, “ji-xxx”, “zu-xxx”, “zo-xxx”, “za-xxx”, “ze-xxx”, “mk-xxx”. Bu mashklar uzun nafas chixarishni mashk kildiradi va muskullarni ozod kilishga urgatadi.

Jaranglashni nafas tayanchida xam tarbiyalash zarur. “Tayangan” va “tayanmagan” jaranglashlar turlicha. “Tayangan” jaranglashda ovozning tovushi juda zich va tuyingan, diafragma doirasida esa taranglik kis kilinadi. Demak, ovoz tovushi tuyingan bulsa, diafragma muskullari yikilgan, tovush “tayangan” buladi. Tovushning “tayanchiga” “rostlan” xolati - korin pressini tanlash yordam beradi.

Tovushlar kukrak rezonatorida butunlay bir xil aks sado berishi kerak. Birinchi turtta unli xarflar: [“u”],
[“o”], [“a”], [“e”] м” харфига кайта курилиш билан - “ммм” (“м”ни тушириб
darrov “m” .55 колдириш) - пауза - нафаснинг ммм”- (“м”ни тушириб
shaklida “бааа”- “ колдириш) - пауза - нафаснинг ммм”- (“м”ни тушириб
kuriladi va“беее”- “ колдириш) - пауза - нафаснинг ммм”- (“м”ни тушириб
unga “бууу”- с колдириш) - пауза - нафаснинг
osongina
utadi. Oxirgi “u” unli xarfi “ utadi: “pf”- “buuu kaytishi kaytishi kaytishi kaytishi - “pf”.

Ayniksa, “a”, “e” unli xarflari shaklini e’tibor bilan kuzatish kerak. Bir oy mashk kilinganidan keyin birinchi undoshni almashtirish kerak, masalan, tovushlarni uzgartirish “j” - “z”: “pf” - “jj” - “uu” - “mmm” - pauza - nafasning kaytishi - “jj” - “oo” - “mmm” va boshkalar; “pf” - “zz” - “uu” - “mmm” - pauza - nafasning kaytishi - “zz” - “oo” - “mmm” va boshkalar.

Diktsion mashklar. Diktsiya - bu nutkda va ashula aytishda talaffuz kilishning soflik darajasi. Diktsion mashklar ovoz funksiyasini me’yorlashtirish uchun kerak. Masalan, bir

nafas chixarishda bukinlar birikmasini juda anik gapirish: “ptaptepti” Birinchi bukinning unli tovushini ozgina chuzib talaffuz kilinadi: “ptaaaptepti”. Talaffuz kilishni sekin tempdan, asta-sekin tezlashtirib boshlanadi. Lab muskullari uchun kuyidagi mashkdar bajariladi: OFiz yumik, lablar iloji boricha markazga jips yikilgan va keyin shoshmasdan keng kulgu kilib chuziladi. Keyin - yana markazga va yana kulgu. Lablar bir dakika kam erkin kolishi kerak emas. xarakat bir necha marta galma-gal bajariladi: oldin ketma-ket 3-4 marta, sungra 5-6 martadan. Yaxshi diktsiyani va nafas tayanchini rivojlantirish uchun tez aytish mashklari beriladi: “Ot topota koput pul po polyu letit”. Matn past tonda, ovoz uncha baland emas, lekin xar bitta bukinga urgandek kiska kaysar va shafkatsiz talaffuz kilinadi. Tovush chuziluvchan sakrashi kerak. Buning uchun ung kul tirsagini egish, uni yonga tirash, musht kilish va chap kul kaftiga kiska uriladi, xuddi bu chuziluvchan rezina yostikchasi yoki prujinadek, bundan musht uz-uzidan sakrab tushadi. “Pf”, ot-to-po- ta-ko-put-pul-po-po-lyu-le-tit”. Temp juda vazmin, katto sekin bulishi kerak.

Vokal mashklar, ashula aytish xam okista nafas chixarishni ishlab chixarish uchun xizmat kiladi, lekin logopedik mashFulotlar bilan moslashishga rioya kilish zarur. Ashula aytish mashFulotlari kikilodok, ovoz burmalarining funksional kasalliklarini utkir davridan keyin, utkazilgan davolash ishlaridan sung boshlanadi. Masalan: 1) pedagog xuddi ashulani boshlash oldidan sozlangandek birinchi tovushni kuylaydi (uzokka chuzadi), bemorlar takrorlaydilar; 2) turli okandoshliklarda musikali ashulalarni ijro etish; 3) musikali ashulalarni ancha baland va past tovushlarda ijro etish; 4) ashula aytishda kanday aytishni, baland yoki past kursatuvchi kul xarakatlaridan (dirijyorlik elementlari) foydalanish; 5) musika jurligisiz ashula aytish. Bu mashklar anik vokal oxangning rivojiga yordam beradi. Ashula aytishni yaxshisi unlilardan [«a»] , [«o»], [«e»], [«i»] va ularning birgaligini birinchi oktavada “do” “re” atrofida va ikkinchi oktavada “do” (“do diez” - “re”) atrofida boshlanadi. Keyin uz ismini yoki ismi va otasining ismini ashula kilib aytish, dialogni kuylash: «Sening isming nimak - Mening ismim Anya» va boshkalar. Yoki: «Bugun ob-kavo kandayk» - «Bugun ob-kavo bulutli». Sungra past va yukori tonlardagi «au», «kuku» ovoziga taklid kilishni tayyorgarliksiz bajaradilar; masalan, urdak va urdakcha, koz va kozcha. Bolalar va kattalar urtasidagi dialoglar. Pedagog bemorlar bilan suzning oxirida undoshlarni anik ifodalab bukinlarni ashula kilib aytadi. Buning uchun burun tovushlari olinadi: «din-din», «bam- bam», «don-don», «bim-bom», «tili-tili-bom» va boshka birikmalar. Oxirgi sonor tovushi iloji boricha uzunrok chuziladi. Keyin ashula aytish uchun kiska iborali unli tovushlarga va jarangli undoshlarga boy kushik tanlab olinadi. Masalan, «Bayu-bayushki-bayu, mening Olenkam bayu» va shunga uxshagan alla kushiklari. Bemorlarning kizikishlarini xisobga olinadi, ular ashula aytish kunikmalariga ega bulganlaridan keyin korreksion ukitishning urtasi va oxirida yaxshi kurgan kushiklari aytiladi.

Jarroxlik aralashuvidan sung, papillomatoz, kikildokning stenozi okibatida ovozida organik buzilishlari bor bemorlarda ashula aytish vositalari bilan ovozni ektiyot bulib rivojlantirish kerak; diafragmal nafas tayanchini yaratishga, asta-sekinlik bilan ovozni tarbiyalashga e’tibor ajratiladi; ovoz kukrak bulimida jaranglashiga e’tibor xaratiladi (jaranglashni kul bilan nazorat kilinadi).

TuFri ovozni tarbiyalash buyicha mashgulotlarni oldin xarakatsiz, kanonlarni, ikki ovozli ashulalarni aytish, nutkli va ashula aytish mashklaridan boshlash tavsiya etiladi. Lekin vaktning katta kismi xarakat vaktidagi tovush ishiga bakishlanishi kerak buladi.

Ritmika yoki gimnastika kombinatsiyalari bilan raksli kushiklar va mashklar ijro etiladi. Bemorning yoshi kancha katta bulsa, xarakat bilan boklik shuncha kup mashklar taklif kilinadi, uning oldidagi vazifalar murakkablashaveradi, bu vazifalar esa tayyorgarlik kurish uchun kup vakt talab kiladi.

xarakat bilan tovushli mashk kilishni tekshirish fakat logoritmik mashFulotlarda emas, balki logopedik mashFulotlarda xam utkaziladi. Shukullanayotganlar uylab topgan kombinatsiyalarni logoped kuradi va uzining tuzatishlarini kiritadi, buning asosida bemorlar u yoki bu mashkni mustakil kayta ishlaydilar, keyin esa logoritmik mashgulotda uni yana bajaradilar. Shunday kilib logoped va logoritmist kasalning ovozini me’yorlashtirish ustidan olib borilgan ishda bir birini tuldiradi.

Nazorat savollari:

1. Dizartriyali va dislaliyali shaxslarda motorika buzilishining xususiyatlari kanday?
2. Dizartriyaning turli shakllarida xarakat buzilishlarini gapirib bering.
3. Toshvush talaffuz kilishning buzilishini korreksiyallashning tayyorlov davrida uyin va mashklarning axamiyati kanday
4. Dislaliya bilan okrigan bolalar uchun logoritmik mashFulotlarda foydalanilayotgan eshitish dikkatini, nutk eshitishini, fonematik idrokni, artikulyatsion motorikani va boshkalar rivojlanitiruvchi uyin va mashklarga misollar keltiring.
5. Rinolaliya bilan okrigan odamlarda logopedik ritmika mashFulotlarini utkazishning xususiyatlari kanday
6. Nazalizatsiyani oldini olish uchun logoritmik vositalarni aytib bering.
7. Dizartriyali bolalar bilan olib borilgan logopedik ishning xar bir boskichida logoritmik tarbiyaning vazifalarini aytib bering.
8. Dizartriyali bolalar uchun davolovchi gimnastika mashklaridan misollar keltiring.
9. Ovozi buzilgan odamlarda nafasni tarbiyalash ishlarining axamiyati kanday?
10. Undosh tovushlarda uch pallali nafas mashklariga misollar keltiring.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. Darslik. T.: Uzbekistan Faylasuflari milliy jamiyati, 2007.
2. Ayupova M.Yu., X.M.Pulatova. Logopedik ritmika. Darslik. T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2007.

KEYSLAR BANKI

1-keys:

- Ta'lim beruvchi vazifaning amalga oshirilishi xarakat malakasi va kunikmasining shakllanishiga, makon tasavvurlari va kobiliyati ixtiyoriy ravishda borlikda boshka odamlar va predmetlarga nisbatan siljish, epchillik, kuch, chidamlilik, bir xarakatdan boshkasiga utishni yoriting.

2-keys:

- Logopedik ritmikaning vositalari kuyidagilardir: turli yunalishdagi yurish va xarbiylarcha yurish; nafas, ovoz va artikulyatsiyani rivojlantirish uchun mashklar; muskullar tonusini boshkaruvchi mashklar; dikkatni faollashtiruvchi mashklar; xisobli mashklar;

3-keys:

- Logoritmik mashFulotlarda korreksion ta'lim va tarbiyada kurgazmali^ OFzaki va amaliy usullardan foydalaniladi. *Kurgaz.mali usullar* xissiy kabul kilish va xarakatli xis-tuYFuning yakkolligini ta'minlaydi. \ar bir usul vazifaning umumiyligi va uning yechimiga yagona yondoshuvni birlashtiruvchi turli-tuman yullarni yoriting.

4-keys:

- Musika kuzatuvisiz nutkiy mashklar; musikiy ulchov yoki metr tuygusini shakllantiruvchi mashklar; musikiy temp tuYFusini shakllantiruvchi mashklar; ritmik mashklar; kuylash; musikiy asboblarda uyin mashklari; nutkiy buzilishi bulgan odamlarning mustakil musikiy faoliyatlari; uyinli faoliyat, ijodiy tashabbuslarni rivojlantirish uchun mashklar; yakuniy mashklar

5-keys:

- MashFulotlar oldinga karatilgan tarzda utkaziladi, pedagog tanish bulgan mashklarni takomillashtirish uchun guruxlarga buladi va mustakil xarakat kilishni taklif etadi, ijodiy izlanishga raFbatlantirishni yoriting.

6-keys:

- Masalan, musika xarakterining uzgarishi bilan boglik ravishda mashklarni kanday uzgartirish, boshka koidalar bilan xarakatlanuvchan uyinlarni olib borish, uyinlar variantlarini tuzish, yangilarini uylab topish yullarini yoriting.

7-keys:

- V.M.Bexterev musikaning kichik yoshdagi bolalarni estetik, ma'naviy tarbiyalashdagi axamiyatini kursatdi. U kichik yoshda tarbiyaning muximligini ta'kidladi, chunki rivojlanayotgan shaxsning ilk kadamlari birmuncha kiyin va ayni damda birmuncha muximdir. Barvakt egallangan narsa kechrok egallanganlaridan mustaxkamrok ushlanadi.

Мустақил таълим мавзулари

Mustakil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Tinglovchi mustakil ishni muayyan modulni xususiyatlarini xisobga olgan xolda kuyidagi shakllardan foydalanib tayyorlashi tavsiya etiladi:

- me'yoriy xujjatlardan, ukuv va ilmiy adabiyotlardan foydalanish asosida modul mavzularini urganish;
- tarkatma materiallar buyicha ma'ruzalar kismini uzlashtirish;
- maxsus adabiyotlar buyicha modul mavzulari ustida ishlash;

-tinglovchining kasbiy faoliyati bilan boыik bulgan modul mavzularni chukur urganish.

Mustakil ta'lim mavzusi

1. Logopedik ritmikaning ob'ekti, predmeti va vazifalari. Musikali ritmik tarbiya tizimi. Musika va shaxsini xar tomonlama rivojlantirish
2. Logopedik ritmikaning vositalari
3. Duduklanishni bartaraf etishdagi kompleks psixologo-pedagogik ish tizimidagi va tibbiy tadbirlardagi logopedik ritmika
4. Fonetik-fonematik nutk nuksonini va ovoz buzilishlarini bartaraf etishdagi korreksion ish tizimida logopedik ritmika
5. Nafas olishni, ovoz artikulyatsiyasini rivojlantirish uchun mashklar. Mushaklar, xolatini boshkaruvchi va dikkat e'tiborni faollashtiruvchi mashklar.
6. Sanok mashklari, musikasiz suz mashklari. Ritmik mashFulotlar, ularning bajarilishini ifodalash, musikiy asboblarda oynash. Uyin faoliyatidagi mustakil mashklar.
7. Ijodiy tashabbuskorlikni rivojlantiruvchi mashklar. Nutk nuksoniga ega bolalar bilan logoritmik vositasilardagi mashklar.
8. Dizartrik bolalar uchun logoritmik va musikali ritmik vositalar. Bolalr va usmirlarda musika va shaxsni tarbiyalash.
9. Kichik yoshdagi bolalarga musikiy ritmik ta'sir xakida V.M.Bexterev va boshka musikashunoslar fikrlari.

GLOSSARIY

Uzbek tilida	Rus tilida	Ingliz tilida	Izox,
Logopediya	Logopediya	Logopedi a	Logopediya termini grekcha *logos* (suz, nutk), *peydeo* (tarbiyalayman, ukitaman) suzlardan tashkil topgan bulib, tarjimada tuFri «nutkni tarbiyalash» ma’nosini anglatadi.
Logopedik ritmika	Logopedik ritmika	Speech therapist rhythmics	Nutkida nuksoni bulgan bolalarda soglomlashtiruvchi vazifani x,al kilish natijasida suyak-muskul apparatlari mustakkamlanadi, nafas olish, motor, sensor funksiyalar rivojlanadi, muvozanat tuYFusi, tuFri kad-komat, kadam tashlash, chiroyli karakat tarbiyalanadi.
Musikiy tizim	Muzikalni y sistema	Musical chain	Balandlik buyicha muayan uzaro munosabatlarda bulgan tovushlar katoridan iborat
Ritm	Ritm	Rhythm	Uzaro boFlanib izchil kelgan tovushlar chuzimi
Nutk nuksonlari	Rechevoy defekt	Speech defects	Bu adabiy tilda kabul kilingan nutk normasidan biroz bulsa kam chetga chikish.
Nutk faoliyati	Rechevoy deyatelnost	Speech	Murakkab rukiy faoliyat. U rukiy jarayonlarning tarkib topishiga va bolaning umuman barkamol bulib usishiga kata ta’sir kursatadi.
Maxsus mashklar	Spes uprajneniya	Special exercises	Bu urinda biz nafas olishni rivojlantirish buyicha u yoki bu kurinishdagi, logopediya amaliyotida tez-tez kullaniladigan maxsus mashklarni bajarishni (paxtani puflash, rezina uyinchoklarni puflab shishirish) shart emas deb kisoblaymiz, chunki bunday nafas olishning barcha turlari nutkka alokador emas.
Nutk sistemasi	Rechevoy sistema	Speech system	Nutk sistemasining tuzilish komponenti (tovush tomoni, grammatik tuzilishi, luFat zonasi), nutkning funksional jikatlari, nutkiy faoliyat turlarining (opaki va yozma) uzaro alokadorligi kisobga olinadi.
Nutk apparati	Rechevoy apparat	Office of the speech	Nutk tovushlarini kosil kilishda ishtirok etadigan nutk organlari tizimi
Rinolaliya	Rinolaliya	Rinolalia	Rinolaliya (grekcha suzdan olingan bulib, rkinos - burun, lalia - nutk) nutk apparatining anatomik va fiziologik kamchiliklari sababli ovoz tembri va tovushlar talaffuzidagi buzilishdir. Rinolaliyani urganish tarixi juda uzok va mashakkatli yulni bosib utdi. Muammoni urganishda vrachlar, psixologlar, defektologlar uzlarining katta kissalarini kushdilar.
Dizartriya	Dizartriya	Dizartria	Dizartriya - nutk apparati inervatsiyasining organik buzilishi sababli nutkning talaffuz tomonidan buzilishidir. Dizartriya termini grekcha suzdan olingan bulib, **dis** - bulak, artkon - biriktirish degan ma’noni bildiradi.

			Dizartriya-bu markazip xarakterdagi organik nutk buzilishi xisoblanadi. Dizartriyada nutk a’zolarining (yumshok tanglap, til, lablar) kam xarakatlanishi natijasida nutk tovushlari artikulyatsiyasi kipinlashadi, shu bilan birgalikda ovoz, nafas buzilishlari xamda nutkning sur’ati, ritmi va ifodaliligida uzgarishlar kuzatiladi. Dizartriyaning ogir formasida nutk butunlay tushunarsiz buladi. Bundap xol anartriya deb ataladi. Anartriya termini grekcha suzdan olingan bulib, a-yuk, artxon - biriktirish degan ma’noni bildiradi.
Duduklanish	Zaikaniya	Stammeri ng	Duduklanish - bu nutk apparati muskullarining tortishish natijasida nutkning sur’at-oxangining buzilishidir. Duduklanish muammosini nutk buzilishlari xakidagi ta’limotning rivojlanishi tarixida eng kadimiylaridan biri deb xisoblash mumkin. Uning moxiyatini turlicha talkin kilish fanning rivojlanishi va mualliflarning bunday nutk buzilishlariga kanday nuktai nazardan yondashganliklari va yondashayotganligi darajasi bilan boFlikdir.
Tilshunosli k	Lingvistika	Linguistic s	Nutk tillar birligining turli darajasi va ularning amal kilish koidalaridan foydalanishni xam nazarda tutadi. Ular xar xil buzilishlarda turlicha buzilishi mumkin. Bolaning til normalarini uzlashtirib olish konunlari va izchilligini bilish logopedik xulosalarni aniklashtirishga yordam beradi, logopedik ta’sir etish tizimlarini ishlab chikish uchun zarur buladi.
Bolalar kitobi	Detskaya literatura	Children' s literature	Shaxs va ta’limni rivojlantirish, bilimlarni tarkatishning eng muxim vositalardan biri bulgan nashr turi. Bolalar kitolari fakatgina ukish va bilim olish manbai bulibgina kolmay, balki bolaning estetik va psixologik tarbiyasida muxim urin tutuvchi manbadir.
Boshsarish faoliyati	Upravlen-cheskaya deyatelno st	Managem ent activity	Raxbarning pedagogik, normativ va psixologik asoslarda boshkarish karorlarini tayyorlash, kabul kilish va amalga oshirishga karatilgan maksadga muvofik xatti- xarakatlari majmui.
Gigiena	Gigiena	Hygiene	Yashash tarzi va mexnat sharoitining inson sooigiga ta’sirini urganadigan, kasalliklarni profilaktika kilish, soFlikni saklash va xayotni uzaytirish chora-tadbirlarini ishlab chikadigan kadimiy tibbiyot soxalaridan biri.
Didaktik uyinchoklar	Didaktiches-kie igrushki	Didactic toys	Bolalarning akliy va sensor rivojlanishi va ta’lim olishida xizmat kiladigan uyinchoklar turi. Bunday uyinchoklarga mozaikalar, stol ustida

			uynaladigan va bosma uyinlar, xalk uyinchoklari (matryoshkalar, piramidalar, rangli sharlar, xushtaklar, chillaklar) kiradi.
Yosh guru\i	Mladshaya gruppa	Primary group	Yosh belgisiga kura birlashtiriladigan kishilarning biron bir shartli katta guru\i. Yoshni davrlashtirishga muvofik MTMda bolalarning yoshiga kura ana’naviy ajratiladigan guru\lar: yasli yoshdagi bolalar guru\i, birinchi kichik yoshdagi bolalar guru\i, ikkinchi kichik yoshdagi bolalar guru\i, katta bolalar guru\i va maktabga tayyorlov guru\i.
Inklyuziv ta’lim	Inklyuzivnoe obrazovanie	Inclusive education	Bolalarni bir biridan ajratuvchi tusiklarni bartaraf etishga, ularning yoshi, jinsi, diniy va ijtimoiy kelib chikishi, jismoniy va akliy rivojlanishdan orkada kolishi va iktisodiy ta’minlanganlik darajasidan kat’iy nazar, umumta’lim jarayoniga tulik uYFunlashtirishga karatilgan davlat siyosati.
Iste’dod	Talant	Talent, gift	^obiliyatlar, iktidorlarning yukori darajada rivojlanganligi bulib, ijodiy faoliyat turlarida namoyon buladi.
Kasbiy faoliyat	Professio-nalnaya deyatelnost	Professio nal activity	Biron narsaning bajarilishining murakkab va me’yoriy ji\atdan belgilangan usuli. Me\nat sub’ekti faoliyatining sifat ji\atdan belgilanadigan shakli. Inson bajarayotgan faoliyatning murakkabligini tavsiflaydigan mezon.
Maktabgacha bolalik	Detskiy doshkolnыy period	Pre school period	Bolaning tuFilganidan to maktabga borguncha bulgan rivojlanish davri; bola organizmining jadal voyaga yetishi va ru\iyatining shakllanishi bilan belgilanadi.
Maktabgacha yosh	Doshkolnыy vozrast	Pre school age	Bolaning ru\iy rivojlanish boskichi. Bola rivojlanishining \ozirgi zamon milliy davrlashtirilishi buyicha 3 yoshdan 7 yoshgacha bulgan davri.
Maktabgacha yoshdagi bola kompetentli gi	Kompetensiya rebenka doshkolnogo vozrasta	Competen cy of a pre-school age child	Maktabgacha yoshdagi bola shaxsining asosiy xarakteristikasi. Kommunikativ, ijtimoiy, intellektual kompetentlikni \amda jismoniy rivojlanish borasidagi kompetentlikni uz ichiga oladi. Kommunikativ kompetentlik bolaning uz istaklari, niyatlarini nutkiy va nutkiy bulmagan (imo-ishora, mimik va pantomimik) vositalar yordamida erkin ifoda etishida namoyon buladi.
Maktabgacha ta’lim muassasa- lari	Doshkolnыe obrazovate-lnыe uchrejdeniya	Preschool education al establish ments	Turli yunalishdagi maktabgacha ta’lim dasturlarini amalga oshiradigan ta’lim muassasasi. Ularda 3 yoshdan 7 yoshgacha bulgan bolalarning tarbiyasi, ta’limi, parvarishi va soglomlashtirilishi ta’minlanadi. Yunalishiga kura maktabgacha ta’lim muassasasi kuyidagi turlarga bulinadi: umumiy tipdagi

			MTM, tarbiyalanuvchilarning jismoniy va ruxiy rivojlanishida nussonlari mavjud bolalar uchun muljallangan maxsus MTMlar va surunkali kasalliklar bilan ogrigan bolalar uchun sanatoriya tipdagi MTMlar.
Maktabgacha ta’lim muassasa-larning vazifalari	Zadachi doshkolnogo obrazovate-lnogo uchrejdeniya	Tasks of preschool education al establish ments	ushbu muassasalarning vazifalari: bolalar xayotining muxofazasini, ularning intellektual, jismoniy va shaxs sifatidagi rivojlanishini ta’minlash uchun uning oilasi bilan alosa urnatish.
Maktabgacha ta’lim muassasasi-ning moddiy-texnika bazasi	Materialno-texnicheskaya baza doshkol-nogo obrazovate-lnogo uchrejdeniya	Material and technical basa of preschool education al establish ments	Muassasa balansida turgan asosiy vositalar majmui (bino, xovli, sushimcha surilmalar, kommunikatsiya, yumshos va sattis jixozlar).
Maktabgacha ta’lim muassasasi-ning rivojla-nish konsepsiya- si	Konsepsiya razvitiya obrazovate-lnogo uchrejdeniya	Conceptio n of education al establish ment	Maktabgacha ta’lim muassasasining kelgusidagi rivojini belgilab beradigan bosh Foya; innovatsion jarayonlar natijasida uning yangilanishiga saratilgan chora tadbirlar majmuini amalga oshirishning yetakchi tamoyili.
Milliy ana’nalar	Natsionalnыe traditsii	National traditions	Millat xayotining turli soxalarida namoyon buladigan tushunchalar, belgilar, xususiyatlar, sadriyatlar, faoliyat turlari, odatlar va xislatlarning avloddan avlodga utishi xamda meros bulib solishini ifodalovchi tushuncha.
Nodavlat notijorat tashkilot	Negosudars-tvennaya nekommer-cheskaya organizatsiya	Nongover nmental noncomm ercial organizati on	Jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan ixtiyoriylik asosida tashkil etilgan, daromad olishni uz faoliyatining asosiy massadi silib olmagan xamda olingan daromadlarni uz satnashchilari urtasida tassimlaydigan uzini uzi boshsarish tashkiloti.
Oilaviy muxit	Semeynaya obstanovka	Family environm ent	Oilaviy munosabatlar, tarbiyaviy jarayonlar kechadigan ijtimoiy- ma’naviy, axlotsiy muxitni ifodalovchi tushuncha. \ar saysi millatning uziga xos ma’naviyati, dunyo sarashi, tasavvur va e’tisodini shakllantirish xamda yuksaltirishda oilaning urni va ta’siri besiyosdir. Inson salbi va ongidagi eng sof, pokiza tuYFular, ilk xayotiy tushuncha va tasavvurlar, eng avvalo oila baFrida shakllanadi.
Oliy ta’lim	Vысshee obrazovanie	Higher education	Turli oliy dargoxlarda oliy malakali mutaxasislar tayyorlash oliy usuv yurtlari

			tomonidan xalk xujaligi, fan va madaniyatning turli soxalari buyicha oliy malakali mutaxasis bulishni istagan, urta maxsus yoki kasb xunar ta’limini olgan x,amda tegishli talablarni bajargan kishilarga ilmiy nazariy bilim berish xamda muayyan kunikmalarni shakllantirish yuli bilan amalga oshiriladi.
Tarbiyala- nuvchilar	Vospitan niki	Pupil	Maktabgacha tarbiya muassasalariga boradigan bolalar; mexribonlik uylari, ixtisoslashtirilgan maktab internatlarda tarbiyalanuvchi bolalar va usmirlar maktabdan tashkari muassasalarda shuFullanadigan bolalar.
Tarbiyachi	Vospitatel	Educator, teacher	Tarbiyani amalga oshiradigan , uzga kishi shaxsining x,ayot tarzi va rivojlanishi uchun mas’uliyatni uz zimmasiga olgan shaxs.
Ta’lim muassasasi- ni boshkarish	Rukovodstvo obrazovate- lnым uchrejdeniem	Managing the education al environm ent	Faoliyat subektlarining aloxida faoliyati bulib, u rejalashtirish , tashkillashtirish, boshkarish va nazorat kilish vositasida bolalar, pedagoglar, ota- onalar, xizmat kursatuvchixodimlarning xamkorlikdagi faoliyatining ta’limni takomillashtirish va ta’lim mussasasini rivojlantirish maksadlariga yunalganligini ta’minlaydi.
Ta’lim sifati	Kachestvo obrazovaniya	Quality of education	Ta’lim jarayoni va uning natijalarini tavsiflaydigan kategoriya, ta’lim jarayoni kanday bulishi kerak, kanday maksadlarga xizmat kilishi kerakligi tuFrisida jamiyatda tarkalgan tasavvurlarga kanchalik mosligini belgilaydi. Ta’lim sifati ta’lim oluvchilarning bilimlari, malaka va kunikmalari, atrof-olamga va bir birlariga nisbatan kadriy- emotsional munosabatlar normalari bilan ulchanadigan kursatkichlar tizimida ifodalanadi.
Farmon	Ukaz	Decree	Birkator mamlakatlarda davlat boshlitining normativ akti. Uzbekistonda Prezident farmoni.

ADABIYoTLAR RUYXATI

1. “2017-2021 yillarda Uzbekistan Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yunalishi buyicha Xdrakatlar strategiyasi” Uzbekistan Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.

2. “Maktabgacha ta’lim tizimi boshkaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari tuFrisida”. Uzbekistan Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrdagi PF-5198-sonli Farmoni.

3. “2017-2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari tuFrisida”. Uzbekistan Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrdagi P^-2707-sonli Kdrori.

4. “Maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish chora- tadbirlari tugrisida” Uzbekistan Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentyabrdagi P^-3261-sonli Kdrori.

5. “Nodavlat ta’lim xizmatlari kursatish faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari tuFrisida”. Uzbekistan Respublikasi Prezidentining 2017 yil 15 sentyabrdagi P^-3276-sonli ^arori.

6. “Uzbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi faoliyatini tashkil etish tuFrisida”. Uzbekistan Respublikasi Prezidentining 30 sentyabrdagi P^-3305-sonli Kdrori.

7. Mirziyoev Sh.M. “Erkin va farovon, demokratik Uzbekiston davlatini mard va olijanob xalkimiz bilan birga kuramiz” mavzusidagi Uzbekistan Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga baFishlangan Oliy Majlis palatalarining kushma majlisidagi nutki. - T.: “Uzbekistan”, 2016. - 56 b.

8. Mirziyoev Sh.M. “^onun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash - yurt tarakkiyoti va xalk farovonligi garovi” mavzusidagi Uzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi kabul kilinganining 24 yilligiga baFishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. - T.: “Uzbekiston”, 2017. - 48 b.

9. Mirziyoev Sh.M. Tankidiy taxlil, kat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - xar bir raxbar faoliyatining kundalik koidasi bulishi kerak. - T.: “Uzbekiston”. - 2017.- 102b.

10. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalkimiz bilan birga kuramiz. - T.: “Uzbekiston”, 2017. - 488 b.

II. Maxsus adabiyotlar.

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. Darslik. T.: Uzbekiston Faylasuflari milliy jamiyati, 2007.

2. Ayupova M.Yu., X.M.Pulatova. Logopedik ritmika. Darslik. T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2007.

3. Volkova G.A. Logopedik ritmika. Moskva. 2004.

III. Elektron ta'lim resurslari

1. http://www.edu.uz - Uzbekistan Respublikasi Oliy va urta maxsus ta'lim vazirligi sayti.
2. http: www.uzedu.uz - Uzbekistan Respublikasi Xalk ta'limi vazirligi sayti.
3. http://www.president.uz - Uzbekistan Respublikasi Prezidenta portali.
4. http://www.gov.uz - Uzbekistan Respublikasi xukumati portali.
5. http://www.xs.uz - “Xalk suzi” gazetasi sayti.
6. http://www.lex.uz - Uzbekistan Respublikasi ^onun xujjatlari ma'lumotlar milliy bazasi sayti.
7. http://www.kun.uz - Uzbekistan va jakon yangiliklari, eng sunggi xabarlar sayti.